శ్రీ

శ్రీరస్తు.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః

శ్రీమదరిశాణఫాలవేఙ్కటాధ్వర్యవిరచితః

శ్లేషయమకకథావిశేషవిచిత్రితః

హస్తిగిరిచమ్పూనామ్నా ప్రసిద్ధః

వరదాభ్యుదయాఖ్యచమ్పూప్రబన్ధః

శ్రీమద్రాజాధిరాజచామరాజేన్ద్రాస్థానపణ్డిత

శ్రీసజ్జయ్య శ్రీనివాసార్యతనూజ

తిరుమలతాతాచార్యసాహ్వేన

సంశోధ్య క్లిష్టస్థలేషు టీకాం యథాస్వమతి విరచయ్య

విస్మృతపరిశిష్టటీకామపి శుద్ధాశుద్ధపత్రికాయాం

విన్యస్య శ్రీమద్రాజాధిరాజచామరాజేన్ద్రాశ్రితేన

ధర్మాధికారిచక్రవర్త్యయ్యఙ్గార్యేణ

మహీశూరపురీమధ్యవర్తిన్యాం

విఖ్యాతరఙ్గేన్ద్వాఖ్యాయాం

స్వీయముద్రాక్షరశాలాయాం

ముద్రాక్షరైస్సమ్యక్ప్రకాశితో

విజయతేతరామ్

ఇదానీమేతన్మూల్యమర్ధరూప్యం

వ్యయవత్సరచైత్రకృష్ణచతుర్థీ

౧౮౮౬

శ్రీభృగునారదసంవాదరూపెణ ప్రవృత్తవరదాభ్యుదయె

శ్రీవరదరాజాయనమః



శ్రీ

శ్రీహయగ్రీవాయ నమః

శ్రీ * శ్రీ

శ్రీమతే ప్రపన్నార్తిహరకరిరాజవరద పరబ్రహ్మణే నమః

శ్రీమదరిశాణఘాల వెంకటాచార్యవిరచిత

శ్రీవరదాభ్యుదయాఖ్యచమ్పూప్రబన్ధప్రారమ్భః



కల్యాణైకనికేతనం తదనఘం కాలాంబుదశ్యామలం చిత్తే నృత్యతు శేషభూధరశిరోరత్నం విరత్నం మహః । (౧) యస్యోరస్యసితం సుతా జలనిధేర్యస్యాస్థితస్మేఖలా పార్శ్వే యస్య పదే చ తత్ప్రియతమా యత్తత్ర శేతే స్వయమ్ ॥౧॥ వేతణ్డాచలమణ్డనస్య కమలానాథస్య వేధస్సవహ్నిగ్ధస్యోదువపావిపాకరసికం బిమ్బాధరం భావయే । సంభోగేష్వనుభూయమానమధువద్భూరమ్యోనిధేర్యస్మిమ్భతా సౌదర్యైష్యమ్మృతే కదాపితనుతే నైవాదరం మేదురమ్ ॥౨॥ ఆచక్రాయుధమాదమామకగురోరాచార్యవర్గం భజే యస్యాన్తర్నిగమాన్తదేశికయతిశ్రేష్ఠౌ మునిర్యామునః । రామస్తామరసేక్షణస్స చ మునిర్నాథశ్శఠారాతిరిత్యన్తస్సన్తమసచ్ఛిదశ్శ్రితదృశామగ్రేసరా జాగ్రతి ॥౩॥ ప్రఖ్యాతః ప్రణతార్తిహృద్గురురితి శ్రీభాష్యకర్తుర్మనేర్యో మాహానసికస్త్రమకీర్తిరసికశ్శ్రీమాన్స యత్రాభవత్ । వంశే తత్ర హి వాదిహంసజలదాచార్యాదిభిర్భూషితే యజ్వాభూద్రఘునాథదేశికమణిశ్శ్రీశ్రీనివాసేష్టినః ॥౪॥ తనయోఽస్యానఘోదధేస్సుధాంశోర్వినయోన్నైకవిశేషహృద్యవిద్యః । వరదాభ్యుదయాభిధాం యథార్థాం కృతిమేతాం వితనోతి వేంకటార్యః ॥౫॥ వ్యాయామం గమితాత్వలంకృతిపథే హ్యావారితా వాక్కృతా తరాఽరణ్యగతాగతైశ్శ్రీమవతీతస్త్రాజ్ఞణే నర్తితా త్రయ్యాదేశ్శిరో

(౧) జలనిధేస్సుతాలక్ష్మీః - సః జలనిధిర్మేఖలా యస్యాస్సా భూమిః ॥ తస్య జలనిధేః ప్రియతమా గఙ్గా - తత్ర - సముద్రే ॥

పితాచశిఖరంతన్నాదియంభారతీగభీరంగజభూధరేశ్వరకథా గఙ్గా ఝరంగాహతే ॥ ౬ ॥ అసావపగుణాపి మేహరికథాసుధాధారిణీ కృతిర్దనుజభిద్గుణగ్రహణలాలసైర్గృహ్యతే । సురప్రవరతుష్టయే సురభిదుగ్ధబద్ధాదరైర్న్నరైర్వ్యజనతత్పరైర్న్నకలశీకిమాద్రియతే ॥ ౭ ॥ కరిగిరిపతేర్వాచాం నేతుః కథాగ్రథనాచితాః కలయ గిరో లబ్ధ్వాంచిన్తాం కవిర్న్నతదాశ్రితః । వరుణతరుణీవారిక్రీడాతటాకతటాన్తికప్రమదవనభూవాసైకాయ ప్రయాస్యతి కిం జనః ॥ ౮ ॥ వ్యాసే వేదశిరోగురౌ చ చరితం వేత్తర్యశేషేశితుర్వ్యక్తం విస్తృతముక్తవత్యపి కృతావస్యాం ప్రవృత్తస్య మే । నవ్రీడా భవతి స్ఫురత్యపి రసో నాథస్య తస్యోత్సవే గృహ్ణాన్తఃకరదీపికామనుదినం కిం నత్రపన్తే జనాః ॥ ౯ ॥ కీర్తిం ధత్తే కిల విదధతీ గీరసాధీర సౌఖ్యం కిం నశ్ఛన్నం నఫలతి యథా జాతచేతస్సుఖం చేత్ । దీప్తిర్భానోః ప్రజనయతి యా దృష్టిపుష్టిం జనానాం దుష్యేత్సా కిం యది తు నభవేత్తోషికామూషికాణాం ॥ ౧౦ ॥ సత్యవ్రీతస్య విభవం ప్రభవం చ తస్మిన్ కాశ్యేరిభాద్రిశిఖరే౽తిశయం చ కాఞ్చ్యాః । పృష్టో న తేన భృగుణా సుగుణాంబురాశిః ప్రోవాచ నారదమునిర్భువనైకబన్ధుః ॥ ॥ ౧౧ ॥ కదాచిదహముదారవిభవనిదానగదాధరసాక్షాత్కారాయ స్పృహయాళుస్తదనుగుణామన్తఃకరణశుద్ధిం లబ్ధుకామస్తామరసబాన్ధవకాన్తిబన్ధురమన్దేతర మన్దాక్షకరపద్మరాగదీధితివితతి సరస్వతీసంవలితవలభిదుపలశకలపటలవిగళదవికలమయూఖయామునౌఘసంగమచారుగఙ్గం మేరుశృఙ్గమధ్యాసీనం (౧) యోగప్రయోగయోగానుయోగార్థమాగతైర్యాజ్ఞవల్క్యవసిష్ఠగర్గవిష్ణుభిర్నిర్మలధర్మహార్దిభిర్మహర్షిభిర్వృతం తృషితపథికమివ (౨) సరస్వత్యాసక్తచిత్తం సున్దరీసయనమివ

---

(౧) యోగస్య ధ్యానస్య ప్రయోగే అనుష్ఠానే యో యోగ ఉపాయస్తస్యానుయోగార్థం ప్రశ్నార్థమ్ (౨) సరస్సు కాసారేషు అత్యాసక్తచిత్తం సరస్వత్యాం వాణ్యామాసక్తచిత్తం చేత్యర్థః ॥

(౧)శ్రుత్యన్తాకలననిపుణాం, శాఖానామివ (౨)బహుళసర్గసంపాదితవిఖ్యాతికం(౩) పోషనవన ప్రదేశైరివాశ్రాన్తమృగాశ్రాన్తైః(౪)నర్తకైరివ పుణ్యగీతీనాం మంజులయజుషామాస్పదైః త్రిదివపవన ప్రదేశైరివ (౫)సామరక్షణస్థానైః, మానధనైరివ(౬) బహుమన్త్రాశ్రితైః, యజ్ఞవాటైరివ (౭) బ్రాహ్మణాలఙ్కృతైః, ఉదోషరాజసభాభిరివా(౮)న్తర్వాణ్యాకలితైః, అశేషవిద్యాసదనైః ఏతైరుపపదిశ్యమానానిస్సమాధికసహస్రాధికమ్, అభిజాతిమపినాభిజాతిమ్, మమ పితరమపి(౯) పితామహముపసృత్య ప్రణిపత్య సవినయమేవమవోచమ్॥ భగవన్నిమాం మమ విజ్ఞాపనామనాకులమనాః శృణోతు భవాన్ ॥ ౫ ॥ (౧౦) ప్రాపితాపి పురుషోత్తమాన్తికం ప్రాప్య సంప్రతి మహత్తమం తమః । కామచాపలవతీ మతిర్మమ స్వైరిణీవ బహిరేవ ధావతి ॥ ౧.౨ ॥ తతశ్చ ॥ గదాధరస్యైవ పదారవిన్దమాలానమూలమప్యస్య మనోగజో మే । యథాన

---

(౧) శ్రోత్రసమీపస్య శ్రుత్యన్తానాముపనిషదాం చ । (౨)సర్గా అధ్యాయాపరపర్యాయా విచ్ఛిత్తివిశేషాః జగత్సృష్టయశ్చ । (౩)అశ్రాన్తం నిరన్తరం మృగైర్హరిణాదిభిః అశ్రాన్తం ఋగ్భిః ఋగ్వేదైశ్చ॥ (౪)మఞ్జుం రమ్యం లయం తాళం జుషన్తీతి తజ్జుషః తాసాం పుణ్యగీతీనాం శుద్ధగానానాం పుణ్యగీతిరుచ్చారణం యేషాం తేషాం మంజులానాం యజుషాం చ ॥ (౫)అమరాణాం క్షణస్య ఉత్సవస్య యాని స్థానాని తత్సహితైః। సామ్నాం సామవేదానాం రక్షణస్య స్థానైశ్చ ॥ (౬) బహుమంతారం ఫ్రాజయితారం బహూన్మన్త్రాంశ్చాశ్రితైః ॥ (౭) బ్రాహ్మణైః -విప్రైః వేదకదేశైశ్చ ॥(౮) అంతర్వాణిభిశ్శాస్త్రవిద్భిః - అంతర్మధ్యే వాణ్యాః సరస్వత్యాశ్చ ॥ (౯) స్రష్టృత్వేన పితౄణాం దక్షాదినవప్రజేశానామపి పితృత్వాత్పితామహసంజ్ఞమ్ ॥ (౧౦) పురుషోత్తమః - పురుషశ్రేష్ఠః విష్ణుశ్చ । తమః - అంధకారం అజ్ఞానం చ । కామేన మన్మథేన జాతం చాపలమ్ । కామ్యన్త ఇతి కామా విషయాస్తేషు చాపలం స్పృహా చ॥

చాంచల్యముపైత్యుపాయం తథావిధాత స్త్వముదీరమేధాః ॥ ౧౩ ॥
॥ గ ॥ ఏవం మయాపృష్టః స్రష్టా భగవదభివ్యక్తిక్షేత్రేష్వాశ్రమోచి
త కర్మానుష్ఠానేనైవ మృదితకషాయవిశేషయామనీషయా పుణ్డరీకా
క్షమహం సాక్షాత్కర్తుం॥ తతశ్చపుణ్యక్షేత్రవిశేషేషు నిర్మలకర్మల
క్షణపద్మేక్షణసమారాధనమన్తరేణ నాన్తఃకరణశుద్ధిరిత్యభిధాయి వే
ధాః స్వయమాగత్య సత్యవ్రతక్షేత్రం హయమేధేన మాధవమారా
ధయన్ యథాతమపరోక్షమీక్షామాస ॥ తథాసకథామశేషామభ్యా
ధాన్మహ్యమ్ ॥ ప ॥ యాకథాలోకధాత్రైవవర్ణితాకర్ణితామయా ।
కథయేతామహంతుభ్యం విధయేతపసాంముదా ॥ ౧౪ ॥ తథాహి ॥
పురామురారించతురాననస్తం సాక్షాచ్చికీర్షుస్తతపాంసితేపే । తథా
పిచేతోనదధావనన్తే ముధాసుఖేష్వేవమధావదేషు ॥ ౧౫ ॥ విభా
వ్యచిత్తంవిషయాప్తిదూషితం విధాతరిధ్వస్తమనోరథేసతి । విహాయ
సఙ్కాపివిధూన్వతీశుచం విజృమ్భితావాగశరీరిణీతదా ॥ ౧౬ ॥ (౧)
ఆహరేరాహరేద్భక్తేః రశ్వమేధసహస్రికమ్ । నచేన్నచేతశ్శుద్ధిస్తే
భవితాభవితాపహృత్ ॥ ౧౭ ॥ గ ॥ యదిపునరధోక్షజసాక్షాత్కా
రత్వరయాహయమేధసహస్రాచరణవిలమ్బం నసహసేతదా నిరపా
యోపాయముపాయోగృహ్యతామ్ ॥ ప ॥ తుణ్డీరాఖ్యంమణ్డలమస్తిస్వ
హఃశేయం తత్రక్షేత్రంరాజతిసత్యవ్రతసంజ్ఞమ్ । తత్సంప్రాప్యత్వంహ
యమేధేనయజేథా స్తత్రైకంయత్కర్మసహస్రంఫలతీతి ॥ ౧౮ ॥గ॥
ఏవమశరీరిణీంవాణీమాకర్ణ్యపరమానన్దతుందిలమనావనజాసనస్సము
త్థాయమేరుశృఙ్గాత్సద్యఏవ సత్యవ్రతక్షేత్రమధిగత్యతత్రత్యమత్యన్తా

---

(౧) హరిదర్శనావధిహయమేధానాంసహస్రం ఆహరేః ఆహర । వి
ధౌలిఙ్మధ్యమైకవచనాంతమ్ । భవినాంసంసారిణాం తాపాన్ ఆధ్యా
త్మికాదీన్ హరతీతి తాదృశీచేతసశ్శుద్ధిః నైర్మల్యం నభవితా । నభవి
ష్యతి । భవితేతిలుడన్తమ్ ॥

శ్చర్యతపశ్చర్యాపరమునీన్ద్రమణ్డలం కుణ్డలివరపరిమణ్డితప్రతీర
మనన్తసరోవరమాలోకయన్ పార్శ్వస్థాన్ పరమర్షీనేవమవోచత ॥
భోభోస్సర్గఇదం పశ్యన్తుభవన్తః ॥ ౮ ॥ (౧) ప్రవికస్వరపద్మరాగదీ
ప్తాపరిభాగం మహితంరసాశ్రయత్వాత్ । సుఖసుప్తజనార్దనంసరో
భాత్యుచితానన్తసమాఖ్యమచ్ఛరూపమ్ ॥ ౯ ॥ ఇతి । ప్రత్యూచు
శ్చైనంపరమర్షయః (౨) ఘనశోభనాభిజాతాంబుజాభ్యుదయినీ
సమాకలితహంసా। ననుసర్వతోముఖాఢ్యాభవతస్తనుమనుకరోతి సర
సీయమ్ ॥ ౧౦ ॥ కించ ॥ (3) ఆకర్షతీహరమణీయతయాభిజాతనీరా
గతాని బతయామునిమణ్డలాని । పాఠీనకేతుముదమాదధతీవిభాతిసే
యం ఫణీన్ద్రసరసీసురసున్దరీవ ॥ ౧౧ ॥ అపిచ ॥ ప్రఫుల్లకల్హారప్ర
కరమకరన్దప్రసరణభ్రమద్భృఙ్గశ్రేణీధ్వనిగుణితమజ్జన్మనుజపా। పునా
నాభూలోకం భుజగకులధౌరేయసరసీప్రజానాం సంతాపంప్రశమయ

(౧) ప్రవికస్వరేణ ప్రకాశమానేన పద్మరాగేణ ఫణామణినా । ప్ర
వికస్వరాణాం వికచానాంపద్మానాం రాగేణతద్వర్ణేనచ । రసాశ్రయ
త్వాత్ - భూమ్యాధారత్వాత్ ఉదకాధారత్వాచ్చ । సుఖసుప్తఃజ
నార్దనః - విష్ణుః జనపీడాకరోగ్రాహాదిర్యస్మిన్తత్ । అచ్ఛరూ
పమ్ - నిర్మలశుభ్రరూపమ్ । సరః । శేషగుణాశ్రయత్వేన యోగ్యా
నన్తసంజ్ఞంభాతీత్యర్థః ॥(౨)ఘనానిసాన్ద్రాణి। శోభనానిరమ్యాణి।
అభిజాతాని అభితోజాతానియాన్యమ్బుజానిపద్మాని తేషామావిర్భావ
వతీ ।ఘనశోభస్యమేఘశ్యామస్యహరేర్నాభిజాతాదమ్బుజాదావిర్భా
వవతీ।సమాకలితాః పద్మవిహారార్థం యానార్థంచసంగమితాః హంసాః
యయాసా । సర్వతోముఖంజలంచతుర్దిక్షుముఖానిచతదాఢ్యా(3)అభి
జాతంరమ్యంయన్నీరముదకంతదధఃఆగతాని।అభిజాతా-ఉత్పన్నానీ
రాగతావైరాగ్యం యేషాంతానిమునిమణ్డలానిరమణీయతయాయాఆక
ర్షతి ।పాఠీనకేమత్స్యేవతు పాఠీనకేతోర్మన్మథస్యచముదమాదధతీత్యర్థః॥

తి పాపంచహరతే ॥ ౨౨ ॥ (౧) అన్యచ్చ॥హోహన్తపరమహంసోజ్జ్వలపాదస్పర్శధన్యజలజాతమ్ । శ్రితహంసబహూదకమప్యయతి స్ఫురణంఫణీన్ద్రసరఏతత్ ॥ ౨౩ ॥ ఇత్యే పతివచనందదతో మునీన్ద్రాన్ప్రతి పునరిదమాచష్టపరమేష్ఠీ ॥ ౪ ॥ ఏషాహి శేషాహివరనిరంతరసన్నిధానసిద్ధనిత్యశుద్ధభావా, సవతీరసముదిత్వరకేసర సహకారనాళికేరమన్దారకున్దపున్నాగకరీముక ప్రముఖవివిధధరణీరుహధరణీసురప్రవరవిటపకరగృహీతకుసుమబృన్దజుహూముఖహూయమానమధుమయఘృతధారాసిచ్యమానవిమలసలిలసంస్కారి తావభృథేష్ట్యాచరణప్రకారా, అన్తగకృతసంతతవిహారణవరుణాన్తగపురజనకరనిహితమధుభరిత కనకచషకే మోహమావహద్భిరభీప్సితలిప్సయా చిరముప్సితపస్యతశ్చక్రతోర్జ్జనాదర్శనధ్యానావధానావసరవిధృతానన్దబాష్పాణినయనానిమాఏమితిశఙ్కామంకురయద్భిరన్తర్వసన్తం నారాయణమారాధ్యతదభిషేకోదకం వినయాతిశయేన యుగపదేవ పరిపాతుకామానాం నిత్యసూరీణాం తత్తీర్థధారణదశానిశ్చలాని హస్తపుటాని ధ్రువమితపం

---

(౧) కుటీచకబహూదక హంసపరమహంస భేదేనచతుర్విధాయతయ ఉత్తరోత్తర ముత్కృష్టాః । తాదృశపరమహంసానాం ఉజ్జ్వలపాదస్పర్శేన ధన్యం కృతార్థం లడయోరభేదాజ్జడసమూహోయస్మిన్ తత్ శ్రితాః హంసాః బహూదకాశ్చ యతయోయస్మిన్ తాదృశమప్యేతదనన్తసరః అయతేస్ఫురణం యతిప్రసక్తిరహితమితి విరోధః । పరమాణాం హంసస్య సూర్యస్య ఉజ్జ్వలానాం పాదానాం కిరణానాం స్పర్శేనధన్యానిరమ్యాణి జలజాతాని కమలానియస్మిన్ తత్ శ్రితాః హంసాః సితచ్ఛదాః యత్రాదృశం బహుజలంయస్మిన్ తత్ సరఃస్ఫురణంప్రకాశమ్ । అయతి - ప్రాప్నోతీతి పరిహారః । ఇటకిటకటీ గతావిత్యత్రప్రశ్లిష్టస్య ఈ ధాతోర్లటిసంరూపమ్ । అయపయగతావిత్యస్యాత్మనేపదిత్వాత్ ॥

భావనాంజృంభయద్భిస్సంభృతమధుభిరమ్భోరుహైఃకరమ్బితా, సం
భోగసమయజృమ్భమాణగాఢపరిరమ్భసంభవం వరటానాంశ్రమం శ
మయితుముత్కణ్ఠమానైరపి యదితుపక్షవ్యజనవీజనేనతనుమపి పవన
ముత్పాదయేమ తదాతముపదితవీచికాపనోదననిబన్ధనం ప్రియతమాన
మాగమప్రత్యూహవిషాదమాసాదయేమ యదితుతమనిలంనజనయే
మ తదా సురతక్లాన్తదయితతమాశ్రమాపనయనాకరణాదకృతార్థ
తామనుభవేమేతి రతివిరతివేలాయాం డోలాయమానమానసైః స్థాన
పాకోయువభిరభిశోభమానా, ఆమధ్యాహ్నసంచారశ్రమేణ మధ్యే
సలిలమవతీర్ణవతీనాం విద్యాధరయువతీనాం చికురనికురంబేషు శైవాల
జాలతోపలక్ష్యస్య సున్దరమన్దహాససదనేషు వదనేషు వికసదమలకమ
లవ్యామోహస్య కించిచ్చంచలతాపాత్రేషు నేత్రేషు చంచూర్య
మాణపృథులశఫరభ్రమస్య మరన్దసఖేషు శ్రవణసుఖేషు రుచిరరచ
నేషువచనేషు మదకలమరాళగళగళత్కలకలాధ్యాసస్యాముక్తమం
జుళకంచుళికాసు పరస్పరవిభాగానభిజ్ఞాసు ఘనస్తనకనకకలశీషు
దృఢాలిఙ్గనసుఖతరథాఙ్గమిథునతారోపస్య మణిమేఖలాకలాపేషు స
న్నిహితశేషసవిధచరపన్నగవరభ్రాన్తేశ్చగమ్భీరేషు నాభిబిలేషు ర
మ్యావర్తబుద్ధేశ్చజననాదనాకలితకుసుమచాపచాపలతయా నిరంత
రచిరంతనపురుషనిదిధ్యాసనైర్బద్ధాసనైః తాపసజనైరధ్యాసితతటప్ర
దేశా(౧)సారసఙ్గతాపి విసారసంగతా(౨) కూర్మితాముపగతాపి సూ
ర్మితాముపగతా,(౩) బహులాపాస్యపాపా, (౪) మరాళ్యుపసేవితా
ప్యమరాళ్యుపసేవితా జనయతి నయనయోరమన్దమానన్దమనన్తసరసీ

---

(౧) సారసం-సరసీరుహం ॥ విసారశ్శకులీచేత్యమరః ॥ (౨) కూర్మా అ
స్యాంసంతీతి కూర్మిణీతస్యాఃభావం కూర్మితామ్ ॥ (౩) బహులాఆపః
యస్యాం సా బహులాపా । అపాపాఅపగతోదకేతి విరోధః । పాప
రహితేతి పరిహారః ॥ (౪) మరాళీ-హంసీ ॥ అమరాళీ-దేవపఙ్క్తిః

॥ పునస్సవిస్మయమ్ ॥ ఏతదవగాహనాదకృత్యకారిణోపి శుద్ధ్యన్తి॥౯॥
(౧) శుభకరహాటకశోభితశతపత్త్రారోహిణోప్యమీహంసాః। కృతఫణి
పరావగాహాశ్శుద్ధాశ్చ శేషపర్శనీయాశ్చ ॥ ౨౪ ॥ ఇతిప్రశంసన్నురగాధిరాజసరోవరం సాధుసరోజజన్మా ।తదన్తికేదన్తిగిరింవిలోక్యహృష్టఃమహర్షిన్ప్రితి వాచమూచే॥౨౫॥౧॥ భూభూఃపశ్యతాత క్షేత్రమాహాత్మ్యాద్విరోధినామప్యవిరోధమ్॥ ౨ ॥ అన్తికేశోభతేహన్త సంతతం దన్తిభూమిభృత్। తథాపితునిరాబాధపుష్కరాపుష్కరిణ్యసౌ॥౨౬॥
కించ ॥ దృప్యద్వారణదానమాద్యదళినీసజ్గీతసంమోదితస్తత్కర్ణవ్యజనానిలేనసుఖితోరాజామృగాణామసౌ। పార్శ్వేపాన్తవిహారిచారువమరీవ్యాపారితైశ్చామరైరాస్థాదిస్థితిమున్నతేగిరిమయేపీఠేనమాభాకతే॥ ౨౭ ॥ ఏతచ్చవిభావయత ॥ ప్రస్థాద్ధస్తిగిరేజవేన పతతోధస్తాద్దృఢప్రస్తరేష్వస్తోకస్యహిమనిర్ఝరస్య పునరప్యుల్పాతుకైశ్శీకరైః। శాఖాగ్రపతితైస్సురాదనకృతేయపాత్రిషితాన్యూర్ధ్వయానిష్పాపాః పటవోమహర్షవటవగపుష్పాణి పంగృహ్ణాతే ॥కించ ॥ (౨) అత్యచ్ఛతో హస్తిమహీభృదుచ్చై రసాయణోయేనవపుష్యరాగాః। తేప్యస్యసంపాదితదాంతదీప్తైర్మూర్ధానమాసాద్యభవన్తిముక్తాః ॥ ౨౮ ॥అపిచ ॥

(౧) శుభకరేణహాటకేన సువర్ణేన శోభితాని శతంపత్త్రాణి అనేకవాహనాని। శుభేనకగహాటకేన శిఖయాశోభితాని శతపత్త్రాణి కుశేయానిచ।హంసాః యతయః పక్షిణశ్చ ॥ (౨) నవాః పుష్యరాగాః మణయః యేసన్తి। తేపి సంపాదితాఉత్పాదితా । దాంతానాం జితేన్ద్రియాణాం దీప్తిః యేనతస్యాస్యహస్తిగిరేర్మూర్ధానం శిఖరమాసాద్యముక్తాః ముక్తాఫలానిభవన్తీతి చిత్రమ్। యేనరాఃవపుషిఅరాగానభవన్తి తేపి శరీరాభిమానినోపి సంపాదితా । దాన్తస్య - వరదస్యదీప్తిః ప్రకాశోయేన తస్యాస్య మూర్ధానమాసాద్యముక్తాఃసంసారవినిర్ముక్తాభవన్తీత్యర్థః ॥

(౧) అగోపిసంజ్ఞయా సాయం నాగో జగతివిశ్రుతః । నాగోపిసమదా హ్లాదీ సదాహ్లాదీచ సోపిసన్ ॥౩౦॥ అన్యచ్చ॥ (౨) సత్యవ్రతేస్స్ఫురతిసా ధుభృగుముఖ్యైర్మహర్షిభిశ్శాతాతపో మణిసురీనివిశోభితాశః । యో వ్యా ఘ్రపాదమృదితశ్శుకగీతిగమ్యస్సోయం ద్విజైః పరమహర్షిభిరాశ్రితాద్రిః ॥ ౩౧ ॥ నిపుణం నిరూప్య ॥ నిబిడస్ఫుటజముక్తాముక్తమస్తప్రశస్తో నికటగతపతత్రిప్రోద్యలత్పుష్కరాగ్నిః । అయమధిగతలాభ్ర్యోద్ధణి దన్తోమహీధ్రస్స్ఫురతి కరటిరూపోనిర్ఝరస్ఫారదానః ॥ ౩౨ ॥ మతఙ్గజాహార్యమితి ప్రశంసన్ భుజఙ్గధారెయసరఃప్రతీరె । నాథాఖిలస్త్రైవిదధే సవేధాస్తురఙ్గమెధాయ మతిం సుమెధాః ॥ ౩౩ ॥ (౩) అయజ్ఞఎషయోసౌ మెత్యామ్నాయాద్ధాదరాదివ । అబ్జభూస్సామజగిరావాప్తుం యజ్ఞం సమైహత ॥ ౩౪ ॥ సావనీం పావనీం శాలాం చిత్రామత్రైవ కుర్వితి । అచష్టచతతస్స్రష్టా త్వష్టారం తుష్టమానసః ॥ ఇదంచవిరంచస్తంజగాద ॥ హస్తిభూమిధరముత్తరవేదీకృత్య కల్పయ శుభాం మఖశాలామ్ । సంవిధెహి నగరం నగరమ్యం స్వాగహర్మ్యగృహశాలివిశాలమ్ ॥ ౩౫ ॥ ౫ ॥ ఎతచ్ఛ వారిజాసనశాసనం శిరసా దధానో విసృష్టాన్యవ్యాపారస్త్వష్టా సశ్రేష్ఠారమానన్దయితుం స్వష్టాభిరామభావం కరటిధరణీధరం చతురశ్చతురశ్రీకృత్య తత్సన్నికర్షె

(౧)అగోపి శైలోపి సంజ్ఞయా నాగః హస్తీతిప్రసిద్ధః ॥ నాగోపి గజోపి మదాహ్లాదీనేతి సదాహ్లాదీతిచ విరోధః । నమతఆహ్లాదయతీతి నమదాహ్లాదీ ॥ మామాహ్లాదయతీతి మదాహ్లాదీతిచ పరిహారః ॥ (౨) శాతః కృశఆతపో యస్మిన్సః । అత్రి ముద్రాలజ్యాంగరీత్యా కతిపయ మహర్షినామానిసూచితాని(౩)యః అసౌ యా । సామవెదరహితః । ఎవః అయజ్ఞః యజ్ఞానర్హః ఇతి వేదార్థవిశ్వాసాదివ అబ్జభూః-బ్రహ్మా సామజగిరా-సామవెదాన్తర్గతవాచాయజ్ఞం అవాప్తుం సామజః-సింధురః తన్నామకగిరౌ పర్వతె యజ్ఞం ఆప్తుమితిచార్థః॥

(౧) రామచన్ద్రసన్తతిమివ విస్తీర్ణప్రాగ్వంశాం, జనకసభామివ శోభమాన సాధూత్కరాం, విద్వత్ప్రభుభవనరీతిమివ సత్సదసా విరాజమానాం, సుమతినగరీమివ విశాలాం, హయమేధశాలామాచితేన విరచయ్య విస్మయకరవివిధవిచిత్రసన్నివేశవిశేషాం, కబళీకృతసురపురీగర్వాం, నగరీమపి కాఞ్చీతాఙ్కాఞ్చీనామికామత్యద్భుతశిల్పః కల్పయామాస ॥ తతశ్చ ॥ వ ॥ గన్ధర్వకిన్నరతురఙ్గముఖవక్త్రసిద్ధవిద్యాధరాదిసహితాస్సుమనఃప్రరోభిః । దేవాసురాద్రుహిణయజ్ఞదిదృక్షయాస్యాం స్వస్వోచితేషు సదనేషు సుఖం నిషేదుః ॥ ౩౭ ॥ గ ॥ విధాతురానన్దాయ విశ్వకర్మణా నిర్మితాయాః కాంచీనగర్యాః విబుధదనుజమనుజవిద్యాధరాదిభిరధ్యాసితాయాః వర్ణనావచనేషు నాతిశయోక్తిసమ్భావనా తతఏవ తత్త్వమధ్యవస్యతు భవాన్ ॥ వ ॥ హరితతృణధియా తద్గోపురాగ్రప్రజాగ్రత్కనకకలశమస్తన్యస్తగారుత్మతాంశూన్ । చపల ఉపజిఘృక్షుశ్చన్ద్రమోఙ్కకురంగో నహి సబహిరుపాగాద్విత్రిసంశ్చిత్రసింహాత్ ॥ ౩౮ ॥ కించ ॥ స్వైరాణ్యప్సరచుమ్బనప్రణయితత్ప్రసాదవాతాయనేష్వలగ్నాన్యబలాముఖాని శశినం చాలోక్యదోలాయితః।(౨) గీతేనస్ఫుటచిత్రధన్విధనుషా భీతేన చన్ద్రాంకునా నిశ్చిత్య గ్రసతే స్మ శీతకిరణం స్వర్భానురభ్రాజిరే ॥ ౩౯ ॥ త్రిదశతిలకగోష్ఠీసఙ్ఘనాట్యప్రచారైః శ్రమజలవిసరోయం స్వర్గవారాఙ్గనానామ్ । తనుషు సముపజాతస్తన్మణీహర్మ్యకోటీ ధ్వజపటపటలీనాం తాణ్డవైర్విఖణ్డితోభూత్ ॥ ౪౦ ॥ తమపవనరసాలాంస్తోయదానోపకారస్తృషిమ

---

(౧) విస్తీర్ణఃప్రాగ్వంశః - పూర్వవంశః యజ్ఞీయగృహవిశేషశ్చ యస్యాం సా । శోభనః - సాధూనాం సతాం ఉత్కరస్సమూహః సాధురుత్కరః యాజ్ఞీయశాలావిశేషశ్చ యస్యాం సా । సత్సదసా - సతాం సఙ్ఘేన । సదస్సంజ్ఞశాలయా చ (౨) గీతేన - గానేన (స్త్రీ) ముఖానీతి । స్ఫుటం చిత్రే ఆలిఖ్య లిఖితస్య ధన్వినో ధనుర్ధరస్య ధనుషశ్చాపాద్భీ

ధిగతవంతో వ్యోమ్ని విద్యుద్వధూభిః । సహవిహరణభాజాం సాదరం మేఘయూనాం కిసలయనికురమ్బైః కల్పయన్తీవ తల్పమ్ ॥ ౪౧ ॥ (౧) రాత్రిసద్వసుమోషణక్షమకరో రక్షన్ కళఙ్కం సదా దుఃఖాన్యేవ కుశేశయేషు జనయన్ దోషాకరోపి స్వయమ్ । శుద్ధ్యై హన్త తదీయపుణ్యసరసి స్నాతోఽనుబిమ్బచ్ఛలాత్సంప్రాప్తశ్శుచితాం బభూవ విబుధాస్వాదార్హపాదామృతః ॥ ౪౨ ॥ (౨) నృత్తైరద్భుతచిత్తహారణకలాయోధ్యాశ్రితా మాయయా కర్షన్త్యో మధురాధరా విటజనాన్ కాఞ్చీకలాపాఞ్చితాః । కామక్షేమవతన్త్ర్య ఉజ్జ్వలతయా కాశీభసన్మధ్యమాస్తన్వానాః పరమాం ముదం తనుభృతాం తద్వారకాన్తాజనః ॥ ౪౩ ॥ తుఙ్గా బభౌ రససమృద్ధబృహత్ఫలాఢ్యా తన్నాళికేరతతిరాతపహారిపర్ణా । వ్యోమాధ్వగశ్రమనివృత్తికృతే ప్రక్లృప్తా పుణ్యా ప్రపేవ మధురోదకపూర్ణకుమ్భా ॥ ౪౪ ॥ అస్యాం నగర్యామరవిన్దజన్మా హస్తీన్ద్రశైలోత్తరవేదిరమ్యామ్ । అధ్యాస్య శుద్ధాం హయమేధశాలామనాకులో యష్టుమనా బభూవ ॥ ౪౫ ॥ ౫ ॥ అనన్తరమాఖణ్డలప్రముఖైర్గీ

తేన స్వజుష్టానా మృగాఙ్క చన్ద్ర ఇతి నిశ్చిత్య(౧) సతాం సజ్జనానాం వసుమోషణే ధనాపహారే క్షమస్సమర్థః కరో హస్తో యస్య సః । సతాం-నక్షత్రాణాం వసుమోషణే కిరణాపహారే క్షమః కరః కిరణో యస్య సః । భం-నక్షత్రం తారకం సదితి విశ్వప్రకాశః ॥ వసుర్మయూఖాగ్నిధనాధిపేష్వితి విశ్వః ॥ బలిహస్తాంశవః కరా ఇత్యమరః । కళఙ్కం-దోషం - అఙ్కం చ । కళఙ్కోఙ్కాపవాదయోరిత్యమరః ॥ కుశేశయేషు దర్భశాయిషు వ్రతిషు శతపత్త్రేషు చ । విద్వజ్జనపానార్హ చగణతీర్థః దేవతాస్వాదయోగ్యకిరణగతసుధశ్చ ॥ (౨) చిత్తహారిణ్యాస్తస్యా రణకలా కేళీ తత్ర యోద్ధుమర్హా యోధ్యాః । మాయయా - వంచనయాశ్రితాః । ఆకాశీభవత్ సూక్ష్మమధ్యమం యాసాం తాః । అత్ర అయోధ్యామధురాదిమహానగరీనామాని సన్నివేశవశాత్స్ఫురన్తీతి విశేషః ॥

ఖమండలైః విశ్వావస్వాదిభిర్గన్ధర్వైః విరోచనముఖైరసురైః మాణి
భద్రాదిభిర్యక్షైర్వసిష్ఠప్రముఖైర్మహర్షిభిశ్చ రమ్భాపురస్సరాభిరప్స
రోభిర్జనక ప్రభృతిభిర్జగతీపతిభిరన్యైశ్చ ధన్యైరధ్వరదిదృక్షయా సమా
గతైరతివిసంకటమపి కాంచీనగరమత్యన్తనిరన్తరమభవత్ ॥ ప ॥ సం
భారవర్గేష్వధసంభృతేషు సర్వేషు చర్త్విక్షు సమాగతేషు । యియ
క్షుమంభోజభువం సమీక్ష్య విచక్షణో వాక్పతిరాచచక్షే ॥ ౨౬ ॥
సరస్వతీ యా తవ ధర్మపత్నీ సరోజసూతేన తయా వినా తే । సవః
ప్రవర్తేత విభావరీషు దేవోత్సవో దీపికయా వినేవ ॥ ౨౭ ॥ గ ॥ ఇతి
బృహస్పతిభణితిమాకర్ణ్య సరస్వతీసమానయనాయ పరమేష్ఠీ వసిష్ఠమే
వమాచష్ట ॥ ప ॥ కుతశ్చిత్కారణాత్పూర్వం కుపితా మయి భారతీ ।
సరస్వతీనదీం ప్రాప్తా సా త్వయా నీయతామితి ॥ ౨౮ ॥ గ ॥ వసిష్ఠశ్చేదం
పరమేష్ఠిశాసనం శిరసా మానయన్ సరస్వతీతీరమధిగమ్య ప్రణిప
త్య చ వాచాం దేవీమవోచదేవమ్ ॥ ప ॥ సదర్చనీయే జనని త్వదీయే వ
న్ద్యే వచో దేవి పదారవిన్దే । యయోః స్మరన్తోఽపి చ హస్తముక్తిసారం దధా
రాం మనుజా లభన్తే ॥ ౨౯ ॥ చతురాననకవిశేఖరాశ్చకోరాః చతు
రాస్యాననచన్ద్రచన్ద్రికాం త్వామ్ । పరితాపహరాముపాస్య భక్త్యా
పరితుష్యన్త్యమృతేన వాఙ్మయేన ॥ ౩౦ ॥ కమలాసనవల్లభే కవీనాం
రసనారఙ్గముపేత్య నృత్యసి త్వమ్ । మధురోక్తిమిషేణ తత్ర నిత్యం మ
ణిమఞ్జీరకశిఞ్జితాని భాన్తి ॥ ౩౧ ॥ భజన్తామాఢ్యత్వం పరమిహయ
జన్తాం క్రతుగణైరయన్తాం వృద్ధత్వం బహుషు కలయన్తాముపకృతిమ్ ।
వహన్తామౌదార్యం మహదధిసభం తావకదయాదరిద్రాశ్చేన్నస్యుర్ద్రు
హిణగృహిణి స్తోత్రవిషయాః ॥ ౩౨ ॥ గ ॥ భగవతిసరస్వతి భవత్యా
సిన్ధుపత్న్యాశ్చ మిథో విరోధమవిరోధం చ పశ్యామః ॥ తథాహి ॥ ప ॥
(౧) శ్రియః శ్రియం త్వాం చ విరంచపత్ని సువర్ణశోభిసుమతిర్విభాతి

(౧) సువర్ణేన-కనకేన సమీచీనాక్షరైశ్చ । శ్రియా అపేక్షితః సచమూ

అపేక్షితశ్చిత్రముపేక్షితో౽త్ర శ్రియా త్వయా యస్సచ మూకఏ
వ ॥ ౫౩॥ సంశ్రితేష్టఘటనావిశారదే శారదేందుసుషమాఙ్గిశారదే।
రాజసేమునిమనస్య రాజసే రాజసేవ్యచరణారుణామ్బుజే ॥ ౫౪ ॥
(౧) సరస్వతి త్వామనుపాశ్రితో యః సనీరసత్త్వంవహతే విచిత్రమ్॥
భఙ్గంచ ధత్తేత్వముపాశ్రితస్తు ననీరసత్త్వం నచ భఙ్గయోగం ॥ ౫౫ ॥
వాగ్దేవతే త్వం విహరస్యుదారా రావసన్తలక్ష్మీరివ కాననేషు। ప్రసాద
యోగాదుదితైర్మరందైః పుష్ణాసి పూర్ణా౯ (౨) సుమనస్సమూహా౯॥
పాదేన పశ్యన్నయనేన శృణ్వ౯ ప్రాదుర్భవంశ్చాపి భువశ్శ్రివస్త్రః ।
తవ ప్రసాదేన దిశో విశాలయశో మకూలేన విశోభయన్తి ॥ ౫౬ ॥
మూకమపి లోకమవలోకయసి యంత్వం వ్యాకరణమాకలయతి సస
వివేకః । వక్రిమపితర్కరణధికర్కరణజల్పం కల్పయసి దేవి(౩)హరితల్ప
వరకల్పమ్ ॥ ౫౭ ॥ వాణీకరవాణినతిమున్నమితపాణిః ప్రాణిహితకా
రిణిసువేణి మధురా వాణి । మానినివిధేస్తవనవానిధుతహానిర్మానితత
మానితనవానినవనాని ॥౫౮॥ (౪) సభాయాం సభాయాంసభాయా
ద్ధియేన ప్రభాతే ప్రభాతే ప్రభాతేస్స్మృతా స్యాత్ । కలాయాం క

కః-సేనాసహితః । త్వయా ఉపేక్షితస్సచ నరః మూకఏవ (౧) హే
సరస్వతి-హేనదీరూపేఇతిచ । త్వామనుపాశ్రితః । నీరే-జలే సత్త్వం
స్థితిం భఙ్గం తరఙ్గంచ వహతేఇతి ॥ త్వాముపాశ్రితస్తు నీరసత్త్వం-జల
స్థితిం-తరఙ్గయోగంచ నధత్తఇతిచ విరోధః । ఉభయత్ర నీరసత్త్వం
రిసానభిజ్ఞత్వం భఙ్గః-పరాజయశ్చేతి వాస్తవార్థః (౨) సుమనసః-పు
ష్పాణి-విద్వాంసశ్చ (౩) హరితల్పం-ఆదిశేషః (౪) యేన పుంసా ।
ప్రభాతే ప్రభాతేప్రతిప్రభాతం తే ప్రభా కాంతిః స్మృతా స్యాత్ ।
సః సభాయాం సభాయాం ప్రతిసభం భాయాద్విభాసేతహి ।కలానాం
విద్యానాం ఆయామః వైపుల్యంతద్వద్భిర్విద్వద్భిఃగీతేస్తుతే హేవాక్ హే
వాణి । కలాయాంకలాయాం ప్రతికలం అవిద్యయా-అగృహీతాః ౧

లాయాం కలాయామిగీతే౽ విధేయా విధేయా విధేయా గిరాం వాక్ ॥౨౦॥
(౧) సక్ర స్త్వదవలోకితస్సకలలోకవిశ్లాఘితశ్శుభామిహయశస్వితామ
ధికవిక్రమస్సంశ్రితః । సుయుక్తితరవారిణాధికరణోన్మిషద్దీప్తినా
సరస్వతి నిరస్యతి ప్రతిభటచ్ఛటాముద్భటాం ॥౨౧॥ సముపాసనీయ
మృదుపాదపల్లవే విధుపాదగౌరిమధుపాభకుంతళే । (౨) అవరోపిప
ద్మభవరోపి దీప్యయా కవయోభవన్తి తవ యోగిపూన్యయా ॥౨౨॥
జానీతే సరణీమిహాక్షచరణీం వాణీం తథా పాణిని స్త్రుట్యన్తం పరి
చిన్తయత్యవికలం తంత్రించ సత్రాయతే । పథం రచయతి వైదికం ప్రి
థయతే స్మార్తీమసౌ వర్తనీం యత్ర త్వం శతపత్రజన్మదయితే లేశం
దృశో దాశసి ॥ ౨౩ ॥ (౩) ధాటీరుగ్ధాటీర్వ్యదర్పస్ఫుటపటదనడుత్ప్రోష్ఠబం
హిష్ఠకమ్రప్రస్ఫూర్జద్ఘూర్జట్యుద్యదంచన్మకుటతటనటజ్జాహ్నవీనిహ్నవాగ్హాః।
తరళన్యక్కారరంహకరత్ప్రతిభటపటలీపాటవాగ్ప్రౌఢనాగాః శ్రోత్రీకు
ర్వన్తి గోష్ఠీం ద్రుహిణగృహిణి హే ధీజుషాం యేషాం త్వం ॥ ౨౪ ॥
ఇష్టాం నాక్షిపతీపునర్విదధతీ ద్రాక్షామిమూహేపదం సిన్ఞతీమకరన్ద

రః-వాచకః గృహ్య విధేయా అధీనాః త్వం విధేయాః కుర్యాః । సర్వాణి వి
ప్సాయాం ద్విర్భావః । (౧) అధికవిక్రమః-ఉత్తమపరాక్రమః । అ
ధి-అధికః కవీనాం-విదుషాం క్రమః-రీతిర్యస్య సః ॥ సకలైః సర్వైః క
లాసహితైశ్చ । అధికం రణే యుద్ధే । పూర్వోత్తరమీమాంసాధికర
ణేషు చ ఉన్మిషన్తీ స్ఫురన్తీ దీప్తిర్యస్య తాదృశేన సుయుక్తిరేవ తరవా
రిః ఖడ్గః తేన॥ ప్రతివాదరూపప్రతిభటానాం ఛటాం నిరస్యతీత్యర్థః ।
అసితాం గొవిసశన-స్తరవారిశ్చ హుజర్భూతః । కరవాకః కృపాణశ్చ వా
లశ్చన్ద్రహాసులోపి చేత్యజయః (౨) హేపద్మభవరోపిత్ । అవరోపి
విః-పక్షి తద్భిన్నా అపి మేషా అపి కవయః జలపక్షిణ ఇతి ధ్వనిః । అవ
యోపి మెషసదృశా జడా అపి కవయః విద్వాంసో భవన్తీత్యర్థః (౩) విజ
గీషాః ప్రవృత్తిర్యా సా ధాటీతి నిగద్యతే॥

మైన్దవసుధామాధుర్యమాధూన్వతీ । కామం కామగవీనవీనపయసాం గర్వక్షతిం కుర్వతీ వాచాం విన్దతి వీచికాతివజనాన్ స్వాచాంతమోచామదా ॥ ౬౫ ॥ విరించికంజలోచనే విపంచికాగ్రశింజితైర్వృతం సకల్పమంజరీగచంచరీకగుంజితైః । కరస్థశారికారవైస్తవైశ్చవైదికైస్సతాంగిరామధీశ్వరీతి తే విరాజితం భృశం యశః ॥౬౬ ॥ వన్దామహే తదరవిన్దాసనప్రమదసన్దాయిమన్దహసితే కుందాభదంతమణిమన్దారపల్లవవినిన్దాకరం తవపదం । సన్దాహి వైరిముఖబృందారకవ్రజనుతం దారితాంతరతమోవన్దారుమర్త్యవ్యసనబృందాని ధాతృసఖిభిందానమిన్దువదనే ॥ ౬౭॥ ఇతి స్తుతిమారచయ్య తయా సుప్రసన్నాం పరమేష్ఠిబిమ్బోష్ఠీం వసిష్ఠఏవం పునరాచష్ట ॥ తురఙ్గమేధేనకురఙ్గలోచనే సుకాంచికాంచ్యాం పురి శౌరిమంచితుం । కృతోద్యమః కంజభవస్సరస్వతి ప్రధానపత్నీం భవతీం ప్రతీక్షతే ॥ ౬౮ ॥ గ ॥ తతో మద్వచనం ప్రమాణీకృత్య సత్యవ్రతక్షేత్రం ఝడిత్యలఙ్కృత్య చతుర్ముఖమఖకృత్యం భవత్యా నిర్వర్తనీయమితి ॥ వ ॥ వాసిష్ఠం వచనమిమం వాచాందేవీ నిశమ్య సావ్యమిదమ్ । ప్రఘుస్ఫురదధరోష్ఠీ ప్రతివచనం తం ప్రతీదమాచఖ్యౌ ॥ ౬౯ ॥ గ ॥ వత్స వసిష్ఠమత్సరోపేతేనైవ శ్రీమత్సరోజభువా సత్పదస్వపమానితాహం తత్సన్నిధిం కథం ప్రతిపత్స్యే సాపత్రపా ॥ తథాహి ॥ పురాఖలు శ్రీభక్తాముద్భక్తాశ్చ స్వస్వదేవతోత్కర్షముద్దిశ్య మిథఃకలహాయమానా నానావిధైర్మునిభిరధ్యాప్యమానాం నళినాసనాస్థానీమభిజగ్ముః ॥ తత్రైవం శ్రీభక్తాస్సమర్థయామాసుః ॥ వ ॥ వారాశేస్సుతా హితా నికామమధికా వాగ్దేవతాపేక్షయాయుద్వ్యపోలవమప్యపేత్యవిభవై(౧)ర్యక్షేశతాంభిక్షుతాం ద్వారస్థైఃపురుషైరతీవ పరుషైః కోపాదిహోపాకృతశ్శాస్త్రాభిజ్ఞజనఃపు

(౧) యక్షేశతాం-కుబేరసాదృశ్యం । భిక్షుతాం-లక్ష్మీకటాక్షప్రార్థనయా ప్రాప్తవతాం భిక్షుభిక్షాయామలాభేచేతి యాచ్ఞాపూర్వకపా్రి

నః పునరసౌ సాపత్రపస్త్వామ్యతి ॥ ౨౦ ॥ మద్భక్తాశ్చైవ మేనాం ప్రత్యూచుః ॥ నిష్కామ్యామిహ సమ్పదం నిరుపమాం సమ్పాదయిత్వాం జనా రాజా పుష్కలవిక్రమః కవయితుర్వాచాం నచేద్గోచరః । ధత్తాం కో భువి విత్తనాథమహిషీ ముక్తాకలాపాన్విత త్తాదృక్సుషమావలేపదమనే దత్తావధానం యశః ॥ ౨౧ ॥ కించ ॥ అప్యూర్వస్యుదధిజాం నిదధానం సంశ్రితేషు విభవాన్ విదధానమ్ । బ్రహ్మపూర్ణమపి నైవ విభాయాత్ప్రోక్తనోక్తిపదతాం యువినెయాత్ ॥ ౨౨ ॥ ఏవం వివాదిభిస్తత్త్వం పృష్టస్సృష్టా మహర్షిభిః । సత్యమూచే పురతస్సత్యలోకనివాసినాం ॥ ౨౩ ॥ సమ్బిభ్రతిమతిశయం దశయా మహాత్మ్యా సంధుక్షితామమితయా ఘృతధారయాపి । దీపో ఘుదీప్తి(౧)లహరీం మిహిరస్య లోకే కేవాపి కాన్తికలయా తులయాంబభూవుః ॥ ౨౪ ॥ తదేతదవధార్యతాం ॥ యా మాతా జగతాం వదన్తి నిగమా యామేవ సర్వాధికాం యత్రైశంతియామోక్షితాస్తనుభృతో యస్యై హరి(౨)స్త్రిష్ఠతే ॥ యస్యాపి న్దతి భాగతిస్స్వవిభవం యస్యావయం కింకరాః యస్యామాయతతే మతిఙ్గమలయా కావాతయా స్పర్ధతే ॥ ౨౫ ॥ కించ ॥ స్త్రైణం సమస్తం విభవో రమాయాః పౌంస్నంచ కృత్స్నం భగవద్విభూతిః

త్త్యర్థకాద్భుతు ధాతోరసుదాత్తేత్త్వలక్షణాత్మనెపదానిత్యత్వపక్షే లటశ్శత్రాదేశః రక్షతామితి క్వాదిత్వగపాఠః తదాశ్రితపరిపాలనస్యైవరక్షణరూపత్వాత్ ప్రకరణప్రతీతా ప్రాప్త ప్రాప్తిరూపయోగశబ్దార్థాభావాదేతత్ప్రకరణానానురూప్యమితి భాతి । అధవాభిక్షుతాం ప్రాప్తిక్షమాణానామిదానీం లక్ష్మీకటాక్షకలయా యాక్షైశవదాచరతామిత్యాచారక్విబన్తాత్కర్తరి శతృప్రత్యయే షష్ఠీబహువచనాన్తం । భిక్షితామిత్యత్ర శతృప్రత్యయః పూర్వవదేవ (౧) లహరీ తరఙ్గః-ప్రవాహో వా (౨) ప్రకాశినస్థేయాఖ్యయో శ్చేతి సూత్రేణస్యాభిప్రాయప్రకాశనెఽత్మనెపదం । అత్ర యచ్ఛబ్దె సప్తాపి విభక్తయో నిర్దిష్టాః ॥

రమాసమా ప్రాణసమా మమాతస్సరస్వతీ నైవ భవిష్యతీతి ॥ ౭౬ ॥
గ ॥ ఏవమాదిశంతం దయితం ప్రతి పునరహమేవమవాదిషం । సత్య
మేవం తథాపి యథాహమఖిలాసు నదీషు ప్రకృష్టా స్యాం తథా వి
ధాతర్మయి ప్రసాదం విధాతుమర్హసీతి ॥ ఇదం చ విరించో మద్భాషి
తం నిశమ్య పరికుపితమనాః పునారచయామాస వచనమిదం ॥ కలశ
జలధిదుహితృరమణచరణనలినజననకలితసకలసరిదతిశయాయాం జ
హ్నుతనయాయాం జాగ్రత్యాం తవేయమఖిలసరిదతిశయలిప్సా కౌ
స్తుభైవ స్థితే గారుత్మతమణేః కస్యచిదశేషమాణిక్యాధిక్యస్పృహావద
వహాస్యా ॥ తథాహి ॥ ప ॥ శేషాహిర్భుజగాన్తరైర్భగవతీ యోషాన్త
రైరిన్దిరా ప్రత్నావాక్యాంశకోక్తిభిర్భూతమోరత్నాన్తరైః కౌస్తుభః ।
వైకుంఠో భువనాన్తరైశ్చ వినతాపుత్రః పతత్ర్యన్తరైః త్రిస్రోతాస్సరి
దన్తరైశ్చ న సమా దైత్యారిసమ్బన్ధినః ॥ ౭౭ ॥ గ ॥ ఏవం దేవగన్ధర్వ
మునీన్ద్రసాన్ద్రాయాం సభాయాం విధికథితనికర్షామర్షాకులా తతస్స
ముత్థితా మదంశసమ్భూతాం సరస్వతీనదీమాసాద్య బహూని దివసాని
నివసామి ॥ తద్యది సద్దయో మద్దయితో యియక్షతే ॥ తదానీమత్రైవ
హయమేధేన మాధవమారాధయతు ॥ అస్య హి ప్రదేశస్య రామణీ
యకం పావనత్వం చానన్యసాధారణం ॥ పశ్య ॥ ప ॥ ఏతత్సింధుజలాం
చితానిలవశప్రోదస్తరౌఘస్తరుత్వగ్భృఙ్గరవాభిమన్త్రితసుమశ్చ్యోతి
తన్మధుప్రోక్షితాః । సోమాశ్లిష్టపలాశకాశకుశసంపూర్ణాముదం త
న్వతే చిత్రైర్వన్యమృగైర్విధూతపథికక్లేశాః ప్రదేశా ఇమే ॥ ౭౮ ॥ గాయ
న్తీవ రథన్తరం మధుకరాశ్శంసన్తి శస్త్రం శుకాశ్ఛన్దే కోకిలగీర్నిష్ఠాత్ప్ర
తిగరం కుర్వన్త్యమీ శాఖినః । కాపోతేన వషట్కృతే విటపసత్త్వాన్యా
త్తపుష్పగ్రహైః ఫుల్లైః పల్లవపావకే మధుమయీస్స్వాహాహుతీర్జుహ్వ
తి ॥ ౭౯ ॥ గ ॥ ఏతచ్చ వచో వచోదేవ్యా నిశమ్య వసిష్ఠః పునరిమాం
వాచమువాచ ॥ సరస్వతి సర్వమవగతవతీ భగవతీ భవతీ నైవం వదితుమ

ర్హాతీతి ॥ సత్యవ్రతస్య హి భూయానతిశయస్సకలభువనవిదితః ॥ తథా
హి ॥ వ ॥ (౧) ప్రీతం నంగె భజతి సుదృశాం బ్రహ్మవిత్తాపహారీ పా
త్రే దానం కలయతి మహానాస్తికశ్చేతినిన్దామ్ । ప్రాప్తో యః ప్రాగ్వ్ర
జతి మనుజస్సోపి సత్యవ్రతం చేదుక్తైరైతైర్ద్రుహిణగృహిణీస్తూయతే
హన్తశబ్దైః ॥ ౮౦॥ ౯॥ ఇమాం చ వాసిష్ఠీముక్తిం విశమ్యాపి పరమేష్ఠి
బిమ్బోచ్ఛిష్టీనసమ్మానే ప్రియకృతావమానేన సన్దుక్షితప్రతిఘా సత్యవ్ర
తముపయాతుమ్ ॥ వ ॥ నమత్సుమతిదాయినీం నళినపీఠగాఢస్తనీం ము
నీషిభిరుపాసితాం ప్రణిపతన్మునిగ్రామణీః । తదాగమమనోరథప్ర
తిపరాహతానందథుః పితామహవితానభూనవిధమేతుమైచ్ఛత్పునః ॥

ఇతి శ్రీ కాఞ్చీనగరనాయకతాతాచార్యభాగినేయవాజపేయ
సర్వపృష్ఠాప్తోర్యామాదియాజి శ్రీ శ్రీనివాసార్యతనూభవస్య
శ్లైషయమకచక్రవర్తినో రఘునాథార్యయజ్వనస్తనయేన
శ్రీనివాసకృపాతిశయసువిదితనయేన సీతామ్బాగర్భసమ్భవేన
శ్రీమదాత్రేయవేంకటార్యయజ్వనా విరచితే
వరదాభ్యుదయాభిఖ్యే చమ్పూప్రబన్ధే
ప్రథమో విలాసః



(౧) సదృశాం స్త్రీణాం । బ్రహ్మవిత్తం-బ్రహ్మస్వం అపహరతీతి తథా ।
పాత్రే-వేశ్యాయాం । పాత్రం గణికా వేశ్యా వారవధూటీవ రూపవ
శ్యాపాయిత్యుక్తేః । మహానాస్తికః । అత్యన్తనాస్తికశ్చేతి నిన్దాం యః
ప్రాక్ ప్రాప్తః । సోపి నరః సత్యవ్రతక్షేత్రం వ్రజతిచేత్ ఉక్తైరేతైశ్శ
బ్దైః ॥ సుదృశాం-విదుషాం । బ్రహ్మవిత్ - బ్రహ్మజ్ఞః । తాపహారీ । తా
పత్రయనివర్తకః । పాత్రే-యోగ్యే । దానం వితరణం । మహాన్ । ఆ
స్తికశ్చేతి స్తూయతే । అస్తిపరలోక ఇతి మతిరస్యాస్తికః నాస్తిపరలోక
ఇతి మతిరస్య నాస్తికః । అస్తి నాస్తి దిష్టం మతిరితి సూత్రేణ ఠక్ ॥

శ్రీ

శ్రీ హయగ్రీవాయ నమః

శ్రీద్వితీయవిలాసప్రారమ్భః శ్రీ

అథ కోపవతీం సరస్వతీం తామపహాయైవ చికీర్షుమశ్వమేధమ్ ।అవలోక్య మునీన్ద్రబృన్దమారాదరవిన్యాసనమేవ మాచచక్షే ॥ ౧॥గ॥ హేభగవన్ విధాతస్సర్వథా మద్వారకోపానోపాగమిష్యతిసరస్వతీ॥ తతస్సావిత్ర్యాదిపత్న్యన్తరసమేతో భవానత్రచికీర్షితం క్రతుమారబ్ధుమర్హతీతి॥ తద్రైవేతి తామరసభూరప్యభ్యుపగమ్యాలమధ్వరం సావిత్ర్యాదిసంయుతో నిరాశంకస్సంకల్పయామాస॥ప॥అథానుతిష్ఠన్త్యయమేధదీక్షామభ్యాగతాన్ధ్వరదర్శనాయ । సురాసురాన్స్వానయితుం విధాతాథరాసురాన్ ధర్మవిదోన్వయుఙ్క్త ॥ ౨ ॥ పత్యుఃప్రజానాం పరమాజ్ఞయాతస్సభాసదస్సాధుసభాజయంతః । భూమీసురాభూరితరాం సపర్యాం విశేషతస్తేత్రిదశేషు తేనుః ॥ ౩ ॥ స్వఃపూజనేనావధుతాస్స్వధాభుజాం సర్వేపి దైత్యాస్సదసస్స్వయంభువః । తత్త్రావబోధాదగతస్తిరస్కృతాశ్చిత్తార్ద్రురూహోఽనల నిర్గతాబహిః॥ ౪ ॥ గ ॥అనన్తరమమరబృన్దమవమంతుకామా భీమా దైత్యస్తోమాస్సఙ్గ్రామాయ మతిమారచయామాసుః ॥ తాంశ్చసంయతేయతమానాన్ కార్యాకార్యవివేచనో విరోచనో వచనమిదమవోచత ॥భోభోఽపూర్వదేవాఽనాలోచితరుచిరమచిరమనర్థోదర్కమముం సహాసాహముపజహన్తు భవన్తః ॥ తథాహి ॥ ప ॥ సహసా కుర్వతాం కర్మ శర్మహానిరసంశయం।సులభాశ్శలభానాంహి వహ్నిమహ్నాయ విన్దతామ్ ॥౫॥అసాధ్యే యతమానోద్రాగనాలోచ్య నిజం బలమ్ । ఉపలం బాలకస్తుఙ్గముద్ధరన్నివ ఖిద్యతే ॥ ౬ ॥ ప్రబలైరపిచావిచార్య కార్యే యతమానైర్బతసేవ్యతే విషాదః। అవిమృశ్య పదం హ్రదే మదేభా దదతో గ్రాహా

ముఖం దురితం ప్రయాన్తి ॥ ౭ ॥ వికలనిజపక్షశక్తిర్విచేష్టమానో జ
నఃపరబలేన । ఆకులతామాకలయేత్కోకిలపోత ఇవ కాకలోకేన ॥ ౮ ॥
ప్రాయేణ దుర్బలః పి ప్రబలావలమ్బనసమ్పన్నముల్బణబలోఽపి నలో
పమీష్టే । కిం కుఞ్జరః కథయ కేసరికన్దరాన్తకాసారసారసకదర్థనలబ్ధవ
ర్ణః ॥ ౯ ॥ ప్రస్పర్ధతే జడాత్మా పరైః యస్తద్బలం హ్యపశ్యన్ సః ।
కబళీక్రియతే రిపుణా కలశీతనయేన సలిలరాశిరివ ॥ ౧౦ ॥ యదుపాయ
తఏవ సాధనీయం క్రియతే తత్ర న విక్రమస్సమర్థైః । వసనం
దృఢకణ్టకేషు లగ్నం కృతిభిర్న ప్రసభం కృష్యతే బలేన ॥ ౧౧ ॥ మధ్యే
నిధాయ కమపి క్షపయేద్విపక్షాన్ సాక్షాద్యది స్పృశతి తైః ప్రబలై
ర్వినశ్యేత్ । ఆధాయ కుమ్భమనలో న్తరతో జలస్య క్వాథాయ జాయ
త ఇయాన్న క్రియయాన్యథాయమ్ ॥ ౧౨ ॥ ఇత్థం చ నిగదన్తి నీతివిదః ॥ ప్రా
జ్ఞాపచారః కుజనానుసారః ప్రజాజిఘాంసా ప్రమదైకసక్తిః । బా
లేన సఖ్యం బలవద్విరోధో నృపతేర్వినాశే షడిమే నిరుక్తాః ॥ ౧౩ ॥ స
ఙ్ఘర్షముత్పాద్య మిథో రిపూణాం భఙ్గం బుధాస్సఙ్ఘటయన్తి తేషాం ।
గ్రావోపరి గ్రావనిపాతనేన గ్రావ్ణోర్ద్వయోరప్యుదియాద్విభేదః ॥
ఇదం చావధేయమ్ ॥ ప్రకృష్టేన పటేన చాపి ధీమానపి స్వాధుహృద
శ్చ వక్షణాశ్చ । లఘుధీరిహ యః ప్రకాశయేత్తాం లభతే కేవలమే
వ లాఘవం సః ॥ ౧౪ ॥ తతశ్చ ॥ సకలమురిపుహారీ స్వర్గరక్షైకకారీ
దితిజనిచయఘాతీ దేవతాపక్షపాతీ । హరిరధిహయమేధం బ్రహ్మణా
రాధ్యతే తత్సమరమిహ న దైవైస్సామ్ప్రతం సామ్ప్రతం నః ॥ ౧౫ ॥ ౧ ॥
పరంత్వత్రాయముపాయః ప్రతిభాతి ॥ అయం కిల పఙ్కజాసనోఽపి నై
వ సరస్వతీమశ్వమేధేన యజతే తదుపస్థం తస్యాః క్రోధమేధయిష్యతి
రస్మాభిరధ్వరభఙ్గస్సఙ్ఘటనీయస్తస్యాఖిలైనైవ । ఏతచ్చ వైరోచనం వచన
ముచితమిత్యభినన్దితాదితినన్దనా అరవిన్దభవసున్దరీసన్దర్శనాయ ప్రస్థా
య సరస్వతీం ప్రతీగముపాసెదుః ॥ తేచ సత్యాం ఏవ ద్విజవేషధరా అసు

రా గిరాం దేవతామేవం తావదభితుష్టువుః ॥ జయ దేవి సదా సర్వస
దాగమసమీడితే । జయ దేవి బుధానాం సద్వరదే పరదేవతే ॥ ౧౭ ॥ కవి
లోకచకోరచన్ద్రికాం త్వామరవిన్దాసనపూర్వపుణ్యశైలీమ్ ॥ పరిపీ
య విలోచనానిమాత్రసహాలీం కామపి సాహితీం లభన్తే ॥ ౧౮ ॥ సా
చ వాచాం దేవీ స్తుతిప్రసన్నా కిం నామ భవతామాగమనప్రయోజ
నమితి తాన ప్రాక్షీత్ ॥ పృష్టాశ్చ తే తామేవమవోచన్ ॥ ప ॥ కు
మతిభిర్మునిభిః ప్రతిబోధితో వనజభూర్వనితాన్తరసంయుతః । సవన
మారభతే భవతీం వినా కవనమంబ వినా ప్రతిభామివ ॥ ౧౯ ॥ గ ॥
ఇమాం మర్యాదామసహమానా వయమేతదుదన్తం భవత్యై ప్రత్యా
వేద్య త్వన్ముఖేనైవ తన్మఖప్రత్యూహం కర్తుకామాస్సమాగతాస్స్మః ॥
తతశ్చ ॥ ప ॥ మఖభఙ్గం విరిఞ్చస్య ముఖభఙ్గం సుపర్వణామ్ । కర్తు
మర్హసి దృష్టానాం హర్తుమర్హసి నశ్శుచమ్ ॥ ౨౦ ॥ గ ॥ పత్యుర్మఖ
ప్రత్యూహః కథంకారం కరణీయ ఇతి మా శఙ్కిష్ఠాః ॥ ప ॥ హన్తానా
దృత్య ధాతుస్సహచరీ భవతీమశ్వమేధః ప్రవృత్తోఽప్యర్ధం దుస్సహ
త్వాత్ప్రథితశకనయా సత్వయా వారణీయః । రోద్ధవ్యా సస్తుభవ్యో
త్తరమపి నిపుణైస్సవ్యథాకారకం చేదత్యుష్ణం పౌష్ణమంశుచ్ఛదమపి కి
రణం వారయన్త్యాతపత్రైః ॥ ౨౧ ॥ గ ॥ ఇత్యేవముక్త్వా గ్రహిణీం దై
త్యానాముక్తిముపశ్రుత్య కుపితవత్యా సరస్వత్యా ప్రాజాపత్యాధ్వర
ప్రత్యూహం కర్తుమత్యుల్బణవైయాత్యయా వేగవత్యాఖ్యతటవత్యా
కారం బిభ్రత్యా సహ్యగిర్యధిత్యకాతో నిర్గత్య సత్వరితం ప్రత్యా
జగ్మే ॥ ప ॥ సర్వాముర్వీముదఞ్చత్తరఘురసహసా సాధునా సాధునా
నా పాతాళం వ్యాపుష్ణా నాకిలజలవలనైరభ్రిగర్భం లిహానా । వ్యా
ధూన్వానా ధనా నాగిరికులమచలం లోకమానాన్పవానా నీరన్ధ్రీభూత
దికా౽ సరసిజవసతేస్సిన్ధురూపా పురన్ధ్రీ ॥ ౨౨ ॥ గ ॥ తదాకిలముగా
కులసురకరటివరకరటతటస్యన్దమాన దానపూరవ్యతికరకిర్మీరితనీర

తయా కులశిఖరిశిఖరాక్రమణసమయసముపనతతదీయధాతుపాంసు
మాంసలతయా చ సంజాతయమునాసరస్వతీసఙ్గగఙ్గాప్రవాహమోహ
మావహన్తీ, ఘనతరస్యదసముత్పాటితవివిధవిటపిపటలనిబిడతరుణకు
సుమనికరవిస్పృమరమకరన్దధారాభిః ప్రవాహజవాకృష్యమాణక్షోణీ
ధరకన్దరోద్ధితకణ్ఠీరవకణ్ఠరవశ్రవణకాతరకలఙ్కసారఙ్గ సమాశ్వాసన
వ్యాసఙ్గవేళాసముపనతతరఙ్గసఙ్ఘాతవిదళితకురఙ్గలాఞ్ఛనమణ్డలగళద
మృతఝరీభిశ్చ పునరుక్తమాధుర్యగామ్భీర్యా, సలిలోపరి పరిప్లవమా
నహరిదశ్వస్యన్దనధురన్ధరగన్ధర్వశాన్తిసన్దోహసంవలనదశాద్విగుణితవి
శాలశైవాలమాలా, పతనోత్పతనోల్లసత్కల్లోలసఙ్ఘసఙ్ఘోషాడమ్బరప
రికమ్పితనిలిమ్పలోకానోకహశాఖాగ్రనిష్పతత్పుష్పతత్యామ్రేడితడిణ్డీ
రఖణ్డమణ్డపాణ్డురా, జలమధ్యవలమానవలాహకకులాన్తరసన్దృశ్యమాన
నక్షత్రలక్షసమర్పితపుష్కరపర్ణాభ్యర్ణవర్తిపుణ్డరీకమణ్డలీమోహా, ఆక్రా
మన్తీవ రసాతలమాచామన్తీవ భూతలమాప్లావయన్తీవ త్రివిష్టపమాప్యా
యయన్తీవ సప్తరత్నాకరానాకమ్పయన్తీవ సప్తకులాచలానస్ఫాల
యన్తీవ దిక్చక్రవాళం, సంక్షోభయన్తీవ బ్రహ్మాణ్డం, ఉద్విగ్నయన్తీ
వ దిగ్గజాన్, ఉన్మూలయన్తీవ మహాటవీం, ఉపరున్ధతీవ పద్మబన్ధుగతిం,
ప్రతిషేధయన్తీవ చన్ద్రచఙ్క్రమణం, భక్షయన్తీవ నక్షత్రగణం,
భర్త్సయన్తీవ స్వం వినా ప్రక్రాన్తాధ్వరకర్మాణం బ్రహ్మాణం, మ
జ్జయన్తీవ ప్రపఞ్చం, లజ్జయన్తీవ ప్రళయజలధిం, తర్జయన్తీవ పత్యా
ధ్వరఋత్విజః, కబళయన్తీవ కాఞ్చీనగరీం (౧) రాజపత్నీవ విధృతవి
చిత్రోర్మికా (౨) యుధ్యమానభటపఙ్క్తిరివ వ్యాలోలపరమకరవాలా

---

(౧) అంగుళీయకమూర్తికా। భఙ్గస్తరఙ్గఊర్మిర్వేతి చామరః (౨) వ్యా
లోలాః పరమాః ఉత్కృష్టాః కరవాలాః కృపాణా యస్యాం సా। వ
రాః మకరాణాం-మీనానాం వాలాని యస్యాం సా ॥

(౧) అఙ్గరీణిరివావగ్రాహగ్రాహికా (౨) వికృతిరివోచ్చోదకా (౩) బుభుక్షువన్తనగరీవ రక్షితశమ్బరాడమ్బరా (౪) దాశరథదయాఘురీవ సమూలకాషంకషితానుకూలమహాగశ్శ్రేణికా (౫) కృపణగృహిణీవ కువలయభూషితా (౬) కుజనతేవ సతామరసతామఙ్కలయన్తీ (౭) సవేగగమనాపి రాజహంసగతిః (౮) సవనసమృద్ధిరపి వితతాగరాజి

---

(౧) అంగదేశరీతిః అవగ్రాహస్య వర్షప్రతిబన్ధస్య గ్రాహికా। గ్రాహాణాం నక్రాణాం గ్రాహికా చ (౨) వికృతిః-వికృతియాగః ఉత్-ఉత్పన్నం చోదకం ప్రకృతిభూతయాగగతధర్మాతిదేశవిధాయకవచనం యస్యాస్సా। ఉచ్చం-అధికం ఉదకం యస్యాస్సా చ (౩) శమ్బరస్య తదాఖ్యాసురస్య జలస్య చ ఆడమ్బరః ।ఆడమ్బరో(స్త్రీ)సంరమ్భ ఇతి విశ్వః (౪) మూలేన సహ సమూలం కషిత్వా సమూలకాషం తథాకృతా సమూలకాషంకషితా । నిమూలసమూలయోః కష ఇతి ణముల్ । కషాదిషు యథా విధ్యనుప్రయోగః పూర్వస్మిన్నితి ప్రకృతిభూతధాతోరేవానుప్రయోగః । అనుప్రయుక్తస్య చ తదర్థకత్వమేవ నత్వర్థాన్తరం । మూలేన సహ నాశితేతి యావత్ । అనుకూలానాం-అనుసారిణామాశ్రితజనానాం ఆగాంసి-అపరాధాః తచ్ఛ్రేణిః తత్పరంపరా । అనుకూలం కూలసమీపే యే మహాన్తో గాః-వృక్షాః తత్పఙ్క్తిశ్చ యయా సేతి బహువ్రీహిః శైషికః కప్ (౫) కృపణగృహిణీ-దరిద్రస్య పత్నీ కువలయైః-కుత్సితకటకైః నీలోత్పలైశ్చ భూషితా (౬) కుజనతా-కుత్సితజనసమూహః । సతాం-సజ్జనానాం । అరసతాం-రాగాభావం। తామరససహితత్వం చ (౭) సవేగగమనాపి-సత్వరగమనాపి । రాజహంసస్యేవ మన్దగతిర్యస్యాస్సేతి విరోధః । రాజహంసానాం గతిః ప్రాప్తిర్యస్యాం సేతి పరిహారః । రాజహంసస్తు భల్లాక్రామగాళ్వో వా టరాటక ఇతి భాస్కరః (౮) సవనసమృద్ధిరపి వృక్షషండసమృద్ధాపి వితతానాం-విస్తృతానాం అగానాం-వృక్షాణాం రాజిః-పఙ్క్తిః లో

లోపాశ్రితా (౧) అప్ప్రదానశీలతయా ప్రఖ్యాతాపి స్వర్ణస్తోమపరిపూరితసకలాశా (౨) నాగోల్బణప్రవాహాపి భూభృదాకర్షణప్రవృత్తా, కంజభవనసవనభాజనే రాగవతీ వేగవతీ ద్రాగవతీర్ణవతీ సత్యవ్రతసన్నికర్షం ॥ ౫ ॥ స్వాపర్జమారబ్ధమఖం విరిఞ్చం సనిర్జరం ద్రాగివతర్జయన్తీ । నిర్జగ్మషీసహ్యతటాన్మృగాస్త్రపర్జన్యవద్వేగవతీజగర్జ ॥ ౨౩ ॥ తదాకిల శ్రుతాద్భుతవేగవతీగర్జితానాం పితామహవితానశాలాంగతానాం దేవతానాం భూదేవతానాంచ సంజాతాపరమాకులతానోపగతా వాచామపి గోచరతాం ॥ తథాహి ॥ ౫ ॥ నాదేనాదేయాద్భుతపూరస్య సమృద్ధేఘానంధావం తత్రసురైర్యాసురజాలం। హాస్తస్రస్తప్రస్తరమస్తస్తుతశస్త్రం త్రస్తత్రస్తం గ్రస్తమభూద్దుస్తరముఖైః ॥ (౩)ఉద్వేగాంగర్జితే ధాతురుద్వేగావర్జితేకరితా। స్వాహాకారశ్శమంప్రాప్తో హాహాకారో విజృమ్భితః ॥ ౨౪ ॥ అపిచ ॥ వేగవత్యాగమోద్వేగవిద్రుతాశేషమానుషా। వితానశాలాసా భేజే స్వయమేవ(౪) వితానతాం।

పినాభావేనాశ్రితేతి విరోధః । జలసమృద్ధియుతా విస్తృతవృక్షైః రాజితైర్జలవ్యాప్తైశ్చ ఉపాశ్రితేతి పరిహారః (౧) దానాభావస్వభావతయా ప్రసిద్ధాపి స్వర్ణస్తోమేన-సువర్ణసమూహేన పరిపూరితా సకలానాం జనానాం ఆశా-ఇచ్ఛా యయేతి విరోధః । అపాం-జలానాం ప్రదానం శీలం ఫలానభిసన్ధిపూర్వకప్రవృత్తిర్యస్యాస్తత్త్వేన ఖ్యాతా సుష్ఠు అర్ణసాం జలానాం స్తోమేన పరిపూరితాస్సర్వా ఆశా దిశో యయా సేతి పరిహారః (౨) అగైః-పర్వతైః ఉల్బణః-ప్రవాహో యస్యాస్తథ్భూతాపి భూభృతాం-గిరీణాం ఆకర్షణ ప్రవృత్తేతి విరోధః । నాగైస్సర్పైరుల్బణప్రవాహేతి పరిహారః (౩) ఉద్వేగా యా వేగవత్యా గర్జితే భర్త్సనే సతి ఆవర్జితస్సమ్పాదితఉద్వేగో భయసమ్భ్రమో యస్మిన్ తత స్మిన్ ధాతుః కరితా బ్రహ్మసవనే । ఆహితాగ్న్యాదిత్వాత్పరనిపాతః (౪) వితానతాం-శూన్యతాం । వితానం త్రిషు తుచ్ఛక ఇత్యమరః ॥

॥గ॥ అనన్తరమాకస్మికాత్యద్భుతనదీస్రోతస్సమాపతనచకితా వితానవిలోకనార్థమాగతాస్సర్వేపి సనిర్వేదం చతుర్వదనం యజమానం శరణముపజగ్మురబ్రువంశ్చైవం ॥ భగవన్ పితామహ పరిత్రాయస్వ పరిత్రాయస్వ శృణు చేదం వచనం ॥ ప ॥ (౧) హన్త మహీభృత్కటకానశేషానామజ్జయన్తో ముఖలగ్నఫేనాః । నాగ్నాస్తురఙ్గా ఇవ యజ్ఞహన్త్ర్యై నదీతరఙ్గా ద్రుతమాపతన్తి ॥ ౨౬ ॥ (౨) దీప్రవాహాగమనతో నిర్వర్త్యేత్స్మిన్ తవ క్రతౌ । నదీప్రవాహాగమనం చేద్విఘ్నో నాస్య కిం భవేత్ ॥ గ ॥ ఇదం వచనం నిశమయ్య నిఃకర్తవ్యతాముగ్ధో హిరణ్యగర్భో యోగదృష్ట్యా దైత్యమరుక్తిముపశ్రుత్య కుపితవత్యాః భారత్యాః కృత్యమిత్యధిగత్య గత్యన్తరవిరహాద్గరుడధ్వజమేవ భగవన్తం శరణముపగచ్ఛన్నచ్ఛమతేరిత్థమనుసన్దధే ॥ ప ॥ భవకైరవభాస్కరాసురారే తవ వైరికార్యవిఘాతభీతచేతాః । తరణం విపదాం బుధైరభీష్టం శరణం త్వచ్చరణామ్బుజం భజామి ॥ ౨౭ ॥ (౩) భవత్పదకుశేశయే భవనివృత్తయే స్వాశయే రమాసఖ దయోదధే రచితభక్తభవ్యే దధే । యథా న భయమధ్వరే భవతి సిన్ధుతో మధ్వరే తథా కురు మయి ధన్యతాంవి

(౧) మహీభృతాం-రాజ్ఞాం కటకాన్ సేనానివేశాన్ । మహీభృతాం గిరీణాం కటకాన్-నితమ్బప్రదేశాన్ । ముఖే-వదనే అగ్రభాగే చ । నాగ్నాః-నగ్నమతప్రవిష్టజైనసమ్బన్ధినః తన్మతే హింసాసామాన్యస్య నిషిద్ధత్వేన యాగీయహింసావిరోధేపి తేషాం ప్రవృత్తిః (౨) దీప్రస్య-ప్రకాశమానస్య వాహస్య-అశ్వస్య। ఆగమనతః ఆగమనాన్నిర్వర్త్యే నిష్పాద్యే తవ క్రతౌ దీప్రవాహాగమనం న చేత్ । అస్య యజ్ఞస్య విఘ్నో న భవేత్కిమితి కాకుః భవేదేవేత్యర్థః । నద్యా వేగవత్యాః ప్రవాహాగమనం చేత్ । అస్య విఘ్నో న భవేత్కిమితి పూర్వవదర్థః (౩) హే దయోదధే రమాసఖ । రచితం కృతం భక్తానాం భవ్యం శుభం యేన తే। భవతః పదకుశేశయే పాదాబ్జే । స్వాశయే-స్వహృదయే దధే ధారయామి । హే మధ్వరే-మధునామకాసురసంహారక ॥

దధతీకృపాతన్యతామ్ ॥ ౩౦ ॥ హర్తుం సత్వరమాపదాం సముదయం కర్తుం బహూన్సమ్పదో ధర్తుం నాథసమస్తలోకభరముద్ధురం భవాదాశ్రితాన్ । లోప్తుం ప్రాప్తమదాన్ ద్విషస్సుచరితం గోప్తుం చ నిశ్శేషతం కశ్శక్తస్సకలాస్సహాయ జగతి త్వత్తస్పరోపిస్యాత్ ॥ ౩౧ ॥ (౧) వర్ణత్రయం సువిద్యం శ్రీమత్స్యాదిత్యనుశ్రీవచస్స్వం । ద్వ్యర్థతయైవవివృణ్వన్ శ్రీమత్స్యాత్మా శ్రుతీరుదహరస్త్వం ॥ ౩౨ ॥ (౨) కూర్మరూపో భవాన్మారే యేనాపి వసుధాభృతా । తేనత్వం చకృషే చిత్రం దేవాన్నవసుధాభృతః ॥ ౩౩ ॥ (౩) కోలతాం త్వత్పరః ప్రాప్య కోలతామివ మేదినీం । ఖణ్డితోగ్రాద్గిరుద్ధర్తుం పణ్డితో వనరాశితః ॥ (౪) రూపవత్తాశ్చర్యమపి తే నృహరే విస్మయావహం । హిరణ్యమపి

---

(౧) వర్ణత్రయం ప్రణవగతాకారోకారమకారాత్మకం సువిద్యం సమీచీనజ్ఞానప్రదాయకం శ్రీమత్-శోభాయుక్తం స్యాత్ । వర్ణత్రయం బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యత్రయం శ్రీమత్స్యాత్ మీనాకృతేః శోభనా విద్యా వేదవిద్యా యస్య తత్ భవేదితి శేషః ఇతి స్వం అనుశ్రీవవచః వేదవచనం ద్వౌ అర్థౌ అభిధేయౌ యస్య తత్త్వేన వివృణ్వన్నివ త్వం మత్స్యమూర్తిస్సన్ శ్రుతీః-వేదాన్ ఉదహరః-ఉద్ధృతవానసి (౨) హే శౌరే కూర్మరూపో భవాన్ యేన వసుధాభృతా-మన్దరగిరిణా అపి ప్రాప్తః । తేన గిరిణా త్వం దేవాన్ నవసుధాభృతః గిరహితాన్ చకృషే కృతవానితి చిత్రం నవామృతభాజో కార్షీరితి వాస్తవార్థః । (౩) త్వత్పరః త్వద్భిన్నః కః పుమాన్ కోలతాం-వరాహత్వం ప్రాప్య ఖండితోగ్రాద్రిస్సన్ మేదినీం లతామివ వనరాశితః-సముద్రాత్ ఉద్ధర్తుం పండితః-సమర్థస్స్యాత్ (౪) హే నృహరే నృసింహ తే రూపవత్తాశ్చర్యమపి ఆశ్చర్యం । విఖ్యాతం ప్రసిద్ధం హిరణ్యం సువర్ణమపిఅనష్టాపదం అష్టాపదభిన్నం వ్యధాః కృతవానితి చిత్రం । హిరణ్యం-హిరణ్యకశిపుం । అనష్టాః నాశరహితాః ఆపదః విపదో యస్య తం

విఖ్యాతం యదనష్టాపదం వ్యధాః ॥ ౩౫ ॥ (౧) అపికు ప్రతిగ్రహమ
వాప్యజనో యదినాహ కార్యమిహ నిర్వహతి । పరమల్పకోపి పరివృద్ధి
మియాదితీవామనేన భవతా వివృతం ॥౩౬॥ (౨) మృగయురివభృగుప
తేత్వం మృగయానఖవావనీభుజో గృహ్ణా । సహ తాడకఘ్నపరశునా
ప్రతిగర్జద్గిక్తపానగృహైన॥ ౩౭ ।(౩) హారిష ర్షి స్త్వం రామ తుష్ట్యై
బుధానాం లంకారక్షోదక్షమస్వాఃనశబ్దం । త్వత్పుత్రాభ్యాంత్వంత్వ
కావ్యం రరక్షే లజ్జా-రక్షోదక్షమస్వావనశబ్దం॥ ౩౮॥(౪) త్వం యము
నా భేదనకృ త్త్వదాశ్రితో యస్త్వదీక్షణం ధత్తే। తద్భాతృభేదకస్సాన్వి
అపమృక్తం కృతంవానిత వా స్తవార్థః (౧) లోకే జనః కుత్సితప్రతిగ్ర
హమప్యవాప్య కార్యం కర్తవ్యాంశమావశ్యకం నిర్వహతి సాధయతి
చేత్ సః అల్పకోపి పరివృద్ధం శ్రియఃపరం ఇయాత్ ప్రాప్నుయాత్।
ఇతి వామనరూపేణభవతా కోః భూమేః ప్రతిగ్రహమవాప్య త్రి
విక్రమరూపేణ వృద్ధిం ప్రాప్య లోకహితకార్యనిర్వహణాద్వివరణం
విశిష్యబోధనం కృతమితి భావః (౨) హేభృగుపతే పరశురామ త్వం
మృగయురివ-వ్యాధఇవ । ప్రతిగర్జతాం ప్రతిభటానాం (౩) హేరా
మ బుధానాం దేవానాం తుష్ట్యై। అస్వావనః కఠోరః శబ్దో యస్యా
తంలజ్జా-యాం విద్యమానరాక్షసనాయకం రావణం, ప్రాహార్షీః-అవ
ధీః।త్వత్పుత్రాభ్యాంకుశలవాభ్యాంఅలజ్జా-గాణాం క్షోదస్యపిచారో
పమర్దస్యక్షమాః స్వాదవః రమ్యాః శబ్దాయస్మిన్తత్ తవ సుకావ్యం
త్వచ్చరిత ప్రతిపాదకం రామాయణాఖ్యం మహాకావ్యం రరక్షే రక్షి
తంకర్ణేలిట్(౪) హే భగవన్ త్వం బలరామరూపేణ యమునానదీభే
దనం కృతవాన్ । యస్త్వామాశ్రిత్య త్వత్కటాక్షవిషయోభవతి ।సః
తద్భ్రాతా యమునాభ్రాతా యమః తచ్ఛేదకః తన్నాశకః తద్బాధా
నివర్తకఇతి యావత్ । తస్యా యమునాయాః పితా సూర్యః । తద్భే
దనం తన్మణ్డలభేదనం । బిమ్బమిదసూర్యమండలభేదనద్వారా బిమ్బా

త్రిత్రిత్వభేదనమపి క్షమః కర్తుం ॥ ౩౯ ॥ (౧)కృష్ణోఽపి గోపీషు బహూ
పరక్తో భవాంశ్చ తాసాం నయనైశ్చ పీతః । ఆపాదయన్యర్జునదీప్తిము
గ్రాం కృతోఽపి మన్యే మహావిశ్వరూపః ॥ ౪౦ ॥ (౨)కృతే త్వయా కలిధ్వం
సే కృతేచ ప్రకటీకృతే । త్రేతాం ద్విజాగ్నిహవ్యన్తి త్రియుగ ద్వాప
రో త్రీన ॥ ౪౧ ॥ ౫ ॥ ఏవం దేవస్య చతురాననస్య స్తుత్యా ప్రస
న్నః పన్నగపతిశయనో భగవాన్ స్వయం పురస్సరసరస్వతీ ప్రవాహ
నిరోధాయ తరగభిముఖో మఖపరిర (౩) రక్షిషయా జగదేక సేతుస్సే
తూభూయిశ్శ్రే ॥ ప ౹అన్యో వేగాదధ్వరవిఘ్నాసయభీత్యా దేవేభి
స్సేవద్భవే దీనదయాళుః । స్తోత్రోపబంధే మహాన్తసలిలమ్బభవి తేతి క్షి
ప్రం సేతుస్సేతుకృదేవ స్వయమాసీత్ ॥ ౪౨ ॥ ధాతుః క్రతుం త్రా
తుమభీతి హేతుస్సేతుర్యదాసీత్స్వగరుత్మకేతుః । అతీవ సా వేగవతీ
సచిన్తా సతీ (౪) తదా వేగవతీ బభూవ ॥ ౪౩ ॥ సన్ద్రగ్నస్సైనైవ సమస్త
మంహస్సంహర్తుమగ్రే చతురం స్ఫురన్తం । మరత్యయం సేతుమవేక్ష్య
దివ్యం ధునీవరా మానత ఏవ తస్థౌ ॥ ౪౪ ॥ తదానీంతు ॥ (౫) అహారీ

లోకప్రాప్తైరుక్తైః (౧) కృష్ణః నీలః కృష్ణాఖ్యశ్చ । రక్తః అరుణః అనురా
గవాంశ్చ । పీతః హరిద్రావర్ణః గాఢః వీక్షితశ్చ । అర్జునదీప్తిం శుభ్ర
కాన్తిం ధనంజయస్య ప్రసిద్ధించ । విశ్వరూపం అనేకవర్ణం సర్వజగ
త్స్వరూపంచ (౨) హేత్రియుగ త్రీణి యుగాని యస్మిన్ పక్షగణాః
కృతత్రేతాద్వాపరా నావిద్యన్తపీతంరూపాయస్యేతి బహువ్రీహిః । త
స్య సమ్బోధనం । హేకలికి భగవన్ । కలిధ్వంసే పాపభూయిష్ఠ
మ్లేచ్ఛాదినాశే కృతేసతి । కృతే కృతయుగధర్మేచ ప్రకాశితేసతి త్రే
తాం అగ్నిత్రయం । అత్ర ద్వాపరోన । సందేహో నేత్యర్థః (౩) మ
ఖస్య పరిరక్షితుమిచ్ఛా పరిరిరక్షిషా తయా । సినోతి స్వాజ్ఞాసూత్రే
బధ్నాతీతి సేతుః । సకలజగదాధారఇత్యర్థః (౪) తదా తత్కాలే ।
ఆవేగవతీ భయసమ్భ్రాన్తా (౫) హరీశానాం కపిశ్రేష్ఠానాం ముండ

శశాఙ్కమణ్డలకృతస్థితిమగ్ర్యావాప్తసత్కృతిం జగతి। అజలధ్యాకలితమముం త్వద్భుతసేతుం మహర్షయో దదృశుః ॥ ౪౫ ॥ ప్రణేముశ్చైవం ॥ రమాముఖాబ్జభానవే సమాశ్రితవ్యథనవే ప్రకాశమానమూర్తయే శుకాదిగీతకీర్తయే। దయారసైకసిన్ధవే భయార్తదీనబన్ధవే విమోహదోషహారిణే నమో యథోక్తకారిణే ॥ ౪౬ ॥ అనుశ్రితాన్తచారిణే జనశ్రమాపహారిణే (౧) హితాహితావధీరిణే నతాశయానుసారిణే। రుచా ఘనానుకారిణే సుచారురత్నధారిణే తమోన్ధయాతువైరిణే నమో యథోక్తకారిణే ॥ ౪౭ ॥ తుష్టువుశ్చైవం ॥ జయ జయ జగదీశ జమ్భవైరిప్రముఖముఖాశనబృన్దవన్దితాఙ్ఘ్రే। హుతవహహుతదివ్యహవ్యభాగగ్రహసఫలీకృతసప్తసప్తతన్తో ॥ ౪౮ ॥ కోయం త్వదాశ్రితజనేషు దయోదయో యత్వాకస్వినీజనకపాదపయోరుహోపి। దాసస్య ధాతురవనే సవనావనార్థం దామోదర ప్రతిరుణత్సి సరిత్ప్రవాహం ॥ ౪౯ ॥ (౨) ఇహ బహుముఖవాహినీమరాత్సీర్వ్యతికృతే సరసీరుహాక్షపూర్వం। ప్రణతసురతరో భవాన్ దయాళుః తనయకృతే నిరుణద్ధి తా

లే కృతాస్థితిర్యేన తచ్ఛిన్నం। అహరీశమణ్డలే సూర్యమణ్డలే కృతాస్థితిర్యేన తం। గ్రావభిః పాషాణైః ప్రాప్తా సత్కృతిస్సమ్యక్కరణం యస్య తద్భిన్నం। అగ్రే ప్రథమతో వాప్తా సత్కృతిః పూజా యేన తం సర్వోత్తమత్వేనాగ్రపూజావిషయమ్। జలధౌ సముద్రే ఆకలితో బద్ధో యః తద్భిన్నం॥ లళయోర్లడయోస్తద్వజ్జదయోర్వబయోస్తథా। రలయోర్ణనయోశ్చాన్తే సవిసర్గావిసర్గయోః ॥ సబిందుకాబిందుకయోస్స్యాదభేదేన కల్పనం। ఇతి లడయోరభేదాత్ ॥ అజడధీభిరాకలితం ధ్యాతం। ప్రసిద్ధసేతువైలక్షణ్యాదద్భుతసేతుమితి (౧) హితానాం స్వభక్తానాం అహితాన్ అహితానివా అవధీరయతి తిరస్కరోతీత్యర్థః (౨) బహుముఖస్య రావణస్య వాహినీం సేనాం। వ్యతికృతే సీతార్థం। ఇదానీం తనయకృతే బ్రహ్మోత్సుకపుత్రోద్దేశేన బ

మిదానీమ్ ॥ ౫౦ ॥ (౧) విధిరయమవితానస్స్యాదవితానస్స్యాద్ధ్వా న్యది మురారే । అధ్వరహితఏవాసీదధ్వరహితమైత్య సైన్ధవరయ స్త్వామ్ ॥ ౫౧ ॥ (౨) అత్యల్పహానిమధికప్రతిలాభమిచ్ఛన్నఙ్గీకరోతి నయోపదిదిక్షయేవ । వేధోశ్వమేధమఖవిఘ్నవిరోధహేతో స్త్వం సర్వతోముఖవిఘాతమురీకరోషి ॥ ౫౨ ॥ ౯ ॥ ఇత్యాదికయా స్తుత్యా వేగవత్యాస్సేతుం నాగాయమారాధ్య తతఆరాద్ధ్యాయంతం భగవన్తమరవిన్దజం ప్రత్యుదన్తమేతం నివేదయన్తో మునయః ప్రశశంసుః॥ ౧౦ ॥ విష్ణోర్భక్తివిపక్తిరుక్తిపదవీమత్యేతిసత్యేశతే యస్మాత్త్వన్మఖవిఘ్నసమ్భవపరీహారాయ నారాయణః । సేతూభూయదయార్ద్రసైకనిలయస్సిన్ధోస్స్వబన్ధోరగపురః పర్యఙ్కే ఫణిరత్నదివ్యసుమనోపేతే స శేతే స్వయమ్ ॥ ౫౩ ॥ వచనమిదమృషీణాం వల్గుసర్గాధికారీ శ్రుతిపథముపనీయ ప్రముత్థాయ హృష్టః । నతినుతితతిభిస్తం నాగభోగేశయానం మునివిబుధసమేతో మోదయామాస దేవమ్ ॥ ౫౪ ॥ తదను తదనుమత్యా తత్రదానే విరించే పురుషహృదయతుష్ట్యై పూరణం కర్తుకామే । శ్రుతిషు తురగమేధే చోదితం యద్యదఙ్గం తదఖిలమపి కర్తుం తాపసాస్తే ప్రవృత్తాః ॥ ౫౫ ॥**********************

ఇతి శ్రీవేఙ్కటాచార్యకృతే వరదాభ్యుదయే చమ్పూప్రబన్ధే
ద్వితీయో విలాసః

వాహుముఖవాహినీం జలపూర్ణనదీం (౧) హే మురారే భవాన్ అపి తారతమ్యకః నస్స్యాద్యది । అయం విధిః అవితానః యజ్ఞరహితస్స్యాత్ అధ్వరస్య యాగస్య హితం అనుకూలం త్వాం ఐత్య దృష్ట్వా సింధోర్వేగవత్యా అయం సైన్ధవః । రయః వేగః ॥ అధ్వనా మార్గేణ రహితః త్యక్తఏవాసీదిత్యర్థః (౨) అధికలాభమిచ్ఛన్ అత్యల్పహానిమఙ్గీకరోతు ఇతి నీత్యుపదేశేచ్ఛయైవ అశ్వమేధవిఘ్నపరిహారార్థం సర్వతోముఖస్య తదాఖ్యయాగస్య జలస్యచ ॥

శ్రీరస్తు

శ్రీ హయగ్రీవాయ నమః

॥ తృతీయవిలాసప్రారమ్భః ॥

హయమేధయజ్ఞనియమే దయాళునా పరమేణ విఘ్నవిరమేణ యోజితే । ముదితం ప్రతీదముదితం మహర్షయో జగదుర్విధిం త్రిజగదాశ్చవైషిణః ॥ ౧ ॥ గ ॥ భగవన్నమ్బుజసమ్భవభవతః పత్నీ యా నదీరూపా సముపాగతా తయా యాగః పరిపూరణీయస్స్వయం శుక్తికాపమ్నాదిరూపేణ సప్తధాభూత్వా సరసీరుహాక్షానుమత్యా సాగరముపగచ్ఛతీతి ॥ ఓమితి బ్రహ్మణానుజ్ఞాతా వసిష్ఠాదయో మునివరిష్ఠా భగవన్తమనన్తశాయినం దక్షిణేన ప్రవహన్తీం వేగవతీమధిగమ్య సమ్యక్ప్రణిపత్య సరస్వతీమిత్థమామన్త్రయామాసుః ॥ ప ॥ దేవి పవిత్రితనద్యాస్సరభసముదకాద్ధగసిద్ధోరివ శ్రీరామ్భాకీరమ్బుదృష్టిస్సఫలయకలయసానుకమ్పామకమ్పాం । వేధసపత్ని ప్రసాదం కురు జహిహి రుషం సిద్ధవైతానశాలాం దత్తం సిన్ధువ్యశేషాస్వపి నళినభువా తుభ్యముభ్యర్హితత్వమ్ ॥ ౨ ॥ ఏవం నివేదితవతామృషిపుఙ్గవానాం ప్రాదుర్బభూవ పురతో ఝురతోథనద్యాః । అత్యచ్ఛశోభద్యుతిభిరాభరణప్రకాణ్డైరాభూషితా మణిమయైస్సుదృగబ్జసూతేః ॥ ౩ ॥ శైవాలౌఘం దధానా చికురభరమయం చక్షురాఖ్యౌ చమీనౌ రాజీవైరాజమానా పదవదనకరద్వన్ద్వరూపైః ప్రఫుల్లైః । ఆవర్తం నాభిసంజ్ఞం పృథులకుచమయం బిభ్రతీ కోకయుగ్మం ధన్యా మన్యా ధునీవ ద్రుహిణసహచరీ దూరతస్తైర్వ్యలోకి ॥ ౪ ॥ తతశ్చ ॥ మునితిలకైరనునీతా ముదితానీతా చ సావనీమవనీమ్ । సాగరమివ శైవలినీ సరస్వతీ సాగమత్సరోజభువమ్ ॥ ౫ ॥ కవిరాడివ కాంక్షితాం చిరాత్సరసామేత్య సరస్వతీం ముదా । కృతిమమ్బుజభూశ్చికీర్షితాం సతు నిర్వర్తయితుం సమైహత ॥ ౬ ॥ గ ॥ అథ పునరాశ్రమోద్దేశ ఇవ (౧) మహోచ్ఛవిప్రవర్గ్యశుచిః జామదగ్న్య ఇవ

---

(౧) మహాన్తః కర్మజ్ఞానాదిభిః । అచ్ఛాః బాహ్యాభ్యన్తరశుద్ధాశ్చ యే విప్రా బ్రాహ్మణాస్తేషాం వర్గో భవైర్ప్రవర్గ్యైశ్శుచిః పావనః । మహా

సమృద్ధికోపసత్త్వేన శుచిః (౧) వేద్యన్తగాత్రదేశవిశేషేణేవ (౨) సశుభోచ్ఛ్రయయూపశోభితేన యూపేనచ విరాజమానః (౩) హోత్రాదిభిరివ సాధుమనోహృద్యాజ్యోజ్జ్వలముఖైరగ్నిభిశ్చ విద్యోతమానః (౪) సభయేవ సదధికయా పాత్ర్యావల్యా చ విరోచమానః (౫) స్వామిత్రయోపయుక్తోపి స్వామివృద్ధిహేతుః (౬) వాజినాన్వితోపి నవాజినాన్వితః (౭) సపశుక్రమోపశ్యపశుక్రియః తురఙ్గమేధ (౮) స్వభా

తీచ్ఛవిర్యస్య తేన ప్రవర్గ్యాఖ్యకర్మణా చ (౧) సమృద్ధేః ప్రవృద్ధస్య కోపస్య సత్త్వేన స్థిత్యా శుచితః ప్రసిద్ధః । సమృద్ధికా ఉపసదో యస్మిన్ తత్త్వేన చ । దీక్షావినాదూర్ధ్వం సోమాభిషవాత్పూర్వం కర్తవ్యా హోమా ఉపసదః (౨) శుభం దార్ఢ్యాదిగుణైః ఉచ్ఛ్రయః ఔన్నత్యం తత్సహితేన యూపస్తమ్భేన శోభితేన । శుభావర్తాదిసహితేన ఉచ్చేన ఉన్నతేన యయునా అశ్వమేధీయాశ్వేన ఉపశోభితేన యూపేనచేత్యర్థః (౩) సాధూనాం మనోహృతో మనోహారిణ్యో యా యాజ్యాః అధ్వర్యుణా యజేతి ప్రేషిత్వ తే హోత్రా పఠ్యమానమన్త్రా యాజ్యాః తైరుజ్జ్వలాని ముఖాని ఆస్యాని యేషాం తైః । సాధుసమ్యక్ మనసో హృద్యేన రమ్యేణ ఆజ్యేన ఘృతేనఉజ్జ్వలం దీప్తం ముఖం అగ్రభాగో యేషాం తైశ్చ (౪) సద్భిరధికయా దధిసహితయా చ (౫) స్వామినో యజమానస్య ఉదయే నాశే । సు-సమీచీనయా ఆమిక్షయా । ఆమిక్షా నా శృతోష్ణే యా క్షీరే స్యాద్దధియోగత ఇత్యమరః పక్వోష్ణే క్షీరే దధియోజనే సతి జాయమానఘనీభూతదధిసదృశాంశస్య ఆమిక్షేతి । ద్రవీభూతజలసదృశాంశస్య వాజినమితి చ సంజ్ఞా । తాదృశఘనీభూతాంశేనోపయుక్తః కలితః (౬) వాజినేన తత్సంజ్ఞికేన నిరుక్తజలభాగేనాన్వితోపి వాజినాన్వితో నేతి విరోధః । న వేన అజినేన కృష్ణాజినేనాన్విత ఇతి పరిహారః (౭) శుచః శోకస్య క్రియః అపగతో యస్మిన్ సఇత్యర్థః (౮) భారత్యా వాచా సరస్వతీదేవ్యా చ సహితేన । అస్తముఖేన-మానినా ॥

రితకేనాప్యన్తమున్ముఖేన బ్రహ్మణాపి యజమానేన సభక్తిప్రకర్షం
ప్రవర్తితోఽభూత్ ॥ ౫ ॥ అధ్వర్యుణా యద్యసహాయతాగ్నౌ తత్త
ద్ధవిస్తత్ర మఖే విధాతా । ధ్యాయన్స్వజన్మ కులాన సహాయం సమ
ర్పయామాస సమస్తమస్మై ॥ ౭ ॥ చిత్తం స ... బద్ధ్వా చిరాన్మురారౌ
త్తం హవిస్తత్ర పితామహేన । ఉద్దేశ్యమానైర్హ్యసు మేధశాలాము
పాశ్రితైరప్యమరైర్న లేభే ॥ ౮ ॥ తతశ్చ ॥ హవనహవిరలాభాత్సాగ్ర
హాస్తైనిరాశా వలరిపువసురుద్రాదిత్యముఖ్యాస్సురాశాః । అజమధయ
జమానం శౌరిమన్తర్దధానం నిజగదురవమానాత్తత్కృతాల్లజ్జమానాః॥
హవ్యం వితీర్ణమపి హాభవతా విధాతర్న ప్రాప్నుమో వయమభాగ్యని
రుద్ధమేతత్ । చంద్రేణ దత్తమపి చారుతరం చకోరైర్మేఘోపరుద్ధ
మివ మేచకయంశుజాలమ్ ॥ ౧౦ ॥౧॥ ఏవం దేవతాభిరావేదితాం గిర
మాకర్ణ్య లోకస్రష్టా హృష్టస్సన్నిదమాచష్ట ॥ ౫ ॥ యజన్తే యుష్మాం
స్తైయిహ తనయా యుర్ధన పశున్స్వర్గాదిక్యోదియః ఫలచపలచిత్తాస్తసు
భృతః । స్ఫురన్మోక్షా పేక్షా పునరనఘ చన్యామ్పమనసః శుభపేక్షా
పేక్షాన్మధుమథనమిచ్ఛన్తి సవనైః ॥ ౧౧ ॥ తతశ్చ ॥ సంసారసిన్ధుతర
ణం ననుసారసాక్షా త్సాక్షాత్కృతాత్పదలబ్ధమహం యజేత్తమ్ । కృ
ష్ణేతి హవ్యమఖిలం కృపయా సపస్య దేవాస్తథుప్యతమఖే త హవిర్జుహు
షామ్ ॥ ౧౨ ॥ ఇదం చావధేయమ్ ॥ మోక్షాపేక్షిభిరంచ్యుతే ర్పసప
ర్యాదేన దత్తం క్రతౌ దివ్యం హవ్యమవాప్య తే తదితరైర్దేవైర్న జా
తు స్వయమ్ । రాజాన్తఃపురనిష్కుటేష్వతిరసస్తైర్తైర్నిసర్గార్పితః పు
ష్పాణాం నిచయః కిమద్భుతగుణో భూపేన సైర్ధ్యాన్యతే ॥ ౧౩ ॥ ౫ ॥ ఇ
త్యాదిభిః ప్రజాపత్యోరర్థైస్తత్పర్యోపదేశైస్తైస్తృప్తాహం బాలేషు ని
ఖిలేషు లేఖేషు ॥ ౫॥ మేధాసింధుర్వాజిమేధాభిధానే కర్మణ్యస్మిన్ క
ల్పమానోఽర్తరీత్యా । అప్రత్యూహం యాగహోతా ... పాండిత్యాస్థా
న్యపైచ్ఛత్స్వతిష్ఠద్వ్యసిష్ఠః ॥ ౧౪ ॥ పథ్యర్థపుర ... స్థాపయామాస మేతం చే

తణ్డశైలాత్మకవేదిమధ్యే । అధ్యగ్నిమధ్యగ్రసరాభినన్ద్యకర్మావిధిర్మాధ
వమేకభక్తిః ॥ ౧౬॥ యూపే తేథ యయూపే తే త్వేకవింశత్యరత్నికే।
శాస్త్రోద్ధ్వా ప్రశాస్త్రాద్యాః స్వంస్వం కర్మప్రతేనిరే ॥ ౧౭ ॥×॥
అథ శాస్త్రాధిష్ఠితమేవ పద్ధానమనురుద్ధానేన శమితృసంజ్ఞపితస్య స
ప్తైరధ్వర్యుణా వపాయాముపాత్తాయాం సామోదం దామోదరమేవ
చిన్తయన్తం భగవన్తమరవిన్దజన్మానం సబహుమానం నిశామయత్సు స
ర్వేషు సుపర్వేశ్వరేష్వహంపూర్వికయా మరాళ్వరవిశాలకోలాహలే
షు వపాహోమావలోకనబద్ధకుతూహలేషు ॥ప॥ (౧) యాజ్యాం వ
క్తరి హోతరి శ్రితనిధావుచ్చైర్వషట్కుర్వతి త్యాగం కుర్వతి ధా
తరి స్థిరహరిధ్యానావధానాదరే। అగ్నేరౌత్తరవేదికస్య సవిధే తిష్ఠన్స్వ
సిద్ధస్స్వయం జుహ్వాస్థితా జుహువాఞ్చభూవ ఘృతసంసిక్తాముపా
త్తాం వపామ్ ॥ ౧౮ ॥ విరచితే తు వపాహవనే తదా విధివదబ్జభువా భ
గవన్ముదే। ఉదజిహీత విమానము పర్బుధాదరుణబిమ్బమివాచ్యుతచక్షు
షః ॥ ౧౯॥ తదానీం ॥×॥ (౨) ప్రకృతక్రతురివ ససుమనోరాజీవాస
నః పవమానోపవా (౩) నిపుణనృపరక్షితనగర్య ఇవ నవప్రాసాదాదిశో
వ్యశోభన్త (౪) భటపటలమివ సురయానావతం సమ్పన్నబహులాస్యా
డమ్బరం బభూవ ॥ (౫) విద్యుత్ప్రఘనసభేవ విబుధనగరీ విజృమ్భితవా

(౧) అధ్వర్యుణా యజేతి ప్రేషితే హోత్రా యో మన్త్రః పఠ్యతే స
యాజ్యా (౨) ససుమనాః-సామరః రాజీవాసనః బ్రహ్మా యస్మిన్ క్రి
తౌ సుమనసాం-పుష్పాణాం రాజ్యాః పఙ్క్త్యా వాసనయా సహితో వా
యుః (౩) వప్రాణాం-ప్రాకారాణాం సాదః-కార్శ్యం తన్నాస్తి యా
సు తా ఇతి బహువ్రీహిః । నవాః ప్రాసాదా నిర్మలతా యాసాం దిశా
మితి చ (౪) సమ్పన్నాః బహులానామసీనాం బహూనాం లాస్యానాం
నర్తనానాం చాడమ్బరో యస్మిన్ తత్ ఆడమ్బరో స్త్రీసంరమ్భ ఇతి హ
లాయుధః (౫) విజృమ్భితః వాదినాం వాద్యానాం చారవో యస్యాం సా

ద్వారమాజజ్ఞే ॥ (౧) ప్రావృడివ పద్మజయజ్ఞభూమిరభ్రచ్యుతాభిర్ఘన పుష్పవృష్టిభిస్స్రగ్భిరభూత్ ॥ తతశ్చ ॥ వ ॥ అన్తర్వ్యోమానమసితాం బుధరోపమానమానన్దమానతజనైకఘనం దహనమ్ । భూమానమ జ్జ్వలితమానసమీక్షమాణో వైమానికైశ్శతధృతిస్సహమానసిన్ద్ర ॥ ౨౦ ॥ వరదం వరదన్తిభూధరే హరదమ్భోళిధరాదయస్సురాః । శరదమ్బుజ నేత్రమన్తికస్ఫురదమ్భోవిభవం వవన్దిరే ॥ ౨౧ ॥ కలశార్ణవశాయితా దశావిలగత్ఫేనలవభ్రమావహైః । అనఘైర్నఖవన్యమౌక్తికైస్సతతా లఙ్కృతపాదపఙ్కజమ్ ॥ ౨౨ ॥ (౨) ద్యునిమ్నగాతత్పతిమేఖలేయో యదుద్భవే యత్ర తయోస్తు మధ్యే । ఆద్యామగఙ్గత్వపరాం పరాగత్వే నేన పాదామ్బురుహేణ భాన్తం ॥ ౨౩ ॥ (౩) తావేతౌ స్మరశరధీత దుత్థమ్భౌ నాళీకం చరణమిషాత్తపస్తికే యత్ । నాళీకాత్మకమితి వ ర్ణనోచితాభ్యాం జఙ్ఘాభ్యాం జనితదృగుత్సవం శుభాభ్యాం ॥ ౨౪ ॥

---

(౧) అభ్రాదాకాశాచ్చ్యుతాభిఃఘనపుష్పాణాం జలానాం ఘనానాం సాన్ద్రాణాం పుష్పాణాం కుసుమానాంచ వృష్టిభిః (౨) ద్యునిమ్నగా-దేవగఙ్గా। తస్యాః పతిస్సముద్రో మేఖలా యస్యాస్సా భూమిశ్చ తే యదుద్భవే-యత్పాదామ్బుజోత్పన్నే। పద్భ్యాం భూమిరిత్యాది శ్రుత్యాదిప్రసిద్ధేః । తయోర్గఙ్గాభూమ్యోర్మధ్యే ఆద్యాప్రథమనిర్దిష్టాగఙ్గా యత్రి పాదామ్బుజే మకరన్దపదాచరతి। అపరా భూమిః ప రాగపదాచరతి। అనేన పాదామ్బురుహేణ భాన్తం వరదం వవన్దిరే ఇతి పూర్వేణాన్వయః । ద్వాభ్యాం యుగ్మమితి ప్రోక్తం త్రిభిశ్శ్లోకై ర్విశేషకమ్। కాలాపకం చతుర్భిస్స్యాత్తదూర్ధ్వం కుళకం మతమితిల క్షణాత్పఞ్చదశశ్లోకవ్యన్వయైక్యాత్కులకమిదమ్ (౩) తావేతౌ-జఙ్ఘే విధేయప్రాధాన్యాత్పుంస్త్వం। స్మరశరధీ-మన్మథతూణీరౌ। యత్-యస్మాత్ । చరణమిషాత్ పాదచ్ఛద్మనా। తదుత్థం-జఙ్ఘాభ్యాముత్ప న్నం నాళీకం పద్మం బాణశ్చ ఇద్ధ్వై భాతి ఇదమళీకాత్మకం మిథ్యా

దీవ్యత్పీతామ్బరపరివహద్దీప్తిలబ్ధారుణిమ్నా కాఞ్చీనీలోపలరుచిలహరీవ్యథమానాసితిమ్నా। గోపీస్నానావసరవిసరత్కుఙ్కుమాఙ్కారక్తకన్యా పూరాకారానుకృతికృతినా భాన్తమూరుద్వయేన ॥ ౨౩ ॥ (౧) పీతామ్బరం పరమసూక్ష్మతయావలగ్నం తద్యోగ్యమిదమేవ పరం న చాన్యత్। హిత్వేతి చేలమపరం నియతం వసిత్వా పీతామ్బర ప్రకటితోచితకారిభావమ్ ॥ ౨౪ ॥ (౨) కాఞ్చ్యాస్తు మధ్యే కేశవస్తస్య మధ్యే కాఞ్చీ దృష్టా తద్వ్యథాభూషణత్వం। సాధారణ్యం తద్వదాధారతాపి ప్రాప్నోత్యత్రేత్యుత్తమైర్వర్ణ్యమానమ్ ॥ ౨౫ ॥ (౩) నిర్వ్యాళఘమన్తర్వహతా ప్రపఞ్చం యేనాత్మనస్త్వప్యకురగ్యగాణామ్। మూర్త్య

స్వరూపం న అపితు సత్యమేవేతి వర్ణనోచితాభ్యామిత్యాది (౧) పరమసూక్ష్మతయా పీతమమ్బరం వ్యోమ యేన తత్ ఇతి వ్యుత్పత్త్యా వలగ్నం మధ్యం పీతామ్బరశబ్దవాచ్యం। అతః ఇదమేవ పీతఞ్చ తదమ్బరం చేతి వ్యుత్పత్త్యా పీతామ్బరశబ్దవాచ్యం వసనమేవ తస్య మధ్యస్య యోగే సమ్బన్ధే యోగ్యం-అర్హం అన్యత్ న చ నయోగ్యమితి హేతునా అపరం అన్యత్ చేలం-వసనం హిత్వా త్యక్త్వా నియతం పీతామ్బరసంజ్ఞం వసనం వసిత్వా ఆచ్ఛాద్య ప్రకటితః ఉచితకారిణో భావః యేన తం వరదమితి సమ్బన్ధః (౨) కాఞ్చ్యాః కాఞ్చీనామ్నః పురస్య మధ్యే అన్తః కేశవో దృష్టః తస్య కేశవస్య మధ్యే వలగ్నే కాఞ్చీ-మేఖలా దృష్టా। అత్ర కాఞ్చీవరదయోః యథా భూషణభావః సాధారణ్యం ఉభయవర్తిత్వం ప్రాప్నోతి తద్వదాధారతాపి అత్రోభయత్వమపి సాధారణ్యం ప్రాప్నోతి। కాఞ్చీపురస్య కేశవో భూషణం కేశవస్య మేఖలాభూషణమితి కాఞ్చీపురం కేశవస్యాధారః స్థిత్యధికరణం। కేశవః కాఞ్చ్యాః-మేఖలాయా ఆధారః ధారక ఇతి భావః (౩) నిర్వ్యాళఘం ప్రపఞ్చమన్తర్వహతా యేన ఉదరేణ। అవాఙ్మనస శిరః ప్రసిద్ధం వేదాన్తవేద్యం మాతృత్వం తస్య ప్రపఞ్చస్య సమ-

త్వమామ్నాయ శిరః ప్రసిద్ధం తేనోల్లసన్తం తనునోదరేణ ॥ ౨౬ ॥ (౧) పూష్ణాకృత ప్రకాశం పుష్కరశబ్దార్థయుగళమపి యస్యాః । అజనిష్టతయా నాభ్యావిశ్రుతగామ్భీర్యయా విరాజన్తం ॥ ౨౭ ॥ సోదరీం హిమకరస్య సువృత్తాం పద్మరాగరుచిరాం గుణహృద్యాం । ఉజ్జ్వలామురసి మౌక్తికమాలామిన్దిరామివ దధానమజస్రమ్ ॥ ౨౮ ॥ (౨) బాహుపన్నగమివస్వయమాత్మగ్రాసకోపతఇవ గ్రసమానమ్ । అఙ్గదద్యుమణిమణ్డలముచ్చైర్గాత్రధారణముదేవ వహన్తం ॥ ౨౯ ॥ దీవ్యతాతరళమౌక్తికహారస్మేరభాసురశుచిన్యురసి స్వే । కౌస్తుభేన మథనోద్భలదూర్మ్యా క్షీరధావుకయేవ లసన్తం ॥ ౩౦ ॥ కాన్తకుణ్డలహరిన్మణినిర్యత్కాన్తిమణ్డలవృతేన ముఖేన । శైవలావృతసరోజసమేన ప్రీణమాణహృదయం సదయన్తమ్ ॥ ౩౧ ॥ వత్సాదావికచవారిజబుద్ధ్యా చ

జనకస్యాపి అగౌణంముఖ్యం సత్ నిర్వ్యూఢంసమర్థితం। మాతిపరిచ్ఛినత్తిరిత్యుత్పత్తిసిద్ధంపరిచ్ఛేదకత్వరూపమాతృత్వంరూఢ్యభావాద్గౌణం ప్రాణ్యాధారకుక్షిమత్త్వరూపంమాతృత్వం లోకరూఢం। తదపిజగత్పితుః పాలకస్యాస్యాస్తి చేతనాచేతనాత్మకసకలప్రపఞ్చాధార కుక్షిమత్త్వాదితిభావః (౧) పూష్ణా-సూర్యేణ కృతః ప్రకాశో-దీప్తిర్వికసనంచ యస్య తత్ । పుష్కరశబ్దార్థయోః పుష్కరశబ్దవాచ్యయోః కమలాకాశయోః యుగళమపి యస్యా నాభేరపాదానాదజనిష్ట । నాభ్యాఆసీదన్తరిక్షమితి శ్రుతేః పద్మస్య నాభ్యుత్పత్తేః పురాణాదిప్రసిద్ధత్వాచ్చ (౨) బాహురేవ పన్నగస్తం । ఆత్మనః గ్రసనః గ్రసనం-భక్షణం ఉపరాగకాలే సూర్యమణ్డలస్య రాహురూపసర్పగ్రస్తత్వం సమ్భవతీతి తజ్జన్యకోపాదివ స్వయం గ్రసమానం । అఙ్గదం-కేయూరమేవ ద్యుమణేః సూర్యస్య మణ్డలం కర్మ । ఆత్మనస్స్వస్య ధారణం వహనం తజ్జన్యముదా సన్తోషేణైవ సూర్యమణ్డలస్య భగవదాధారత్వాదితి భావః ॥

ఘ్రుషోరుపరిమాపరిగచ్ఛేః । ఇత్యథాయి కిము చమ్పకసుత్రిత్యాహితాం దధతమున్నతనాసామ్ ॥ ౩౨ ॥ మాధవో వహతి మామితి దృప్తైః మన్థరేకిలధృతా శిరసి స్వే । మేరుణాస్థితవతేవ విభాన్తం చారుణా నవమణీమకుటేన ॥ ౩౩ ॥ ౪ ॥ అనన్తరం నిరన్తరానన్దభారతున్దిలాన్తఃకరణా గీర్వాణాస్సాయంతనకువలయచ్ఛాయం రమాసహాయం భూయో భూయః కృతప్రణామాః పణాయాంచక్రిరేవం॥వ॥ (౧) దమోత్తరాయాం దహరామ్బుజే చిరాత్పరామృశన్తి ప్రవణేన చేతసా । తమచ్యుత త్వామపి భాగ్యసఞ్చయాన్నిశామయామస్తదృశాఽముయావయమ్ ॥ ౩౪ ॥ (౨) ముఖం తవ స్వీకురుతే విధానతో హుతాని యజ్ఞేషు హవీంషి హోతృభిః । ఉషర్బుధో దేవత దుద్గతోప్యతో హుతాశనత్వం జగృహే స్వకారణాత్ ॥ ౩౫ ॥ (౩) గుహాసు వాసం కురుషే

---

(౧) హే అచ్యుత దమేన-ఆన్తరేన్ద్రియనిగ్రహేణ ఉత్తరాశ్శ్రేష్ఠా మునయః। దహరామ్బుజే-హృదస్థానవర్తిపుణ్డరీకే ప్రవణేన-శాన్తేన చేతసా-మనసా యం త్వాం పరామృశన్తి-విచారయన్తి ధ్యాయన్తీతి యావత్ తమపి తాదృశపరిశుద్ధమనోగ్రాహ్యమపి త్వాం భాగ్యసఞ్చయాత్ చిరకాలార్జితసుకృతపుఞ్జాత్ అముయా ఏతయా చర్మమయ్యా దృశా నిశామయామః-పశ్యామః । శమోఽదర్శనఇతి దర్శనార్థే మిత్త్వనిషేధాన్నోపధాహ్రస్వః (౨) హే దేవ యజ్ఞేషు హోతృభిః కల్పోక్తవిధినా హుతాని-అగ్నౌ ప్రక్షిప్తాని హవీంషి ఆజ్యచరుపురోడాశాదీని తవ ముఖం స్వీకురుతే-గృహ్ణాతి । అతః కారణాత్ తస్మాన్ముఖాదుద్గతఉష్భవఉషర్బుధోఽగ్నిరపి । ముఖాదిన్ద్రశ్చాగ్నిశ్చేతి అగ్నేర్భగవన్ముఖాదావిర్భావశ్రుతేః స్వస్య అగ్నేః కారణాజ్జనకాన్ముఖాత్ హుతాశనత్వం యథోక్తవిధినాగ్నౌ ప్రక్షిప్తహవిర్గ్రాహకత్వం జగృహే-స్వీచకార । కారణగుణాః కార్యే సఙ్క్రామన్తీతి న్యాయాదితి భావః (౩) యోగిహృదయగుహావాసాన్నిత్యజ్ఞానని

నిరన్తరం జహాసి నిద్రాభ్యవహారయోగకథామ్ । కృశానుమధ్యేపి వి
భాసినిశ్చలసన్సరోజనాభానుకరోషి యోగినః ॥ ౩౬ ॥ (౧) సువర్ణదీ
ప్తిస్సుమనోభిరఞ్చితా నిబద్ధకల్యాణగుణానపాయినీ । అనన్యవిన్యస్త
మనా జనార్దన త్వయి త్రయీయం దయితేవ రజ్యతే ॥ ౩౭ ॥ అ
మోఘసఙ్కల్పతయా త్వయా మదో న ధార్యతామస్తి తథాపి దుర్ల
భమ్ । సహస్రకత్వోపి యతస్స సర్వథా నిజోపమానం న కదాపి లప్స్య
సే ॥ ౩౮ ॥ జగత్ప్రభుస్త్వం క్వ జరద్గజః క్వ వా క్వ చ క్రముగ్రం క్వ
చ నక్రకోధమః । చకర్థ తత్కర్మ తదద్భుతం శ్రితార్థముజ్ఝన్తి ఘనా
స్స్వగౌరవం ॥ ౩౯ ॥ భవన్రిపుచ్ఛేది భవన్మనః ప్రభో ! స్వభావశీతం
ప్రతిభాతి తత్ర నః - (౨) ప్రమాణమేతత్ప్రభవో హిమద్యుతిర్భజ
న్తి కార్యాణి హి కారణాద్గుణాన్ ॥ ౪౦ ॥ బలిప్రమాథిన్ భవదీయనా
భితో బభూవతు (౩) ర్ద్వేకిలపుష్కరాభిధే । తయోస్సవిత్రీకము
పాశ్రితం బుధాః పితామహేవాపరమామనన్త్యహో ॥ ౪౧ ॥ నవుండ

త్యతృప్తత్వాభ్యాం నిద్రాహారత్యాగాదుత్తరవేద్యగ్నిమధ్యే భానమా
నత్వాచ్చ త్వం తపశ్చరణార్థం గిరిగహ్వరవాసినః నియమార్థం నిద్రా
హారత్యాగినః పఞ్చాగ్నిమధ్యవర్తినో యోగినోనుకరోషీతి భావః ॥
(౧) సువర్ణస్య - కనకస్య సుష్ఠు అక్షరాణాం చ దీప్తిర్యస్యాం సా
సుమనోభిః - పుష్పైర్విద్వద్భిశ్చ । అఞ్చితా - అలఙ్కృతా - పూజి
తా చ । నిబద్ధాః కల్యాణాః రమ్యాగుణాస్సౌన్దర్యసౌశీల్యాదయః స
త్యకామత్వసత్యసఙ్కల్పత్వాదిభగవద్గుణాశ్చ యస్యాం సా। అనపాయి
నీ-నిత్యా । అనన్యవిన్యస్తమనాః తదేకాయత్తచిత్తా । దయితేవ వల్ల
భాశ్రీరివ త్రయీ-వేదత్రయం । హేజనార్దన । త్వయి రజ్యతే, అను
రక్తా భవతీత్యర్థః (౨) ఏతస్మాన్మనసః ప్రభవత్యుత్పద్యత ఇత్యేతత్ప్ర
భవః । చన్ద్రమా మనసో జాత ఇతి శ్రుతేః । హిమద్యుతిశ్శీతాంశుశ్చ
న్ద్రః (౩) పుష్కరాభిధే - పుష్కరనామకే ద్వే అమ్బరమమ్బుజం చ

రీకాత్తతఏవ చక్షుషస్సహస్రభానుస్సముద్భూతః పురాయతః । (౧) స్వ
హేతుబన్ధుత్వధియోచితం తతస్సరోరుహేష్వేవ కరోత్యనుగ్రహం ॥
(౨) పదారవిన్దాత్పృథివీమజీజనద్యయోవిశేషంచ తయోరపశ్చిమం ।
భణన్తిభూతంఫణిశీర్షభూషణం పరంచ తద్భూషణమౌళిభూషణమ్ ॥
ఏవం బుధైరభినుతో వరదో నిజాఙ్ఘ్రి భావం విధాయ (౩) విధినా
విధినాహుతాని । ఆస్వాదయన్నథహవీంషి వితానమధ్యే భాస్వాని
వోదయగిరౌ భగవాన్ బభాసే ॥ ౪౪ ॥ గ ॥ తదాకీలమదావళశిఖరి
శిఖరస్ఫురదుత్తరవేదిమధ్యాదభ్యుత్థితమత్యద్భుతం దేదీప్యమానం వి
మానమధ్యాసీనే, కనకసుభగముకుటఖచితవలభిమణిశకలపటలరుచి
రకిరణవిసరణమసృణితనిర్మలసితహసితసదన (౪) వదనతులితతపనదు
హితృవిమలసలిలవలననిలయసురసరిదమలపరివాహకలితోదయ వికచార
విన్దై (౫) నిజపదాశ్రితయోశ్చంద్రసూర్యయోః కరయుగళేన పరిగృ
హీతాభ్యాం శఙ్ఖచక్రాత్మకాభ్యాం చంద్రసూర్యాభ్యాం (౬) ము
ద్భావితాద్భుతరసే, నిస్తులకౌస్తుభరత్నమధ్యప్రతిఫలితాం వక్షస్థల

---

(౧) చక్షోస్సూర్యో అజాయత ఇతి శ్రుతేః నేత్రామ్బుజోత్పన్నసూర్యః స్వహేతోరుత్పత్తికారణస్య చక్షుషః బంధుత్వధియా ఉపమానత్వరూపసమ్బన్ధజ్ఞానేన (౨) పద్భ్యాం భూమిరితి శ్రుతేః పాదారవిందోత్పన్నా భూః గఙ్గా చ । తయోర్మధ్యే అపశ్చిమం పూర్వం పృథివీరూపభూతం । ఫణిశీర్షభూషణం । ఆదిశేషశిరోభూషణం । పరం ద్వితీయం గఙ్గాజలరూపభూతం సః ఫణీ భూషణం యస్య తస్య శివస్య మౌళేశ్శిరసః భూషణం । భణన్తి-వదన్తి శివస్య గఙ్గాధరత్వాదితి భావః (౩) విధినా-బ్రహ్మణా । విధినా-కల్పోక్తవిధానేన (౪) ఏతాదృశవదనేన ముఖేన తులితం - సమీకృతం । తాదృశగఙ్గాప్రవాహోదితమరవిన్దం యేన తస్మిన్ (౫) నిజపదం-విష్ణుపదమాకాశం (౬ ఉద్భావితఉత్పాదితః అద్భుతరసః । అహో శఙ్ఖచక్రాత్మకచంద్రసూ

స్థలక్ష్మీమూర్తిమభిలక్ష్య శిలాయామబలాజననసామర్థ్యమస్య (౧)శ్రుతచరమిదానీం సాక్షాత్క్రియతఇతి ప్రేక్షావద్భిర్భృశం ప్రశస్యమానె, దశనయఫణసహస్రపరిమండితపుండరీకనాళవ్యాళవల్లీకాయమాననాభీరూపగభీరకూపనిమగ్నలోచనపునరున్మజ్జనకృతయత్నసజ్జనసన్దర్శనకన్దళితమన్దస్మితె, కల్పాన్తరోత్పాదయిష్యమాణస్య విరించాన్తరస్య స్రక్ష్యమాణప్రపంచావలోకనార్థముదరం ప్రవెక్ష్యతః స్పష్టావలోకనకృతె సజ్జీకృతాభిర్దివ్యప్రదీపపఙ్క్తిభిరివ మెఖలాకలాపప్రత్యుప్తప్రత్నరత్నపరమ్పరాభిః ప్రకాశితాశాన్తరె, శరణవరణపరచేతనవర్గాపవర్గార్పణబిరుదాయమాన మంజుమంజీరశింజితరంజితసకలజనహృదయెన,(౨) పారావారస్య పశ్యత్పాదస్యచ పత్నీప్రదెన ప్రణతసుఖావహేన చరణవారిరుహేణ లోకలోచనలోలమ్బకదమ్బమాకర్షతి (౩) వారిధావివ వనమాలాపరివృతె విధృతవివిధరత్నార్మికెచ (౪) సుగ్రీవఇవ శోభమానాంగదె హరిమండలమధ్యవర్తినిచ, (౫) శ్రోత్రియఇవ శ్రుత్యన్తావగాహిదృష్టాపాలితబ్రహ్మయజ్ఞెచ,

---

ర్యావస్థదపేక్షయాతీవ తేజస్వినావితి ఆకాశస్థచంద్రసూర్యరోరాశ్చర్యరసః యెన తస్మిన్(౧) శ్రుతచరం । పూర్వశ్రుతం । భూతపూర్వే చరడితిచరట్ప్రత్యయః (౨) పారావారస్య-సముద్రస్య । పశ్యత్పాదస్య గౌతమస్యచ । గఙ్గాహల్యారూపభార్యాప్రదేన (౩) వనమాలయా-వృక్షపఙ్క్త్యా-వైజయన్త్యాచ । విధృతాః రత్నాని ఊర్మయస్తరఙ్గాశ్చ । రత్నోర్మికాః-నానామాణిక్యఖచితాంగుళీయకానిచ యేన తస్మిన్ (౪) శోభమానః-ప్రకాశమానోఙ్గదాఖ్యపుత్రః శోభమానమఙ్గదం-కేయూరంచ యస్య తస్మిన్ । హరీణాం-కపీనాం మణ్డలస్య-సమూహస్య-సూర్యమండలస్యచ (౫) వెదాన్తావగాహిజ్ఞానె-కర్ణాన్తాయతలోచనెచ । పాలితఃబ్రహ్మయజ్ఞస్తైనం విన వేదావృత్తిరూపః । చతుర్ముఖయాగశ్చ॥

(౧)కాలమేఘ ఇవ కల్లోలినీవల్లభాద్గృహీతకమలె సత్త్వరసస్యాభివృద్ధి సమ్పాదకె చ, (౨) సహోద్యాన ఇవ పుష్పవదక్షే మంజులతమాలచ్ఛాయె చ, (౩) భానావివ గిరీశమౌళిధృతపాదె లోకెష్వసదృక్షతావహానాం తెజసామాస్పదె చ, (౪) మన్దారాతిగర్వహరదానకారిణ్యమ్యమన్దారాతిగర్వహరదానకారిణి, (౫) పఞ్చజనాఖ్యాజ్యోతికలనా ప్రకటి

---

(౧) కల్లోలినీవల్లభాత్సరిత్పతెస్సముద్రాత్ గృహీతం కమలం జలం కమలా శ్రీశ్చ యేన తస్మిన్। సత్త్వరం - త్వరితం సస్యానాం। సత్త్వె - సత్త్వగుణె - రసస్యాభిలాషస్య చ (౨) పుష్పాణ్యస్య సన్తీతి పుష్పవన్తః అక్షాః విభీతకవృక్షా యస్మిన్। పుష్పవన్తౌ చన్ద్రసూర్యౌ అక్షే-నెత్రే యస్య చ। ప్రాక్ప్రసిద్ధగణీకరశిఖరస్థితపుష్పవన్తాఖ్యాభ్యామిత్యాశ్చర్యమంజర్యాం। రవిశశినౌ పుష్పవన్తాఖ్యావిత్యమరమాలాయాం చాదన్తప్రయోగాత్ క్రమోదితాభ్యామివ పుష్పవద్భ్యామిత్యాదితదన్తప్రయోగాచ్చాకారాన్తత్వం తాన్తత్వం చ। మఞ్జుః రమ్యా లతానాం మాలా యస్యాం సా ఛాయా-అనాతపః యస్మిన్నితి। తమాలస్యేయం తామాలీ మంజుః తామాలీఛాయా కాన్తిర్యస్యేతి చ విగ్రహః। మంజులతమాలచ్ఛాయె చేతి పాఠె మంజుః తమాలానాం తమాలస్యేవ చ ఛాయా యస్మిన్నితి విగ్రహః (౩)గిరీశానాం పర్వతశ్రేష్ఠానాం మౌళిభిః శిఖరైః ధృతాః పాదాః కిరణా యస్య। గిరీశస్య-శివస్య మౌళినా-శిరసా ధృతః పాదశ్చరణో యస్యేతి చ। అసన్తి అసతం లప్పని ఋక్షాణి నక్షత్రాణి యస్మిన్॥ నాస్తి సదృక్షం-సదృశం యస్య తస్య చ భావస్తత్త్వాతద్వహానాం తెజసాం దీప్తీనామాస్పదె-ఆశ్రయె (౪) మన్దారస్య-కల్పపాదపస్య అతిగర్వః - అహమేవ సర్వం దాస్యామీత్యహం। కారః తస్య హారమితి కర్మణి శెషె వష్ఠ్యన్తె నవిగ్రహః అదృశం దానం వితరణం కరోతీతి తాదృశెషీతద్భిన్నె ఇతి విరోధః। అమన్దానాం-అధికానాం అరాతీనాం-శత్రూణాం గర్వహరం-మదనాశకం దానం-ఖండనం కరోతీతి పరిహారః (౫) పఞ్చజంనా

తప్రకర్షేఽప్యపఙ్కజనాభాఖ్యాకలనాప్రకటితప్రకర్షే, (౧) గజేశో
పాసితేఽప్యగజేశోపాసితే, (౨) మతివికాసమాదధానేఽపి నమతివికా
సమాదధానే, (౩) సారరూపానీతశుభాగమేఽపి విసారరూపానీతశు
భాగమే, (౪) అమరసాత్కృతవిభవేఽపి నామరసాత్కృతవిభవే వర
దే పరదేవతేయముదితేతి సంజాతవిస్మయేన దృష్టిరష్టావపి నిభృతం
నిదధానేన కుశేశయాసనేన భక్తిపరవశేన ముముదే రురుదే దిదీహే
జహాసే కింపికిమపి జగదే నన్నృతే ఘూరతోఽపవృతే పరితశ్చక్రమే బభ్రీహే
గాతుమారేభే పరిరేభే జిఘ్రే దధ్రే పస్పృశే చుక్రోశ రేమే పునఃపున
ర్నేమే తతఇతశ్చేరే సహర్షం పుప్లువే దుద్రువే తుష్టువే చైవమ్ ॥౫॥
(౫) జితం తే మురారే చిదానన్దమూర్తే జితం తే విధూతప్రపఞ్చాభి

ఖా యస్య సః పఙ్కజనాభః। అచ్ప్రత్యన్వవపూర్వాత్సామలోమ్నః
ఇతి సూత్రే అజితియోగవిభాగాద్బహువ్రీహావపి క్వచిదచ్సమాసాం
తః । పఙ్కజనాభాఖ్యానామపఖ్యాతికలనయా సమ్బద్ధేన ప్రకటితః ప్ర
కర్షో యస్య తస్మిన్నపి తద్భిన్నే ఇతి విరోధః। అపఙ్కజనానాం-పాప
రహితానాం ఆభా-తేజః ఖ్యాతిః ప్రసిద్ధిః తయోః కలనయా - కృ
త్యా ప్రకటితప్రకర్షే ఇతి పరిహారః (౧) గజేశేన-గజరాజేన । అగ
జా-పార్వతీ తదీశేన-శివేన (౨) మతేః-బుద్ధేః వికాసం స్ఫూర్తిం । న
మతి-ప్రణమ్రే భక్తజనే వికాసం-శ్రీయోభ్యుదయం (౩) సారరూ
పేణ-ప్రశస్తబలేన । ప్రశంసాయాం రూపప్ప్రత్యయః । ఆనీతః-
భువం ప్రాపితః శుభః। అగమః పారిజాతో యేన తస్మిన్। విసారస్య-మ
త్స్యస్య రూపేణ-మూర్త్యా ఆనీతాః-ప్రత్యాహృతాః ఆగమాః వేదా యే
న తస్మిన్ (౪) అమరాణామధీనం అమరసాత్ విభాషా సాతికార్త్స్న్యే
ఇతి సాతిప్రత్యయాన్తమవ్యయం తథాకృతో విభవో యేన తస్మిన్
నామరసాత్-స్వనామసఙ్కీర్తనహర్షాత్ కృతవిభవే చ (౫) హేము
రారే తే జితం జయః అస్త్వితి శేషః ॥నపుంసకే భావే క్తః

లార్తే । జితం తే పయస్సాగరస్మేరకీర్తే జితం తే తమాలస్ఫురద్దీప్తిభ్రాన్తే॥ ఇదానీం భాగ్యం నః పరిణతమిదానీం సుదివసం గ్రహాస్సర్వేప్యేకాదశపదమిదానీముపగతాః । నిదానీమాతస్త్వం నిఖిలభువనానన్దజననే యదానీతోఽస్యేవం వరదపదమక్ష్ణోరిహ మయా ॥ ౪౬ ॥ క్లమస్తేవ లోకాన్నిగస్తా మదీయస్తమస్తేజసా తే రమేశ వ్యుదస్తమ్ । సమస్తేన కశ్చిత్సుఖాస్తిక్యతుంగో నమస్తే నమస్తే నమస్తేనఘాగ్ర్యం ॥ ౪౭ ॥ వశయతి హృదయం మే వర్షతి శ్రీశహర్షం జనయతి పరిశుద్ధిం జాయతే మఙ్గళాయ । దమయతి పరితాపం దేవ నిర్హన్తి పాపం దరమపి విధునీతే దర్శనం తావకీనమ్ ॥ ౪౮ ॥ ఆలిఙ్గాని తవాహమఙ్గమథవా చుంబాని పాదామ్బుజం వ్యాజిఘ్రాణి ముఖారవిన్దమపి వా గృహ్ణాని హస్తామ్బుజమ్ । యద్వా చామరముద్వహాని పురతో నృత్యాని గాయాని వా పూజాం వా రచయాని వా వరద తే భూయో నమస్యాని వా ॥ ౪౯ ॥ పాదామ్భోరుహరేణురూషితతయా నాభీసరస్యాదరాత్స్నాత్వా వత్స ఉపేత్య తద్గతజగన్మాత్రా చిరం లాలితమ్ । సంలీనాథముఖవపానురభితే సమ్ప్రద్యుసద్వ్యాసనాం నృత్తం ప్రాగభతే గజాచలపతే చిత్రం కిరీటే తవ ॥ ౫౦ ॥ రజోవిదూరే బత నిత్యసూర్యా లోకప్రకాశావిరతప్రసాదే । ఆలమ్బతాం దృష్టిరసావజస్రం లాలమ్బతాం త్వద్వదనారవిన్దే ॥ ౫౧ ॥ లావణ్యభూపాలకరాజధానీం మనస్తురఙ్గస్య మమాభిధానీం । మూర్తిం తవోదన్వదపత్యజానే మోహానలస్రావృషమేవ జానే ॥ ౫౨ ॥ రాజీవోన్నతిలోపనే తవ పదే రక్షానుదక్షావిమౌ బాహూ గాహుమగాపహారచతురౌ బాహాన్తరం సేన్దిరమ్ । ఓష్ఠం లీఢవపారసం సరసిజచ్ఛాయాజుషీ చక్షుషీ వందే సున్దరసింధురాచలపతే వక్త్రం చ మిత్రం విధోః ॥ ౫౩ ॥ (౧) సింధురావనిధరాధినాథ తే సింధురాజతనయోజ్జ్వలా తనుః । బంధురా

(౧) హేసింధురావనిధరాధినాథ-గజాచలపతే।సింధురాజతనయాసము

ద్భుతతటిద్ఘనచ్ఛటాబంధురాశయముపైతి మామకమ్ ॥ ౫౪ ॥ భ్రి
మో వా స్వప్నో వా పరిణతిమతీభక్తిరథవా స్పృహాణాం స్రోతో వా
స్మరణపరిణామోయమథవా । నసాక్షాత్కారస్తే నరకమథనైవం మ
మ భవేత్క్వమందానందోహం క్వ వరద భవద్దర్శనసుఖం ॥ ౫౫ ॥ని
దిధ్యాసంతి త్వాం నియమితహృషీకాశ్శమధనా స్తరీతుం సంసారం క
తిచనతపస్సాహససహాః । నిరస్తాన్యోపాయా నియతమనుతిష్ఠన్తి కతిచి
త్ప్రపత్తిం (౧) పంచాఙ్గాం ప్రకృతిపురుషేశస్థితివిదః ॥ ౫౬ ॥ (౨)
యద్వాతఃపరితో హరిత్సు భగవన్నేకాన్తతస్స్యన్దతే యచ్చేన్ద్రావరుణౌ
శమోస్సముదితౌ వీతశ్చ చన్ద్రారుణౌ । యద్భావాష్షడపి ప్రయాన్తి
వికృతిర్యచ్చ ప్రతీచాఙ్గణస్తత్పిండసమన్వయం వ్రజతి తత్సర్వం త

ద్రికన్యా శ్రీః తయా ఉజ్జ్వలా-ప్రకాశమానా । అతఏవ బంధురా-
సాన్ద్రా అద్భుతా తటిద్విద్యుత్ యస్యాం సా తాదృశఘనచ్ఛటా
యాః-మేఘసమూహస్య బంధుః-సదృశీ తే తనుః మామకమాశయ
ముపైతి (౧)పఞ్చాఙ్గాం-అఙ్గపఞ్చకయుక్తాం। ఆనుకూల్యస్య సఙ్కల్పః
ప్రాతికూల్యస్య వర్జనం । రక్షిష్యతీతి విశ్వాసో గోప్తృత్వవరణం తథా
ఆత్మనిక్షేపకార్పణ్యే షడ్విధా శరణాగతిరిత్యుక్తరీత్యా షడ్విధత్వేపి
ఆత్మనిక్షేపస్యైవ ప్రాధాన్యవివక్షాయామితరాణి పంచైవాఙ్గానీత్యభి
ప్రాయేణేయముక్తిః। ప్రపత్తిం శరణవరణరూపాం శరణాగతిం (౨)
యద్వాతఇత్యాదినా భీషాస్మాద్వాతః పవతఇత్యాది శ్రుత్యర్థోవివృ
తః । సముదితః సముద్భూతౌ పరాదిణ్ గతావిత్యస్మాల్లటి ప్రథమపు
రుషద్వివచనం । ఉత్పద్యేతే ఇత్యర్థః । ఏవం వీతఇత్యపి విపూర్వకేణ్ధా
తోర్లటి ప్రథమపురుషద్వివచనాన్తం। లీయేతే ఇత్యర్థః । షడ్భావాఃపదా
ర్థాః అస్తి జాయతే వర్ధతే పరిణమతే అపక్షీయతే నశ్యతీత్యుక్తాష
డ్వికృతిః-వికారాః ప్రయాన్తి । ప్రతీచాం జీవానాం । పిణ్డః-దేహః

వై వేద్భయా ॥ ౫౭ ॥ (౧) విశ్వస్థిత్యుదయభిదావిధాయకత్వాద్విద్వద్భ్యో నిరవధిసౌఖ్యదాయకత్వాత్ । బ్రహ్మ త్వాం వరదపరం బ్రవీమి సత్యం నాళీకోదితఇతి నామహి శ్రుతం మే ॥ ౫౮ ॥ (౨) సనామరూపాణ్యఖిలాన్యపి స్వయం పురా భవాన్వ్యాకృతవానితి శ్రుతం। కథం ప్రకృత్యన్వయమేవ లుమ్పతా విధీయతే ప్రత్యయసంహతిస్త్వయా ॥ ౫౯ ॥ (౩) భవన్తమన్తస్థితమస్ఫుటం హరే తమోభిదశ్చోరమి

---

(౧) హేవరద జగత్సృష్టిస్థితిలయకారకత్వాత్ జ్ఞానిభ్యోఽనవధికనిత్యానన్దరూపమోక్షసుఖప్రదత్వాచ్చ త్వాం పరం బ్రహ్మ బ్రవీమి। ఏతద్వచనం సత్యమ్ । తత్సమర్థయతి । నాళీకేత్యాదినా। అళీకం - మిథ్యా నభవతీతి నాళీకం సత్యం ఉదితం వచనం యస్యసః । నాళీకాత్కమలాదుదితఉత్పన్నఇతిచ వ్యుత్పత్త్యా నాళీకోదితఇతి మేనామ శ్రుతం ప్రసిద్ధంహి (౨) సభవాన్ అఖిలాని సర్వాణ్యపి నామ్నాం ప్రాతిపదికానాం రూపాణి స్వరూపాణి స్వయం వ్యాకృతవాన్ ।ప్రకృతిప్రత్యయవిబోధనద్వారా వివిచ్య నిష్పాదితవానితిశ్రుతం। ప్రత్యయోత్పత్తేరవధిరపాదానం ప్రకృతిః । తస్యా అన్వయం సమ్బన్ధమేవ లుమ్పతా నాశయతా త్వయా । ప్రత్యయానాం ప్రకృత్యుత్తరం జాయమానానాం సంహతిః సఙ్ఘాతః కథం విధీయతే ఇతి అసఙ్గతమిదమిత్యాక్షేపః । అఖిలాన్యపి నామరూపాభ్యాం సహితాని సనామరూపాణి వ్యాకృతవాన్-నిర్మితవాన్ । ప్రకృతేః- త్రిగుణాత్మకమూలప్రకృతేః ప్రధానస్య అన్వయం సమ్బన్ధం లుమ్పతేత్యనేన స్వాశ్రితానాం జన్మజరామరణాదికం నాశయతీతి భావః (౩) హేఈశ హరే రాత్రౌ గృహాన్తః ప్రవిష్టం చోరం తమోభిదః దీపాదిప్రకాశనేనాన్ధకారనివర్తకా జనాఇవ హృదయాన్తః ప్రవిశ్యస్థితం అస్ఫుటం గూఢం త్వాం తమోభిదః అజ్ఞానాన్ధకారనివర్తకాజ్ఞానినః గృహ్ణతే । తథాపి త్వాం భాగవత్ పశ్యతాం తేషాం చిరకాలార్జితాః అద్ధానాం

పేశగృహ్ణాతే । తథాపి తేషాం త్వమవస్త్వపశ్యతాం చిరార్జితానర్థచయాన్ హరస్యహో ॥ ౭౦ ॥ (౧) ఉపాస్యతే దక్షిణమీక్షణం భవాన్ సి స్వకీయం పరకీయమాసన్ । ఇతిశ్రుతిస్సన్ప్రతి తు త్వయి స్థితిం భజన్త్యహో ప్రత్యుత లోచనాని నః ॥ ౭౧ ॥ (౨) వళక్షయా సత్వర వారిధారయా స్థితం పదే శ్యామలయా కరే చ తే। సురస్య పూర్వం క్రతునాశనస్స్మరస్య పప్తదన్యాత్త్వసురస్య తాదృశః ॥ ౭౨ ॥ (౩) శరణ వరణవిద్యాలమ్బనం సాత్త్వికానాం చరణనళినయుగ్మం చక్రహస్తత్వదీయమ్ । జననమరణరోగక్షుత్పిపాసాజరాది వ్యసనహరణహేతో

ద్రవ్యాణాం సఞ్చయాన్ సమూహాన్ హరసి అహో ఆశ్చర్యం పశ్యతో హరత్వమితి । చిరార్జితా యే అనర్థా అజ్ఞానముఖాస్తదయస్తత్సమూహాన్ పరిహరసీతి వా స్తవార్థః (౧) హే వరద త్వం స్వకీయం దక్షిణమీక్షణం సూర్యాత్మకం చన్ద్రసూర్యయోర్భగవన్నేత్రత్వప్రసిద్ధేః । పరకీయం అక్షివిద్యోపాసకసమ్బన్ధిదక్షిణం నేత్రం । య ఏషోఽక్షిణి పురుషో దృశ్యత ఇత్యాదిశ్రుత్యా దక్షిణాక్షిస్థభగవదుపాసనావిధానాత్ । ఈక్షణం ఆపసన్ తత్ర వసన్నుపాస్యతే భవాన్ ఉపాస్వధ్యాఙ్వస ఇతి సూత్రేణ ధారస్య కర్మణ్యాస్త్రీతీయా । ఇతి శ్రుతిరస్తి। సప్తృతితు ప్రత్యుత వైపరీత్యేన నః లోచనాని త్వయి స్థితిం భజన్తీత్యేతదహో ఆశ్చర్యం (౨) వళక్షయా-శుభ్రయా సత్వరయా-శీఘ్రయా వారిధారయా-గఙ్గాప్రవాహేణ తే పదే శ్యామలయా - నీలయా సతస్త్వరవాదైః ఖడ్గస్య ధారయా తీక్ష్ణాగ్రభాగేన చ తే కరే స్థితం । పూర్వా ప్రథమనిర్దిష్టా గఙ్గాధారా క్రతునాశినః దక్షాధ్వరధ్వంసినస్స్మరస్య శివస్య మూర్ధ్ని అపప్తత్ పపాత । అన్యా తు ఖడ్గధారా తు తాదృశః యాగమూషకస్య అసురస్య-దైత్యస్య శిరస్యపప్తత్ (౩) హే విశ్వసేతో జగద్ధారక । చక్రహస్త చక్ర[illegible] । [illegible] రణస్య రక్షకస్య వరణం [illegible]

ర్విశ్వసేత ప్రపద్యే ॥ ౬౩ ॥ గ ॥ ఏవం స్తవనపూర్వకము గ్రతః ప్ర
ణిపాతవిధాతారం విధాతారం కరుణాపరిణాహగురుణా కటాక్షపూ
రేణ స్నపయన్ముకున్దః పరమానన్దకన్దళితమన్దహాసస్సాదర మేవముదీర
యామాస ॥ ప ॥ ఉత్తిష్ఠవత్సకమలాసన తావకీనైరారాధనైరహమి
హాస్మి భృశం ప్రసన్నః ।కల్యాణమస్తు నను కాంక్షితమస్తి యత్తత్త్వం
వృణీష్వ తరసా ప్రతిపాదయామి ॥ ౬౪ ॥ గ ॥ ఏవం భగవతా సాద
రముక్తః పితామహః కృతాంజలిస్సవినయమేవం వ్యజిజ్ఞపత్ ॥ ప ॥ న
జాతు శ్రీజానేనరకితసురస్థానవిభవాద్భవత్సేవాతాదరాత్ఫలమపర
మాకాంక్షతి మనః । నిదాఘాదిత్యాంశువ్యతికరవిషణ్ణం కువలయం ని
శాకాన్తాలోకాదపికిమితరస్మై స్పృహయతే ॥ ౬౫ ॥ గ ॥ యదిచ
భగవన్మయి భవతో భవతి భూయాననుగ్రహస్తదా తు ॥ ప ॥ ననువరద
నమస్తే నాగశైలస్య మస్తే కురు కుశలనిదానం సన్తతం సన్నిధానం ।
పరమపదమివ త్వం భక్తదృక్పారణార్థం ప్రకటయ నిరపాయాం ప్రా
జ్యసామ్రాజ్యలక్ష్మీమ్ ॥ ౬౬ ॥ గ ॥ ఇదం తు పైతామహమభ్యర్థన
మభ్యుపగమ్య సహర్షమేవం భగవానవాదీత్ ॥ ప ॥ భువనానిపాతుమ
వనావపి స్వయం కలభాచలే త్రసులభావలోకనః । నివసామి సర్వది
వసానిసేన్దిరో వరదోహముగ్రతరదోషశోషకః ॥ ౬౭ ॥ ఇమాముక్తిం
రమాభర్తుర్నిశమ్య తదనుజ్ఞయా । క్రతౌ చతుర్ముఖశ్శేషం కర్తవ్యం
నిరవర్తయత్ ౬౮ ॥ తదానీం తు ॥ జాగ్రతో మధురిపోరధాగ్ర
తో నాభిభూస్సదసి (౧) మర్జనాభిభూః ।ఋత్విజాం బతగణాయ (౨)
దక్షిణాముత్తరామపి దదావుదారధీః ॥ ౬౯ ॥ అథాశ్వమేధావభృ

తస్యాః ప్రవృత్తివిద్యాయా ఆలమ్బనం ఆశ్రయం పాదామ్బుజయుగం
జననాదిపరిహారహేతోః కారణేన । నిమిత్తపర్యాయప్రయోగే స
ర్వాసాం ప్రాయదర్శనమితి షష్ఠీ (౧) మర్జనానభిభవతి తిర
స్కరోతీతి మర్జనాభిభూః (౨) దక్షిణాం దిశం ఉత్తరాం దిశ

ధాయ వేధాస్స్వధామయం వారి దధానమచ్ఛమ్। ధన్యన్నమున్యగ్రి
సమావృతోऽగాత్ప్రాగ్ర్యగణ్యస్య సరోऽగభీరమ్ ॥ ౨౦ ॥ పృష్ఠాసమమ
మర్త్యైశ్చ సిష్ణాసతిచతుర్ముఖె । ఆగాత్త్రిపథగా వెగాదనన్తసరసీం త
దా ॥ ౨౧ ॥ (౧) అత్రాహియస్యచరణాదనఘేన యేన పాహిన్వ
యం కిమురమారమణం తమిష్టమ్ । తం చెష్టవన్తమవలోకయితుం వి
రించం తత్రాహిరాజసరసీం ద్యువదీజగాహే ॥ ౨౨ ॥ తతశ్చ ॥ (౨)
విధుపాదానుషంగెణ విశుద్ధిమతికెస్వకె । నదీం సౌమనసీం బిభ్రన్నా
గరాజసరోబభౌ ॥ ౨౩ ॥ తదాతు ॥(౩)హంసవాహముపాసీనాహం
సాస్సరసి నిస్పృహాః। తేహిపద్మిన్యుపస్పర్శాద్దధుశ్శుద్ధిం పరామహో॥

మపీతి। ఉత్తరాం - శ్రేష్ఠాం దక్షిణామపి దెయద్రవ్యమపీతిచార్థః
(౧) యస్య విష్ణోః। యేన చతుర్ముఖెన। ఇష్టం-యాగోద్దిష్టం భగవం
తం-యాగం కృతవన్తం తంచ బ్రహ్మాణంచ (౨) విధోశ్చంద్రస్య వి
ష్ణోశ్చ పాదః కిరణశ్చరణశ్చతదనుషంగెణ సమ్బంధేన విశుద్ధిరస్యాస్తీ
తి విశుద్ధిమత్ తస్మిన్ స్వకె-స్వీయెకె జలె సౌమనసీం-సుమనస్సమ్బ
న్ధినీం నదీం-గఙ్గాం బిభ్రత్ నాగరాజసరః-అనన్తసరః బభౌ-చకాశె
(౩) హంసవాహం-బ్రహ్మాణం ఉపాసీనా-ఉపాశ్రితా యె హంసామ
రాళాస్సరసి నిస్పృహాః ప్రవెశానిచ్ఛవోభవన్ । తెహిపద్మినీనాం
కమలలతానాముపస్పర్శాత్సమ్పర్కాత్ పరాముత్కృష్టాం శుద్ధిం ద
ధుః । అహో ఇత్యాశ్చర్యె। మరాళానాం సాక్షాత్సరః ప్రవెశాభా
వేపి తదుత్పన్నకమలలతాసమ్బన్ధమాత్రేణ పరా శుద్ధిః ప్రాప్తా । కి
ముత సాక్షాత్సరః ప్రవిశ్య స్నానే ఇతి సరోమాహాత్మ్యమాశ్చర్యక
రమితిభావః । అత్ర హంసపద్మిన్యాదిశబ్దమహిమ్నా హంసస్సూర్యః
వాహః ధారకో యస్యతం పరమాత్మానం-సూర్యమణ్డలాన్తర్వర్తినం
ఉపాసినాధ్యాయన్తః హంసాః యతివిశెషాః యే నిస్పృహాః ఇచ్ఛా
రహితా ఆసన్ । తెహి పద్మిన్యుపస్పర్శాత్ పద్మినీజాతిస్త్రీసఙ్గంప్రా

అథచ ॥ ధ్యాత్వా దేవమిభాద్రివాసరసికం స్నాత్వా సరస్యాగ్రతో భూత్వా పద్మభవః ప్రసన్నవదనో ధూత్వా తమస్స్వాన్తరమ్ । కృత్వా నాకసదాం తదా బహుమతిం దత్త్వా ద్విజేభ్యో ధనం స్వస్థానం ప్రతిమానపూర్వమఖిలాన్ ప్రస్థాపయామాస తాన్ ॥ ౭౫ ॥ *****

ఇతి శ్రీ వేఙ్కటార్యయజ్వవిరచితే వరదాభ్యుదయే
చమ్పూప్రబన్ధే తృతీయోవిలాసః
శ్రీమతే వరదరాజాయ నమః

శ్రీ చతుర్థవిలాసః శ్రీ

ప్రస్థాప్య నాకసుమరాన్ సమగాన్ ఇవాహో నాగాద్రిమూర్ధ్ని వరదం శరదమ్బుజాక్షమ్। భక్త్యానతః పరమయా రమయా సమేతం సేవావిరత్యసహయా మహయాంబభూవ ॥ ౧ ॥ గ ॥ ఆకృతయుగాన్తం దివ్యైరుపచారైరారాధయన్తమానన్దతున్దిలస్వాన్తం శారదాకాన్తం వరదో నిజగాద ॥ ౨ ॥ ప్రసన్నోఽస్మి ప్రజానాథ వృణీష్వ వరమీప్సితమ్ । లబ్ధ్వా వరం ప్రతిష్ఠస్వ లోకం స్వకమనాకులః ॥ ౨ ॥ గ ॥ ఏవమాదిశన్తం దేవదేవం తమాదరాతిశయేన రాజీవజన్మా శ్రుతిసంఖ్యైరాననైశ్శ్రుతిమధురమిదముదైరయత్ ॥ ౨ ॥ (౧)నాథ తే నాథ తే నాథ తే నాథ తే దర్శనాద్దర్శనాద్దర్శనాద్దర్శనాత్ । నాపరం నాపరం నాపరం నాపరం ప్రార్థయే ప్రార్థయే ప్రార్థయే ప్రార్థయే ॥౩॥ మురారే మురారే మురారే మురారే తవాహం తవాహం తవాహం తవాహమ్ । సమీపే సమీపే సమీపే సమీపే వసేయం వసేయం వసే

ష్యాపి । లృబ్లో పె పఞ్చమీ। సరసి అనన్తసరసి పరాం శుద్ధిం దధుః । అహో ఆశ్చర్యమ్ । పరమాత్మోపాసకానాం నిస్పృహాణాం యతిశ్రేష్ఠానామపి కదా చిత్పద్మినీజాతిస్త్రీసంగేన పాతిత్యప్రాప్తానపి అనన్తసరస్స్నానమహిమ్నా పరాం శుద్ధిం వ్యతనీతి ఏతత్పరో మహాన్ ఆశ్చర్యకరమిత్యపి ప్రతీయతే(౧) హేనాథ తే దర్శనాదపరం భిన్నం సప్రా

యంనసేయమ్ ॥ ౪ ॥ ఏతాం పైతామహీముక్తిం ముక్తిదాతా సమ
స్మృతే । దామోదరస్సమాకర్ణ్య సామోదమిదమబ్రవీత్ ॥ ౫ ॥(౧)
మత్ప్రీ. నక్రమతేన తేషు మహాత్మా మోహేనమైశ్వాశ్వతీం మర్యా
దామతిలఙ్ఘ్యమద్విరచితాం కైఙ్కర్యమాచర్యతే । రథ్యాయాం విష
యస్య యే నియమితా రాజ్ఞావిహారైర్మయా తాం సన్తుష్ట్యైనభవన్తి తస్య
చరణౌ (౨) సంవాహయన్తోపితే ॥ ౬ ॥ గ ॥ తతశ్చ మయా సత్యా
ధికారే స్థాపితస్య భవతో మదన్తిక ఏవావతిష్ఠాసా సామ్ప్రతం నరో
చతే మహ్యమ్ ॥ అతస్సత్యలోకమధిగత్య మామనుస్మరన్నేవ మయా
నియోజితే రక్షితుమర్హసి । మద్వియోగతశ్చ తవ మాభూద్విషాదః ।
యతః ॥ ౭ ॥ (౩) గళితకళంకే గతసర్వశంకే చిత్తే భవాదృక్సుధియా
మమత్రే । విధేసదా సన్నిదధీయ తేభధరే స్థిరేవా నగరే మదీయే ॥
ఇదంచావధేయమ్ ॥ అర్చామాద్యయుగే మహాత్వమకృథాహస్తిద్వితీ
యే యుగే జీవో ద్వాపరకే కలౌ భుజగరాడిత్యర్చకానిశ్చితాః ।
చైత్రే మాసి పరం పితామహచతుర్దశ్యామిహాగత్య మాం రాకా
యాం ప్రతివత్సరం బహుతరాన్వారాన్ సమారాధయ ॥ ౮ ॥ ఇతి
వచనముదారం వారణక్ష్మాభృదిన్ద్రాన్నృహి శిరసి దధానస్సర్గకారీ ప్ర

ర్థయేఇతి చతుర్భిర్వృత్తైరపి మిళితాన్వచతుర్వారముక్తిరాదరాతిశయా
త్ ఏవముత్తరత్రాపి (౧) తేషు విషయే మత్ప్రీతిః నక్రమతే ప్రతి
బధ్యత ఇత్యర్థః । వృత్తిసర్గతాయనేషు క్రమః ఇతి సూత్రేణ అప్రతి
బన్ధరూపవృత్త్యాత్మనేపదవిధానాత్ । తత్ర నఞ్యోగేన తదభా
వప్రతీత్యా ప్రతిబన్ధపర్యవసానాత్ (౨) సంవాహయన్తోపి పాదమ
ర్దనం కుర్వన్తోపి । సంవాహనం మర్దనంస్యాదిత్యమరః (౩) హేవిశ్చేభి
ద్యతే హృదయగ్రన్థిశ్ఛిద్యన్తే సర్వసంశయాః । క్షీయన్తే చాస్యకర్మాణి
తస్మిన్ దృష్టే పరావరే ఇతి శ్రుతేః కళఙ్కరహితే గతసకలసన్దేహే
మదమాత్సర్యాదిదోషరహితే త్వాదృశబ్రహ్మవిదాం హృదయే ఇ

జానామ్ । విహితబహునమస్యోవీతరాగైశ్చసాకం వ్యపగతభయశోకం వ్యానశే సత్యలోకం ॥ ౯ ॥ (౧) మరాళయానో వరదం సమాశ్రితా మరాలయానోకహమేవ చిన్తయన్ । సభారతీనాయకఉజ్జగామసత్సభారతీనాదరతో మునీనవన్ ॥ ౧౦ ॥ తత్రాపి ॥ ౪ ॥ అథ సత్యప్రకాశాత్సత్యలోకం గతవతి పితామహే మహేన్ద్రే చ దైవతైర్వ్యాపితైర్విద్యాధరాదిభిశ్చ సాకం నాకం ప్రతిష్ఠమానే వసిష్ఠప్రముఖేషు విష్టరశ్రవఃప్రణామమహర్షిషు మహర్షిషు స్వం స్వమాశ్రమపదమాశ్రితేషు ప్రసిద్ధేషు చ పార్థివేషు నిజనగరీముపగతేషు అన్యేషు చ ధన్యేషు రాజన్యేషు స్వస్వాగారవిగాహిషు దివ్యాఏవ శేషశేషాశనసుపర్ణాదయస్సూర్యగ్రగణ్యాః (౨) కర్యహార్యవర్యధుర్యహర్యంఘ్రికైంకర్యమర్యాదానుగుణసపర్యాచర్యాపర్యాప్తాశ్చర్యప్రాచుర్యనిర్యాపితసకలకాలాః కర్తవశ్యాదృశ్యాస్తత ఇతః కాంచ్యాం సఞ్చేరుః । కాలక్రమేణ కాంచీనగరీ కాననీబభూవ । యుక్తం చైతత్

స్తిగిరావివ శాశ్వతే మదీయే వైకుణ్ఠాఖ్యదివ్యనగరే ఇవ చ సర్వదా సన్నిహితో భవామీత్యర్థః (౧) మరాళయానః-హంసవాహనః । రాజహంసస్తుభల్లాక్షో మరాళో వాటరాటక ఇతి భాస్కరః । భారతీనాయకః-వాణీపతిః । సః-బ్రహ్మా । సమాశ్రితానాం స్వభక్తానాం అమరాలయానోకహం-కల్పవృక్షం వరదమేవ చిన్తయన్సన్ । సతాం సజ్జనానాం సభాయాం-సంఘే రతిరిచ్ఛా యేషాం తాన్ మునీన్ ఆదరతః విశ్వాసాత్ అవన్-రక్షన్సన్ ఉజ్జగామ ప్రతస్థే (౨) కర్యహార్యవర్యస్య-హస్త్యాఖ్యగిరిశ్రేష్ఠస్య ధుర్యో-ధురీణో యో హరిస్తదఙ్ఘ్రికైంకర్యే తచ్చరణదాస్యే మర్యాదా-నియమస్య అనుగుణా-అనురూపా యా సపర్యా పూజా తస్యాశ్చర్యాయామాచరణే పర్యాప్తం యదాశ్చర్యప్రాచుర్యం విస్మయాధిక్యం తేన నిర్యాపితః అతివాహితః సకలః కాలస్సమయో యైస్తే । కర్తవశ్యైః కర్త్రాధీనైర్బద్ధైః ॥

॥ వ ॥ వేగవత్యాత్మనా జాతాం వాగ్మినం నిశ్యం సరస్వతీమ్ । యో
గ్యతాసిద్ధయే నూనం(౧)కాంచీకాననతాంగతః ॥౧౧॥ తత్ర చ ॥ దేవో
ధభావోచితకేళిభాజా దేవ్యాసహావ్యాజదయాపయోధిః। నానోన్నతా
నోకహశోభమానే తేనే వనే నేకవిధాన్విహారాన్ ॥౧౨॥ గ ॥ తదా
కిల మదాకులకోకిలశుకప్రముఖనిఖిలద్విజకులగళగళత్కలకలసుగమ
నిగమపారాయణం, భృఙ్గీధ్వనిభిరఙ్గీకృతసఙ్గీతభఙ్గీకం, మలయనిలయత
రుణపవనభరతాచార్యప్రేర్యమాణ చారువీరుద్గణగాణిక్య నిర్వర్త్య
మానన్తనశోభమానవర్తనీకం, విహగమిథునవిహృతివేళాడోలాయ
మానబాలరసాలకింకరకరసంగృహీతలనుతరగ్రాఘీయశ్శాఖావేత్రసం
తాడ్యమాననిబిడనముమరుతరుపురుషపరిషముపరిభవదరుణకిసలయరు
చిపటలపటలసద్వితానకేసాన్ద్రిశరపర్ణసమ్పన్నబహుళతరరసపరిపూ
ర్ణపృథులఫలనివహవహనాళికేరబృన్దసన్దర్శితభగవదవలులోకయిషావ
శాగతవిపులగగనపథభ్రమదమరశ్రమహరణార్థవినిహితబృహదుదకక
లశకులశీతలచ్ఛాయప్రపారీతికం వివిధవికచకుసుమవిసృమరమకరన్దధా
రాపరాకృతపరాగవిహారమార్గం, ప్రాంశుకింశుకవిటపివిటపదణ్డదృ
ఢఘటితప్రసూననికరకరప్రదీపపరంపరావిరాజమానం, పవనవలన
సమయతరళతాళవిలసదవిరళమూర్ఛనిర్మితతూర్యచాతుర్యప్రదర్శనం,
చంచరీకప్రపంచసంచరణవెల్లితమల్లీమతల్లీనివృతతత్పుష్పతత్యాపదర్శి
తయువతిజనహస్తవిహితలాజవర్షలీలం, నిత్యసూరినేత్రాసేచనకం,
యాత్రామహోత్సవం ప్రవర్తయన్వనే తతస్తతస్సఞ్చరన్తం, దన్తావళశి
ఖరిసన్తానమిన్దిరాకాన్తం వసన్తస్సన్తోషయామాస ॥ వరదశ్చ తదానీం
వసన్తాశ్లేషధన్యాం వన్యామవలోకయన్ననన్యాపూర్ణవరాజన్యకన్యాం
నిర్వర్ణ్య (౨)వారితేతరోదన్యామమృతధున్యాసదృశీం వాచమిమాము

---

(౧) కస్య బ్రహ్మణ అననం వదనం తస్య భావస్తత్తాతాం (౨) వారితా
ప్రతిబద్ధా ఇతరేషు వస్త్వన్తరేషు ఉదన్యా ఇచ్ఛా । ఉదన్యాతుపిపా

పన్యాస్థత్ ॥ పశ్య దయితే పరమియం వనీ (౧) నూనమధునాఽనూనమధునామధునా సమాశ్లిష్టా ॥ యతః ॥ ప ॥ ఆగస్త్యాద్రితటీపటీరవిహరద్వ్యాళీభిరాచుమ్బితశ్చ్యాళీభిర్గళితక్లమైరదుహితుర్వీచీభిరాలిఙ్గితః । సోఽయం వర్త్మని పద్మినీరనుభవన్నాభిర్మధుప్రాశితో మన్దం మన్దముపైతి దక్షిణమరున్మన్యే మదేనాలసః ॥ ౧౩ ॥ కించ ॥ మధురమధురసాంచన్మంజరీపుంజలీనభ్రమరసమరకేళీప్రౌఢధూళీవహానామ్ । వకుళముకుళపాళీవాసనాభాజనానాం చలయతి హృదయం మే చారుతా మారుతానామ్ ॥ ౧౪ ॥ ఇతస్తు దృశ్యతాం ॥ శాఖావెల్లదఫుల్లపల్లవశిఖోల్లీఢాత్పరాగోల్లసద్గర్భాత్పుష్పతఉత్పతన్ సనినదం పాన్థైమధుప్పంధయః । ధత్తే చూర్ణవిశేషపూర్ణవదనావష్టబ్ధతేజఃకణప్రస్పష్టాయుధభేదగర్భవిగళత్సద్వ్యన్యయఃపిండతామ్ ॥ ౧౫ ॥ ఇతశ్చావలోకయ ॥ (౨) శాఖాశిరస్యేవ సదానివిష్టా ప్యామోదమృచ్ఛన్నపి మాధవాప్త్యా । పతత్యధస్తాన్మధుపాజ్జనానాం పాదోపఘాతాత్సుమనోగణోఽయమ్ ॥ ౧౬ ॥ ఇతశ్చాయం వినోదో వీక్ష్యతామ్ ॥ (౩) సతూర్యఘోషైర్విరుతైర్వసన్తఋతూత్సవే నర్తయతి ద్రుమల్లాన్ ।జతూరుభృఙ్గాఙ్కితపక్ష్మశాఖాన్ కుతూహలీకోఽపి మరుత్కుమారః॥ ౧౭॥ ఇతశ్చ నిశామ్యతామ్ ॥ వనేవసన్తక్షితిభృత్సభాన్తరే కుతూహలా

సేత్యమరేణ జలాపేక్షౌద్ధకోదన్యాశబ్దస్య ప్రకరణానుగుణ్యే నాపేక్షామాత్రే సంకోచః(౧) అమానం-అధికం మధు మకరన్దః యస్మిన్ తేన మధునా చైత్రమాసేన అధునా ఇదానీం నూనం నిశ్చితం సమాశ్లిష్టా (౨) శాఖా శిరసి వేదాన్తే వృక్షాగ్రే చ । ఆమోదం-సన్తోషం-పరిమళంచ । మాధవో-విష్ణుర్వైశాఖమాసశ్చ । మధుపాః-మద్యపాయినః-భ్రమరాశ్చ । సుమనసో-విద్వాంసః-పుష్పాణిచ (౩) మరుత్కుమారః-మన్దమారుతః । వీనాం-పక్షిణాం । రుతైశ్శబ్దైః । సతూర్యఘోషైః-వాద్యశబ్దయుతైః । వసన్తఋతూత్సవే । జతు-లాక్షైవ ఉరు అ

తో(ఽ)కిలబన్ద్రజాలికః । విరావదమ్భాద్విహితస్తవో నవప్రవాళవహ్నిం నిగిరన్ ప్రనృత్యతి ‖ ౧౮ ‖ కంఠమండనరతోచితధ్వనిః పూర్ణకామమదఘూర్ణదీక్షణః । కౌతుకేన పరిచుమ్బ్య మోదతే కోకిలః కిలకుహూముఖీం సఖీమ్ ‖ ౧౯ ‖ ఇతశ్చ జలధికన్యే తన్యతామబ్జిన్యామక్షివిన్యాసః ‖ త్వన్ముఖే శశిసఖే సతి కాన్తే తోయజం పునరసజ్జనృఢ(?)ౌండలీభవదళివ్యపదేశాత్కుండలీకృతమిదం ద్రుహిణేన ‖ ౨౦ ‖ ఇదం పునరవధీయతామ్ ‖ దన్తైః కుట్మలశాలినీ కిసలయోపేతా చ తద్వాససా వక్షోజద్వితయేన చ స్తబకినీ వాచా చ మాధ్వీకినీ । నిశ్వాసేన చ దక్షిణానిలవతీ నేత్రేణ లోలమ్బినీ బాహాభ్యాం లతికావతీహ భవతీ బాలే మధుశ్రీరివ ‖ ౨౧ ‖ శూయతాం చేదమ్‖ వక్త్రం దర్శయ సిన్ధుపుత్రి కమలం వార్యన్తరే లీయతాం వాచం వ్యాహర కోకిలః కలరవస్సన్న్యాసమాసీదతు । వక్షోజౌ ప్రకటీకురు స్థగయతాం పల్లీదళైర్గుచ్ఛకాన్ పాదౌ దృష్టిపథే నిధేహి తపసే ప్రస్థీయతాం పల్లవైః ‖ పశ్య దయితే ‖ ౫ ‖ పటీరపృథ్వీధరతటీకుటీరాదవతీర్య పదవీం మహతీమతీత్య ఫణిరాజసరోవరావగాహనపరిపూతాత్మా పవమానడిమ్భః పరికలితమత్పూజనం పఙ్కజాసనమవలోక్య మామిదానీం నూనమారాధయతే ‖ ౬ ‖ ఆనీతైః కమలాకరాజ్జలకణైరర్ఘ్యాదిదాయీ మరున్మాధ్వీకైర్మధుపర్కమప్యుపహరన్మాకన్దతస్సన్నిధైః । ప్రచ్ఛిద్యైవ నివేదయన్ ఫలకులం పుష్పైశ్చ నిష్పాదితైస్తల్పం కల్పయతి త్వయా సహ రమే రన్తుం ప్రవృత్తస్య మే ‖ ౨౩ ‖ అన్యచ్చ ‖ రదవసనరసం తే శీధునా కిం వసన్తే రమణి సహతులామారోపయామాస కామః । (౧) చరమ ఉపరిభాగే శాఖినాం దృశ్యతే సావధరరస ఇతి శ్రీ రాదిమోభూ

థికం యద్భృఙ్గం లేపనద్రవ్యం తేనాఙ్కితాః పఙ్క్త్యః విస్తృతాశ్శాఖా ఏవ పఞ్చశాఖా హస్తా యేషాం తాన్ ద్రవః వృక్షా ఏవ మల్లాస్తాన్ కుతూహలీ సన్ నర్తయతి (౧) హే శ్రీః చరమః పశ్చాత్సన్ని

త్రిసిద్ధః ॥ ౪౪ ॥ గ ॥ విలోకయ తలోదరి వివిధానేతాన్వాతపాత
స్యవిహీనకుసుమజనానపి హాసాన్విలాసాన్ ॥ ప ॥ మోదం మేదురయన్
స్మరం సశరయన్ మోహంచ విస్తారయన్ మానం మన్థరయన్ పి
కాన్ముఖరయన్మాధ్వీరసంఛాదయన్ । వామాక్షి త్వరయన్వనం శిశిర
యన్నైస్వరాగ్యముత్సారయన్ స్వదనాత్మం తిరయన్మదం ప్రచురయన్నన్దోని
లస్సంవర్తతే ॥ ౪౫ ॥౫॥ కింబహునా ॥ అహమధునా కింకరోస్మి కంజనిల
యే భవత్యాః ॥ తథాహి ॥ అచరాణికుసుమాభిషేచనం హస్తయోగ
కమలమర్పయాణివా । పల్లవం శ్రుతివతంసయానివా పాయయాని
మకరన్దమేవవా ॥ ౪౬ ॥ గ ॥ మానిని మత్ప్రియయె వసన్తోపాహృతే
షు మనోహరేష్వపి పదార్థేషు తదన్యాయమేవ ప్రీతిం ప్రతిరుద్ధన్
కన్దర్పస్యానుబన్ధిష్వేవ వస్తుషు నిస్తులేషు వాఞ్ఛాముదంచయతి ॥ త
థాహి ॥ వ ॥ నస్ప్రష్టుం మమ గచ్ఛతిచ్ఛతి కరః కింతు స్తనౌ తే ఘ
నౌ నో మాధ్వీకమిదం పిపాసతి ముఖం కింతు త్వదీయాధరమ్ । శ్రో
త్రం నేచ్ఛతి కోకిలధ్వనిమిహ శ్రోతుం త్వదుక్తిం వినా గాత్రం నోప
రిరిప్సతే కమలినీం కాన్తే వపుః కింతు తే ॥ ౪౭ ॥ ఇతిభణితిముదా
రామీరయన్ సోపచారాం (౧) కరిగిరిగృహమేధీ కామతన్త్రానురో
ధీ । అరమత పరవత్యా హర్షవత్యా యువత్యా లలితకుసుమపుంజే రమ్యా
రమ్యే నికుంజే ॥ ౪౮ ॥ తతశ్చ ॥ గ ॥ తఇతస్తస్మిన్ కాననే

ద్విష్టశ్చిధురసః లఘుశ్చాచ్ఛఖినాం పృష్ఠానాముపరిభాగే దృశ్యతే ।
ఆదిమః-ప్రథమనిర్దిష్టః రదవసనరసః-ఓష్ఠరసః గురుత్వాదధోభాగే స్థి
తస్సన్ అధరశ్చాసౌ రసశ్చేతి వ్యుత్పత్త్యా అధఃస్థితరసత్వేన ప్రసిద్ధో
భూదిత్యర్థః (౧) కరిగిరౌ-హస్తిశైలే । గృహైః-పత్నీభిః దారేష్వపి
గృహాఇత్యమరః । మేధతి మేధతే వాసం గచ్ఛతఇతి గృహమేధీ పత్నీ
సఙ్గతః । మేధృసఙ్గమేచేత్యస్మాద్భ్వాదికాత్స్వరితేత్త్వాదుభయపది
నః సుప్యజాతౌ ణినిస్తాచ్ఛీల్యఇతి కర్తరిణినిః ॥

(౧) తామరసగేహయా సంచరన్ కుంజరగిరిధామా భూమావహర్ని శాపాత్రివిష్టపాత్ప్రాప్త్యైవ కలుషక్షయాయ (౨) కాకోదరవరసరస్తీరే తపస్యన్ తాపసవేషపరిపత్యస్తపతినా బృహస్పతినా రాజపుత్రవ్యామోహేన వ్యాప్రాప్య గ్రసత్త్వసంచరణభీషణే గహనే౽స్మిన్నాస్త త్వం బాలయా సహ విహరసీతి వ్యాహృతస్తస్య స్వస్వరూపమనుపదర్శయన్నేవ గర్భీకృతకుసుమ్మితకుసుమ్భిశిఖరిశేఖరం వరదః ప్రవివేశ॥ అథసురగురోరపి తాదృశస్తాపసశాపకథమభూత్సద్ధం చ విరంచయజ్ఞాద్యుదితేన దేవేన తస్మై స్వస్వరూపం నోపదర్శితమితి భృగుణా పృష్టేన భగవతా నారదేన జగదే। బద్ధునా పునరేవం జగదే ॥ ౫ ॥ కదాచిదాస్థానముపేత్య పుణ్యాః కథా మహేంద్రో వివిధాస్సశృణ్వన్ । పారంగతాన్నిత్యగిరాం ప్రసక్తాత్పప్రచ్ఛ ధర్మాన్ ప్రవణో మునీన్ద్రాన్ ॥ త్రీనగ్నీన్ పరిపూజయన్ననుదినం భక్త్యాతిథీన్పూజయన్ వేదార్థానవబోధయన్ద్విజవరాన్విష్ణుం సమారాధయన్ । న్యాయేనార్థముపార్జయన్ ఖలజనైస్సఙ్గం సదా వర్జయన్వాసం కశ్చన గేహ ఏవ కురుతే త్రాసం వహన్ మృత్యుతః ॥ ౬ ॥ విసృజ్య గృహమగ్నిభిర్వివిధతీర్థయాత్రాపరస్తనోర్నసుఖమీహతే తటవతీస్వహూర్గాహతే। స్థలేషు కృతసన్నిధిష్బహుషు దేవతాస్సేవతే పరశ్చిర (౩) మటాట్యతే దృఢతపావనే పావనే ॥ ౭ ॥ అనయోః పుణ్యధనయోః (౪) రనయోజ్ఝిత

---

(౧) తామరసగేహయా-కమలవాసిన్యా శ్రియా సహ సంచరన్ ।సమస్తృతీయాయుక్తావిత్యత్ర కరణతృతీయాయా ఏవ గ్రహణాన్నాత్రాత్మనేపదం । సంచలన్నితి వా పాఠః (౨) కాకోదరవరః-సర్పశ్రేష్ఠోనన్తః (౩) దృఢం-అప్రతిహతం తపో యస్య సదృఢతపాస్సన్ పావనే-శుద్ధే వనే-తాపసవనే । అటాట్యతే-పునఃపునరతిశయేన వా అటతీత్యర్థః । సూచిసూత్రేత్యాదినా యఙ్లుగన్తం (౪) అనయేన - దుర్నీత్యా ఉజ్ఝితచిత్తయోః త్యక్తమనసోః ॥

చిత్తగామీ । ఘనమోఽగకతరశ్శ్రీయాస్మనయోరాప్యాహరంతు మే॥౩౨
॥ గ ॥ ఏవం దేవరాజేన పృష్టాః ప్రత్యుష్టాస్తపోధనా బృహస్పతిమా
మన్త్ర్య భవానేవ దేవతానామస్మాకమప్యభ్యర్హితస్సకలధర్మజ్ఞశ్శత
క్రతుకృతం ప్రశ్నం ప్రతి బ్రవీత్వితి ప్రార్థయన్త ॥ తతశ్చ ॥ వ॥
ప్రార్థనాం మానయంస్తేషాం (౧) తీర్థయాత్రాపరమ్పరమ్ । దేవగో
ష్ఠ్యామువాచోచ్చైర్ధిషణో ధిషణోత్తరః ॥ ౩౩॥గ॥ తదేతద్గురుభాషిత
మపి శాస్త్రవిరుద్ధమితి లఘూకుర్వన్తస్తపోధనాస్తూష్ణీం ధృతమన్యవ
శ్శృతమన్యాస్సదస్యేవమవదన్ ॥ వ ॥ సామ్ప్రతం సంవిదాధ్యాపిమా
ధ్యం ప్రాప్తో బృహస్పతిః । శ్రుతిస్మృత్యుక్తసత్కర్మప్రారమ్భం ప్ర
తిషేధతి ॥ ౩౪ ॥ (౨) గురుమతమిదమఙ్గీకుర్వతే చేద్బుధాస్తైర్నియత
ముపగతా స్యాత్కష్టమఖ్యాతిరేవ । భవతి పరమపూర్వం వాచ్యమ
భ్యుపేతం సహి నసహతి కర్మాణ్యచ్యుతారాధనాని ॥ ౩౫ ॥ గ ॥

---

(౧) ధిషణయా-బుద్ధ్యా ఉత్తరః-శ్రేష్ఠః। గీష్పతిర్ధిషణో గురురిత్యమ
రః (౨) ఇదం గురుమతం అగ్నిహోత్రాదిసత్కర్మాణి హేయాని తీర్థయా
త్రాదికం శ్రేయ ఇతి బృహస్పతిమతం బుధాః-వేదశాస్త్రజ్ఞా అంగీకు
ర్వతే చేత్ అభ్యుపగచ్ఛన్తి యది తదా తైః అఖ్యాతిరేవ-అజ్ఞానమేవని
యతం-నిశ్చితం ఉపగతా అంగీకృతా స్యాత్ వేదశాస్త్రజ్ఞానసత్త్వేపి
తద్విహితకర్మాననుష్ఠానే తస్య ప్రయోజకత్వేనాసత్త్వప్రియత్వాత్ । ప
రమన్యత్ అపూర్వం-పూర్వమప్రాప్తం వాచ్యం-నిన్దావచనవిషయ
త్వమపి । యద్వా అపూర్వం అవర్ణపూర్వకం వాచ్యం అవాచ్యం దూ
ష్యం పరమత్యన్తం అభ్యుపేతం-అంగీకృతం భవతి । తత్ర హేతుమా
హ ॥ హి యస్మాత్సగురుః అచ్యుతారాధనాని భగవత్పూజారూపాణి క
ర్మాణి అగ్నిహోత్రాదీని నసహతి అవశ్యానుష్ఠేయత్వేన నానుమన్యతే
అధృష్యేయత్వేన విభాషితణిచః షహమర్షణ ఇత్యస్య ణిజభావే సప
వాయం వాగస్సహతికలభేభ్యః పరిభవమితివద్రూపం । అత్ర గురుమ

అస్యాం మహత్సభాయాముశా(స్త్రీ)యార్థనిర్ధారణదోషాదవనౌ కస్యచి
ద్ధనస్య భవనాత్మజో భవన్నాశ్యాని దారిద్ర్యాదిప్రభవాని దుఃఖా
న్యనుభవిష్యతి సురగురుం ప్రతి శాపం దత్వా యథాగతం గతవన్తః॥
అథచ ॥ ప ॥ వాచస్పతిర్వితేజాభువి ప్రవిష్టస్త్రివిష్టపాద్భ్రష్టః ।
(౧) పతనం సురాధిపగురోః ప్రజ్ఞాసిన్ధోరపిక్షమంనోకిమ్ ॥ ౩౬ ॥
(౨) పతిరపి బృహతాం మహర్షిశాపాద్భృతభువి మన్త్రిజితస్సతో బ

తాఖ్యాత్యాదిశబ్దమహిమ్నార్థాన్తరమపి ప్రతీయతే ॥ తథాహి ॥ శు
క్తావిదం రజతమిత్యత్ర శుక్తివిశేష్యకం రజతత్వప్రకారకం భ్రమా
త్మకం విశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిజ్ఞానం జాయతే తస్యైవాన్యథాఖ్యాతి
రితిసంజ్ఞేతినైయాయికమతమ్ । తత్ర శుక్త్యంశే ప్రత్యక్షంరజతాం
శే స్మరణాత్మకంచ భిన్నమేవ జ్ఞానం జాయతే నతు విశేషణవిశేష్య
భావావగాహివిశిష్టజ్ఞానమితి మీమాంసకైకదేశిగురుమతం తదంగీకా
రే ఖ్యాతిః విశిష్టజ్ఞానం తదభావ ఇత్యర్థికా అఖ్యాతిరేవాంగీకృతా స్యా
త్ । పరం ప్రవర్తనాభిన్నం అపూర్వం తత్సంజ్ఞం యాగాదికర్మజ
న్యాదృష్టంచ లిఙాదివాచ్యమంగీకృతం భవతి । గురుమతే లిఙ్లోట్తవ్య
దాదీనాం అపూర్వాఖ్యనియోగవాచకత్వాంగీకారాత్ । కించ నహి
గురుః మీమాంసకః యాగాదిసత్కర్మాణి భగవత్ప్రీతికరాణీతి నసహా
తి నానుమన్యతే । తన్మతే కర్మాతిరిక్తస్యారాధ్యస్యానభ్యుపగమాత్ ।
కర్మణామేవ స్వాతన్త్ర్యేణ స్వజన్యాపూర్వద్వారా స్వర్గాదిఫలప్రా
పకత్వాంగీకారాత్ ఈశ్వరాంగీకారేపి కర్మణాంతత్ప్రీతిజనకత్వమ
ఙ్గీక్రియతే । అన్యథా ఈశ్వరప్రీతేరేవ స్వర్గాదిసాధనత్వే అపూర్వ
కల్పనస్య వైయర్థ్యాపాతాత్ । కర్మణాం స్వాతన్త్ర్యభఙ్గప్రసఙ్గా
చ్చేతి (౧) ప్రజ్ఞాసింధోరపి-జ్ఞాననిధేరపి సురామధికం పిబన్తీతి సు
రాధిపాః-అధికమద్యపాయినః తేషాం గురోరుపదేష్టుః పతనం-పాతి
త్యం నోక్షమం కిమ్ । క్షమమేవేత్యర్థః (౨) బృహతాం-బృహస్పా

భావ । వ్యభిచరతి సతాం బహుశ్రుతానాం సఫలమనుగ్రహవన్ని
గ్రహోపి ॥ ౩౭ ॥ (౧) బృహస్పతౌ హస్తశిశౌ భువంగతే జననం గతా
తజ్జననీతు తత్క్షణాత్ । పితా చ పశ్చాదుదితే ఉద్భూతే ఖతే కిమస్తిపిత్రో
ర్ద్యుగతౌ విలమ్బనమ్ ॥ ౩౮ ॥౫॥ అథాసావనాథశ్శ్వగర్భకదశాయా
మనుపరతక్షుత్పిపాసః కథంచిద్ధృతాసుః కాలక్రమేణ తతఽనశ్వర
వాన్వభిక్షైకభిక్షుణత్వేషు ప్రదర్శితానేకదశనః కదశనః భిక్షాభిర
పృపూర్ణకుక్షిరవిషహ్యవిషాదమహోదధిమగ్నమానసః సర్వాస్వాదప్యు
ద్విగ్నః భగ్నమనోరథః కథమపి జిజీవ జీవః(౨)ఉమవాహ చ కామపి కా
మపిధాననిదానభూతాం మతిం కుత్సితామిష్టాలసమచ్ఛాయాం జాయాం

మకానాం వేదవచసాం పతిః- బృహస్పతిః తద్వృహతోర్గ కరపత్యో
శ్చేరదేవతయోస్సుట్తలోపశ్చేత్యనేన తకారలోపె సుడాగమేచరూ
పం । బహుశ్రుతం యైస్తేషాం ,అనేకవేదశాస్త్రప్రమాణశ్రవణవ
తాం తద్విదామిత్యావత్ సతాం అనుగ్రహవన్నిగ్రహోపి ఫలం
ప్రతి నవ్యభిచరతి అనైకాంతం నభవతీత్యర్థః । అనుగ్రహస్యేవ ని
గ్రహస్యాప్యవశ్యం ఫలాధాయకత్వమస్త్యేవేతి భావః (౧) బృహ
స్పతౌ శిశురూపేణ భూమావవతీర్ణేసతి తజ్జననీ శిశుమాతా తత్క్షణా
త్ జననోత్తరకాలమేవ దివం స్వర్గం గతా । పశ్చాత్ కతిపయదినాన
న్తరం పితాచ దివం గతః । అద్భుతే-లోకోత్తరమహిమశాలిని సుతే
ఆవిర్భూతేసతి పిత్రోర్మాతాపిత్రోః దివః స్వర్గస్య-పుణ్యలోకస్య
గతౌ ప్రాప్తౌ విలమ్బనం సాధనాన్తరాపేక్షా ప్రయుక్తః కాలవిలం
బః అస్తికిమ్ । నాస్త్యేవేత్యర్థః । అద్భుతే-లోకవిలక్షణమదదృష్టశా
లిని సుతే ఉత్పన్నేసతి తత్పోషకమాతాపిత్రోనాశే తదీయ దుర్భాగ్య
స్యైవ కారణత్వేన తదతిరిక్తకారణాపేక్షయా విలమ్బో నాస్తీతిచ
(౨) ఉమవాహ-ఉపయేమే । కామపి వచనానర్హాం । కామస్య-రతీ
చ్ఛాయాః పిధానే-ఆచ్ఛాదనే నివారణఇతి యావత్ నిదానం ప్ర

॥ తతశ్చ ॥ వ ॥ (౧) ఏకనన్దనజుషః పురన్దరాత్ప్రాగ్గౌరతిశయో౽సుమోదితః । అత్ర నూనమితి దగ్ధయన్నభూద్గ్యాస్త్రీణాంస్సబహునన్దనశ్రితః ॥ ౩౮ ॥ తతశ్చ ॥ బహుశిశుభిరవస్త్రైర్నిపీడ్యమానామనన్నైర్విధృతశిథిలకంథాం పితృవ్యభార్యాం క్షుదంధామ్ । అగతిరహహ ఘోరం సాధితేష్వనుకుటీరం క్షణమపి కృపణాత్మా కల్పకల్పం నినాయ ॥ ౩౯ ॥ × ॥ విశిష్య ప్రాగృషిభిస్తాటనప్రత్యూహవిధాయినీం వివిధాం వ్యథామనుబభూవ సనిర్ధనః ॥ తథాహి ॥ వ ॥ (౨) నిరోదనస్వార్భకరోదనారవైః కుటీరమృద్భిత్తినిపాతనిస్వనైః । క్షుధాతురస్త్రీపరుషాక్షరైరపివ్యథామథాత్ప్రాప్యవృషి దుర్వచామసౌ ॥ ౪౦ ॥ కించ ॥ (౩) వినిద్రం దారిద్ర్యాం ధరణివిబుధేనాత్ర సుదృఢం నిరూఢం పశ్యన్తో నిరుపధిపదప్రాప్తిముదితాః । చికిత్సాగమ్యార్హద్రవిణవిరహోపజ్ఞితభయాస్సపత్నీకం భేజుర్నృశిశుకమముం రోగనికరాః ॥ ౪౧ ॥ అత్రాన్తరే విరచయన్ మృగయావిహారం సావేష్టితః పృతనయా తనయానుయాతః । కశ్చిత్కిలక్షితిపతిః క్షణవిశ్రమాయ గ్రామం జగామ తమువాస సయత్ర నిస్వః ॥ ౪౨ ॥ × ॥ తత్ర చ ॥ ధరిత్రీసుత్రాణ్ణగపుత్రో౽సౌ (౪) బాల్యకృతేన లౌల్యేన పరితస్సఞ్చరన్ కాశ్చిదనేకశిశుకాంసరమాంసమాలోక్య తస్యాశ్శిశుమేకమవివేకాదపాకృతదమో వ్యాపాదయామాస ॥ సా చ తద్వ్యాపాదనాపాదితకోపా

ధమకారణం ముఖ్యకారణం భూత్వా చేతి కర్మధారయః (౧) ఏకనన్దనం-ఏకం నన్దనాఖ్యముద్యానం । బహునన్దనైరనేకపుత్రైః శ్రితః-ఆశ్రితః । (౨) నిర్గతమోదనం యేభ్యస్తే అన్నహీనా ఇత్యర్థః । హ్రీస్వా కుటీకుటీరః అల్పగృహం । కుటీశమీశుండాభ్యో ర ఇతి హ్రస్వార్థే రప్రత్యయః । మర్భిత్తిః శిథిలకుడ్యం (౩) విగతా నిద్రా యస్మాత్తత్ అవిరతమనుసృతమిత్యర్థవత్ (౪) శైశవప్రయుక్తచాపల్యేన హేతునా పరితస్సమన్తాత్ సఞ్చరన్ పర్యటన్ । అత్రాపి కరణతృతీయాయా అ

సగమాన్నపాలబాలం జఙ్ఘయోర్భృశం దశతిస్మ ॥ అథ తదపరాధోప
జనితక్రోధోద్భటావసుధాధినాథభటాస్తాముపద్రవం నేతుమను
ద్రవంతిస్మ ॥ వ ॥ తత్ర పార్థివభటైరనుద్రుతా తద్గృహం సశిశు
రాన శెశునీ । (౧)మర్గతో౽తిశయితం విజానతీ దుర్గతో వసతి యత్ర
సద్విజః ॥ ౭౩ ॥గ॥ తదానీంమహతా ప్రయత్నేన సమ్పన్నమన్నం
భుంజానస్సభూసురస్తావన్నృత్యుగ్రస్తామివ త్రస్తాం పురస్తాదుపస్థి
తాం శునీం నిర్వర్ణ్య నిరస్తాన్నపానస్తనయాంశ్చ క్రోధజగాదచై
వమ్ ॥ వ ॥ (౨) అప్యశ్నీయాదోదనముత్కా-సరమాంసమాలోక్య ।
నపునరశితుం ప్రజానాముత్కా-సరమాంసమాలోక్య ॥ ౭౪ ॥ గ ॥
తస్మాదస్మాద్గృహాద్దేనాం శునీంనిష్కా-రుణ్యాభవన్తో నిష్కా-సయన్త్వితి ॥
తత్పుత్రాశ్చేమాం పిత్రాజ్ఞాం శిరసా గృహీత్వా తథైవ కృత్వా ఝ
డితి కవాటం ఘటయామాసుః॥యుక్తంచైతద్దారిద్ర్యజన్మభూమేస్త
స్య ॥ తథాహి ॥ వ ॥ (౩) ఉజ్ఝామాసద్విజో నిస్వస్సరమాంశరణాగ
తామ్ । కర్మయుక్తమభాగ్యానాం దుర్గతిప్రదమీదృశమ్ ॥ ౭౫ ॥గ॥

భావాన్నాత్మనేపదం సఙ్కలన్నితి వాపాఠః (౧) మర్గతః-మర్గస్థానాత్
అతిశయితం ఉత్కృష్టం దుర్గతో దరిద్రః (౨) ఉత్ అధికం కాసర
స్య-మహిషస్య మాంసం-పలలమాలోక్యాశ్నీయాదపి । తదపి సమ్భా
వితమిత్యర్థః । సరమాం శునీం సమాలోక్య కా ప్రజా-కో వాజనః
అశితుం నాస్తిముద్యస్యాస్సా అముత్ సంతోషహీనా తాదృశీ నేతిన।
అపితు సర్వాపిప్రజా అముదేవేత్యర్థః నఞ్ద్వయస్య ప్రకృతార్థ
దార్ఢ్యబోధకత్వాత్ (౩) నిస్వః-దరిద్రః ద్విజః శరణార్థం-రక్షణార్థ
మాగతాం సరమాంశునీం ఉజ్ఝామాస-తత్యాజ । నిస్వః-సద్విజః శర
ణం-గృహం ఆగతాం ప్రాప్తాం రమాం-శ్రియం తత్యాజేతిచ । అభా
గ్యానాం తాదృశాదృష్టహీనానాం దుర్గతిః - నరకప్రాప్తిః - దారి
ద్ర్యంచ తత్ప్రదం ఈదృశం శరణాగతనిరాకరణం స్వయం గృ

అథ సా శునీ సాధ్వసినీ బహిర్నిర్గతా (౧) జాతిస్మరత్వాదేవం సం
జాతశుకా బుబుకః ॥ ౫ ॥ శరణాగతవర్జనాత్పురాహం మరణాదూ
ర్ధ్వమగామిదం శరీరమ్ । తరణాయ న మే స్థితిర్నార్భవాబ్ధేః నిరగాయిద్వి
జగుద్గతిస్తవాపి ॥ ౪౬ ॥ గ ॥ ఇత్యేవం కృత్వా గ్రస్వనాం శునీమవనీ
పాలభటాస్తత్ర తత్ర మృగయమాణా లగుడైస్తాడయాంచూసుః వి
యోజయామాసుశ్చాసుభిః ॥ ౫ ॥ నికేతనాత్స్వసహా నిర్ఘృణేన వి
వాసితాయాం నరపాలభృత్యైః । శున్యాం హతాయాం శరణాగ
తాయాం విప్రస్తదా (౨) విప్రతిసారమూహే ॥౪౭॥ గ॥అథకథం
చిదపి ప్రపన్నపరిత్యాగకిల్బిషస్య శ్రుతిస్మృతిషు నిష్కృతిమప్రతి
పద్యమానఉర్వీగీర్వాణో (౩) నిర్వాణక్రోధదహనో నిర్విణ్ణః నిజనిల
యాన్నిరయాదివ నిరయాత్ ॥ నిర్గత్య చ గత్యన్తరవిరహాదసౌ ప్రప
న్నపరిత్యాగీ భాగీరథీతటీనాటీకత ॥ ౫ ॥ గఙ్గాకూలే వజ్రభఙ్గాను
కూలే భాన్తం శుద్ధే బ్రహ్మతేజస్సమృద్ధైః । వాసస్థానం వర్తమానం
సమాధౌ భారద్వాజం యోగిరాజం స భేజే ॥ ౪౮॥గ॥అథ తం మహ
ర్షిమసౌ ప్రణమ్య (౪) సభ్యగుపసన్నః ప్రసన్నహృదయం ప్రపన్న
పరిత్యాగాదవసన్నహృదయః ప్రతిపన్నవినయః స్వకృతదుష్కృతని

టీ॥ ప్రాప్తశ్రీనిరసనం చకర్థ యుక్తం అర్హం (౧) జాతిం పూ
ర్వజన్మప్రాప్తజాతిం స్మరతి-సంస్కారోద్బోధేనేతి జాతిస్మరస్తస్య
భావస్తత్త్వం తస్మాత్ ఏవం రీత్యా సంజాతా శుక్-శోకః యస్యా
స్సా సతీ బుబుకః-రురావ । బుక్క భషణే ఇతి ధాతోర్లిట్ । తత్ర భ
షణం శ్వరవః (౨) విప్రతిసారం పశ్చాత్తాపం । పశ్చాత్తాపోనుతాప
శ్చ విప్రతీసార ఇత్యమరః । ఉపసర్గస్య ఘఞ్యమనుష్యే బహులమితి బ
హులగ్రహణాన్నాత్ర దీర్ఘః (౩) పశ్చాత్తాపేన శాన్తకోపాగ్నిః అతఏవ
నిర్విణ్ణః-దుఃఖితః (౪) ఉపసన్నః-గురూపసదనక్రమేణ వినయాదిపూ
ర్వకం సమీపం గతః । అవసన్నం కృశం హృదయం మనో యస్య సః ।

పత్యుర్గతిం పప్రచ్ఛ । పృష్టశ్చ తేన మునీనాం వరిష్ఠో యోగదృష్ట్యా సమ్యగాలోచ్య తస్మై విప్రాయ ప్రాయశ్చిత్తం (౧) నిశ్చికాయ నిజగాద చైనం ॥ ౪ ॥ తీర్త్వా గోదావరీం త్వం తిమిరహరజలాం ధూతతృష్ణాం చ కృష్ణాం దూరం నిస్త్రింశమార్గం దురితపరిహృదం యాహి తుండీరదేశమ్ । క్షేత్రం యత్రేహ సత్యవ్రతమురగసదస్యస్తి హస్త్యద్రిమూలే తస్యాం కుర్యాస్తపస్యాం పదనుతవిభవే నష్టపత్యుర్గతిర్దుష్కృతీనామ్ ॥ ౪౯ ॥ ఇతి ॥ తతశ్చ ॥ భారద్వాజే ప్రకథయతి తత్క్షేత్రయాత్రాం హితార్థం గఙ్గాయాస్స్నాం స్మృతిమతి పథి ప్రాప్య సత్యవ్రతం చ । బద్ధశ్రద్ధో మరితవిరతా పుణ్యకోటిం ప్రపశ్యన్ ధ్యాయన్విష్ణుం ధరణివిబుధస్తత్ర తేపే తపాంసి ॥ ౫౦ ॥ గ ॥ అథ ద్వాపరే సురేన్ద్రగురుణా నారాయణస్యారాధనం కారయితుకామస్తదన్తః ప్రవిష్టః క్షపితదురితేన తేన పునరాశ్చర్యాం తపశ్చర్యాముత్పాదయామాస ॥ ౪ ॥ తస్మిన్ తథా తపసి తిష్ఠతి తాపసేన్ద్రే తార్క్ష్యధ్వజేష్వనఘసూరిభిరర్చ్యమానే । కశ్చిత్కరీ మధురిపోః కలయన్ సపర్యాం పర్యాటసర్వనళినీః కరిణీసమేతః ॥ ౫౧ ॥ తతశ్చ సుచిరమ్ ॥ పద్మీతి నామ ప్రథయన్నివాసౌ పద్మాని సఙ్గృహ్య పరస్సహస్రమ్ । అనర్చయత్తం హరిమాదరేణ స్వైరం కిలాసీన్నికటే సమేరోః ॥ ౫౨ ॥ అథ కదాచిత్ ॥ (౨) కరేపృథుభిరప్యేష కరేణుభిరుపావృతః । గజోప్యగజరూపాఢ్యస్తదా గోదావరీమగాత్ ॥ ౫౩ ॥ గ ॥ తత్ర తపస్య

శరణాగతపరిత్యాగజన్యపశ్చాత్తాపఖిన్నమానసః । ప్రతిపన్నః ప్రాప్తః వినయో నమ్రతా యస్యాసః । వినీతవేషః-కృపణః ప్రణిపత్యోపస్యత్యచేత్యాది ప్రష్టృగర్వాన్సన్ (౧) నిశ్చికాయ-నిశ్చయం చకార (౨) కరే-శుణ్డాయాం తదవచ్ఛేదేనేత్యర్థః । పృథుభిరపి-స్థూలాభిరపి కరే-శుణ్డాయామణుభిస్సూక్ష్మాభిరితి విరోధః । కరేణుభిః గజస్త్రీభిరితి వాస్తవార్థః । గజోపి-గజరూపాఢ్యో నేతి విరోధః । అగ

త్రం ధరణీం గతమివ ఘృణేనాన్తం తనుమన్తమివ శాన్తిప్రకర్షం చా
క్షుషమివ శౌచాసముదయం సాకారమివ సదాచారం సప్రతీకమి
వ లిప్యపి వివేకం సంన్యాసమూర్తమివ బ్రహ్మచర్యం సంచారశీలమివ శా
స్త్రజాలం పిపిహాశ పిణ్డమివ విశ్వమపిరాగం ప్రత్యక్షమివ భగవద
నురాగం వ్యక్తిత్వం నామ నుష్ఠిం మహర్షిం నిద్రాలోచనో వేతండపతి
రద్రాక్షీత్ ॥ [illegible] ॥ వ ॥ (౧) బిమ్బే మెశస్య కృతార్చనస్య తస్మై
రమేశస్య సహాగతస్య । వినీతఉచ్చైరతనీయసీం ద్రాక్షపూజాం తదాదీ
వతనీష్టనీన్ద్రః ॥ ౩౪ ॥ అథాశ్వైత్చైవమ్ ॥ సాధ్వంజన్మమహాధువా నవ
సయా సత్పుత్రవాక్ మత్పితా సమ్పత్యైసచనిశ్చితం సాయి హరే
స్తానుగ్రహం సానవం । కామా మే సఫలాశ్చిరాదభజత్కకల్యా
ణముచ్ఛ్వసితం యస్మాద్భాగవతోత్తమస్య భవతో విన్దామి సన్దర్శ
నం ॥ ౩౫ ॥ కించ ॥ వైమమ్యం బతతస్యదుర్వ్యతితరాం వ్యర్థాతదర్ధా
యతిర్వర్ధన్యాసజ్ఞసవతి(క్రి)యాదినియమాస్సర్ధ్యాజపాదిర్వృథా । త
త్రాగృత్సతపామురైవభగవద్దాసాఙ్ఘ్రికాపారజద్వన్ద్వోద్భాసి రజఃకణ
ప్రసరణం నస్యాత్తుయస్యాలయే ॥ ౩౬ ॥ ౧ ॥ సర్వజ్ఞేనాపి భవతా సావ
ధానమిదం మదీయం వచశ్శ్రోతవ్యమ్ ॥ మహాశాన్తనామా మహీదే
వముఖ్యో భవాన్విష్ణుభక్తో భవేత్ప్రాక్తనేభూత్ । సహేన్ద్రస్య మా
యాప్రభావాదజేయాత్పరం హన్తదన్తావళత్వం ప్రపన్నః ॥ ౩౭ ॥
౧ ॥ ఇతి నారదవచనమాకర్ణ్య వ్యాకన్దళదాకాంక్షాభృగుర్వ్యాపిత
విషయాన్తరవ్యాసఙ్గాయాసస్య విష్ణుదాసస్య మాయయాయాః పన్థా
నమతిక్రాన్తస్య మహాశాన్తస్య మహీసురప్రవరస్య కింనామ వార
ణజన్మకారణమితి నిఖిలవృత్తాన్తనిరూపణవిశారదం నారదమప్రాక్షీత్

జ౦-పర్వతోత్పన్నం గుడూచ్రీపం అనిష్ఠూలాకృతిః తెనాఢ్యఇతి పరిహా
రః (౧) రమేశస్య-శ్రీపతేః బిమ్బే-ప్రతిమాయాం । ఉచ్చైరధికం వి
నీతః నమ్రః మహర్షిః అతనీయసీం అధికాం పూజాం అతనీదకార్షీత్

॥ ప ॥ భృగుణా సుగుణామ్భోధిః పృష్టఏవం సనారదః । కారణంవా రణత్వేన్య వక్తుం సముపచక్రమే ॥ ౫౮ ॥ గ ॥ పురాకిల పురాతన గిరాం నిధిః, నిరుపాధికవిజ్ఞానమహోదధిః, నిరన్తరమనుష్ఠితవర్ణాశ్ర మోచితకర్మా, నిరవద్యధర్మా. దుర్మోహాదిదోషవిశేషదూరీభవత్స్వాన్తో మహాశాంతోనామ కశ్చిద్విపశ్చిదపశ్చిమస్తపస్వివాసీత్ ॥ అధ క దాచిజ్జగదానన్దకన్దం ముకున్దమానన్దయితుమనాజవార్దనాఘ్రినలినా ర్చనాకలితవిషయచింతోపరమః, పరమహర్షిమహర్షిగణక్రియమాణ స్వాధ్యాయఘోషముఖరం త్రికూటశిఖరిశిఖరమాసాద్య వ్యాపాద్య భినన్దనీయమతిస్తీవ్రతరం తపఉపచక్రమే ॥ తథాహి ॥ ప ॥ అంగు ష్ఠమాత్రైరవనావనో కా నాస్రాగ్రదేశే నయనద్వయంచ । చిత్తంచవి ష్ణోశ్చరణారవిన్దే విన్యస్య ధన్యస్సతపశ్చకార ॥ ౫౯ ॥ ప్రాణసంయమ సామర్థ్యాత్ప్రత్యాహారబలాదపి । అయంతపోధనోకార్షీ (౧) దఙ్గజా శుగరోధనమ్ ॥ ౬౦ ॥ (౨) దేవతాన్తరముత్సృజ్య దైత్యజిద్యోగకౌ తుకాత్ । ఆశ్చర్యమయమష్టాఙ్గయోగతత్పరతామియాత్ ॥ ౬౧ ॥ (3)హనూమతఇవాస్యాభూదతుని గ్రహదక్షతా ।నిరంజనత్వంకింత్వ

(౧) అఙ్గజస్య-కామస్య ఆశుగానాం-బాణానాం । అంగజస్య శరీరో త్పన్నస్య ఆశుగస్య-వాయోశ్చ (౨) అన్యాదేవతా-దేవతాన్తరం త ద్విహాయ విష్ణుమాత్రధ్యానకుతూహలాత్ అయం మునిః । అష్టఅం గాని మూర్తయో యస్య తస్య శివస్య యోగే ధ్యానే తత్పరతాం- ఆసక్తిం ఇయాయాదిత్యాశ్చర్యమ్। యమనియమాద్యష్టాంగయుక్తే యోగ ధ్యానసంతతౌ తత్పరతామితి వాస్తవార్థః (3) అక్షస్య- అక్షాఖ్యరా వణకుమారస్య ఇన్ద్రియాణాంచ । నిగ్రహే-నాశనే-నియమనేచ । ని రంజనత్వం-అంజనాఖ్యమాతృసమ్బన్ధాభావః పాపసమ్బన్ధాభావశ్చ । శ్వసనాద్వాయోరుదయఉత్పత్తిః । శ్వసనస్య శారీరవాయోః ఉదయః బహిర్నిర్గమశ్చ ॥

సీన్నాభూచ్చశ్వసనోదయః ॥ ౬౨ ॥ తతశ్చ ॥ (౧) మహాతపస్ఫూ
ర్తిబలేన తస్మిన్ తేజోనిధౌ శోషయతి త్రిలోకీమ్। తదన్తరాయం
తిః సాపథాతుం పయోదవాహాః కుపితాః ప్రయాతే ॥ ౬౩ ॥ (౨) తత్త
పస్స్ఫురణవారణేచ్ఛయా హంసహింసనకృతశ్శతక్రతుః । కాళికా ఇ
త తటిత్ప్రభోజ్జ్వలా నాకలోకగణికాస్సమాదిశత్ ॥ ౬౪ ॥ ౮ ॥ త
దను తదనుమతాః (౩) తటిల్లతా ఇవ తుఙ్గపయోధరాలఙ్కృతాః (౪)
తారా ఇవ నిశాతిశయితవర్ణాః (౫) సువర్ణప్రతిమా ఇవ నిర్నిమేషాః
(౬) కామబాణపరమ్పరా ఇవ సున్దరమణీహారిణ్యః (౭) హారిణ్య ఇవ సా

---

(౧) మహతస్తపసః స్ఫూర్తిః-ఆవిర్భావః తద్బలేన తేజోనిధౌ
తస్మిన్మహాశాస్త్రే త్రయాణాం లోకానాం సమాహారస్త్రిలోకీ తాం
శోషయతి సతి కుపితాః పయోదవాహాః - మేఘవాహన ఇన్ద్రః తద్వి
ఘ్నం కర్తుం యతతే స్మ । మహతః ఆతపస్య స్ఫూర్తిః-ప్రకాశస్త
ద్బలేన తేజోనిధౌ-సూర్యే పయోదాన్-మేఘాన్ వాహయతి-ప్రేర
యతీతి మేఘప్రేరకః । మేఘస్య సూర్యాతపవారకత్వం ప్రసిద్ధం ఇత్యే
వ్యర్థః ప్రతీయతే (౨) హంసాస్సితచ్ఛదాః యతిశ్రేష్ఠాశ్చ । తటిత్ప్ర
భయా-విద్యుతాం కాన్త్యా తటిత్ప్రభేవ చ ఉజ్జ్వలాః ప్రకాశమానాః ।
కాళికాః-మేఘపఙ్క్తిరివ । నాకలోకగణికాః అప్సరసః (౩) తుఙ్గై
రున్నతైః పయోధరైః-మేఘైః-స్తనైశ్చ (౪) నిశాయాం-రాత్ర్యాం అ
తిశయితః । నిశాయాః హరిద్రాయా అతిశయితః తదపేక్షయా ఉ
త్కృష్టః వర్ణః రూపం యాసాం తాః (౫) నిర్నిమేషాః-ప్రతిమానాం
నిర్జీవత్వాదప్సరసామనిమేషత్వాచ్చోభయత్ర నిమేషరాహిత్యం స
మం (౬) సున్దర్యా రమణీ-స్త్రీఘాటకా తాం హరన్తి- నాశయన్తీతి త
థా । సున్దరాః మణీహారా రత్నహారా ఆసాం సన్తీతి తథా (౭) సా
రఙ్గాణాం-హరిణానాం అనఙ్గే-మదనవ్యాపారే ఉపాయమానాః స
మీపం ప్రాప్నువత్యః । సారం శ్రేష్ఠం గానం గీతం గోపాయితుం శీల

రక్షానంగోపాయమానాః (౧) కరిణ్య ఇవ కమలభంగకరకరాః (౨) పుష్కరిణ్య ఇవ శమ్బరభఙ్గకార్యాశుగపరికమ్పితాః (౩) కేతక్య ఇవ నేత్రాకర్షణనిపుణాః (౪) కాలస్య ఇవోత్తమాశ్రమభూసురభీకరణచతురాః (౫) చన్ద్రకలా ఇవ జితకామేనాపి శిరసా శ్లాఘితాః (౬) చన్ద్రశేఖరమూర్తయ ఇవ భుజగతాతిరుచిరాంగదాః (౭) భ్రమర్య ఇవ దృఢముచ్చకోరకదృష్టయః (౮) అబలా అపి మందైరేవ సంచారైర్గత్తహావత్యః గోపాయమానాశ్చ। గుపూధూపేత్యాదినా విహితాయ ప్రత్యయాన్తాత్తాచ్ఛీల్యే చానశ్ప్రత్యయః (౧) కమలానాం భంగం మర్దనం కాంత్యభిభవం చ కరోతీతి తథా తాదృశః కరః శుండా-హస్తశ్చ యాసాం తాః (౨) శమ్బరస్య జలస్య భంగకారిణా తరంగోత్పాదకేనాశుగేన వాయునా పరికమ్పితాః-చాలితాః। శమ్బరస్య-శమ్బరాసురస్య భంగకారిణః-పరాభవకారిణః కామస్యాశుగైర్బాణైః పరికమ్పితా బాధితాశ్చ (౩) నేత్రాణాం-వస్త్రాణాం-చక్షుషాం చ। స్యాజ్జటాంశుకయోర్నేత్రమిత్యమరః (౪) ఉత్తమాయా ఆశ్రమభువః భూమేః సురభీకరణే-సుగన్ధీకరణే। ఉత్తమాశ్రమాణాం భూసురాణాం యతీనాం భీకరణే భయోత్పాదనే చ చతురాస్సమర్థాః (౫) జితకామేనాపి కామజయినా శివేనాపి త్యక్తవిషయతృష్ణేనాపి చ శిరసా శ్లాఘితాః శివస్య చన్ద్రశేఖరత్వాదప్సరసాం సౌన్దర్యస్య సర్వశ్లాఘ్యత్వాచ్చ॥ (౬) భుజగతయా సర్పభావేనాతిరుచిరాణి భుజం బాహుం గతాని అతిరుచిరాణి చ అంగదాని యాసాం తాః (౭) దృఢం స్థిరం ఉచ్చే కోరకే కుట్మలే దృష్టిః యాసాం తాః దృఢముత్ అధికమోదశ్చకోర ఏవ చకోరకః పక్షీ తద్వద్దృష్టిర్నేత్రం యాసాం తాశ్చ (౮) అబలా అపి బలహీనా అపి సంచారమాత్రేణ నగగజానపి పలాయయన్త్యః ఇతి విరోధః స్త్రీత్వాత్కాన్తాః మన్దగమనేన మత్తమతంగజజయిన్య ఇతి పరిహారః॥

స్తినాపి పలాయయన్త్యః (౧) పల్లవేభ్యోతిసుకుమారైరపి చరణైస్తాన్యేవ ఖణ్డయన్త్యః తాన్యేవ త్రిదవతరుశాఖాగ్రలగ్నతయా సర్వోత్తరాణ్యప్యధరేణాధఃకుర్వత్యః (౨) తనుష్వప్యతనుమసంకోచం విహారయన్త్యః (౩) సత్యపి కర్ణసంశ్లేషే శుభకామవిజయానుకూలాభ్యాం విలోచనాభ్యాం విలోభ్యమానసకలజనమానసాః (౪) తిలసతాప్యతిలసతాకుసుమేన స్పర్ధమాననాసికాః (౫) తుష్టైరవాపికాభిరపి వాపికాభిస్సదృశనాభికాః (౬) వాసవసేవయాదృప్తాఅపి నవాసవసేవయాదృప్తాః (౭) అప్సరస్సంజ్ఞాఅపి సమేధితతృష్ణాః॥

---

(౧) కిసలయాపేక్షయాతిమృదులైరపి చరణైః పాదతలైః తాన్యేవ కిసలయాన్యేవ ఖండయన్త్యః భిన్దత్యః తిరస్కుర్వత్యఇతిచార్థః। తాన్యేవ కిసలయాన్యేవ కల్పశాఖా సమ్బద్ధత్వేనాత్యున్నతాన్యపి అధరేణ - అధస్థితేన - ఓష్ఠేనచ అధఃకుర్వత్యః అధోభాగస్థాని న్యూనానిచ కుర్వత్యఇత్యర్థః (౨) తనుష్వపి -సూక్ష్మభాగేష్వపిఅతనుం విస్తృతం వస్తువిశేషం అసంకుచితవిహారవన్తం కుర్వత్యః తనుషు శరీరేషు అతనుం కామం అసంకుచితం నిర్నిరోధం విహారవన్తం కుర్వత్యఇతిచార్థః (౩) కర్ణస్య రాధేయస్య సంశ్లేషే సమ్బంధేసత్యపి శుభకామః శ్రేయోర్థీయో విజయోఽర్జునస్తస్యానుకూలాభ్యాంసహాయాభ్యామితి కర్ణయోః శ్రోత్రయోస్సమ్బన్ధేసతి శుభోజ్జ్వలః కామో మదనస్తస్య విజయే కామిజనమనోవశీకరణే సహాయాభ్యామితిచార్థః (౪) తిలేసతావిద్యమానేనాపి అతిలసతాతదవర్తనేత అత్యన్తం లసతా ప్రకాశమానేనేతిచార్థః(౫) వాపీభిస్సాభిరపివాపీభిరితి తుష్టైస్సన్తోషస్య అవాపికాభిః ప్రాపికాభిః వాపకాభిర్దీర్ఘికాభిరితిచార్థః(౬)వాసవస్య-ఇన్ద్రస్య సేవయా-పరిచరణేన। నవస్యాసవస్య-మద్యస్య సేవయా-పానేన (౭) అప్సరసఇతి ప్రసిద్ధాఅపి సమేధితా - వృద్ధిం ప్రాపితా తృష్ణా పిపాసా యాభిస్తాః। అప్సరో నామికాః దృష్ట్యాణా

(౧) నవరతోపభోగకౌతుకగాయిన్యోఽప్యనవరతోపభోగకౌతుకదాయిన్యః మర్త్యారప్రమదాః స్వర్వారప్రమదాః త్రికూటశిఖరిశిఖరమధిగత్య తత్ర తపస్యన్తం తేజోవిశేషప్రకాశితాశాన్తం మహాశాన్తముపజగ్ముః। చక్రుశ్చ తస్య పురతో బహువిధాః ప్రకృష్టాశ్శృఙ్గారచేష్టాః॥ తథాహి ॥ ౪ ॥ చలదంచలసూక్ష్మకంచులీదరసన్దృశ్యగూఢస్తనద్వయా । దదతీ భుజమూలదర్శనం కబరీం కాపి బబన్ధ సున్దరీ ॥ ౬౫ ॥ పదపాటలలోలలోచనా మదనాజ్ఞేవ శరీరిణీ పరా । కమలేన జఘానలీలయా పరిహాసోక్తిలసన్ముఖీం సఖీమ్ ॥ ౬౬॥ ప్రసైశ్యకాం డె చతురాభినీయకా చిత్కరాభ్యాం పరిగృహ్య నీవీమ్ । కించిత్క్షణం లక్షితనాభికూపా బబన్ధ భూయస్త్రపయాకులేవ ॥ ౬౭ ॥ క్షణం ప్రభుత్వేన పరాఙ్ముఖీవ నిర్గ్నాయ చేట్యా నిజయా వితీర్ణామ్ । వీటీముపాదాయ సితాం ముఖాన్వవిన్యాసధన్యా సవిలాసమన్యా ॥ ౬౮ ॥ బద్ధాం కంచులికాం దృఢం నకుచయోర్వ్యాసఙ్గవత్యప్యమయేత్యేనాం ప్రాగపనీయ తాం పరిష్వైరుద్ధాననోద్ధాపితైః । ఘ్రాణప్రీణనకృష్టనస్తనయుగీ సన్దర్శనేన క్షణం నివ్విస్త్రీకృతలోకదృష్టిరపరా గాఢం న్యబధ్నాత్పునః ॥ ౬౯ ॥ రమ్యాస్తమ్భం శిశిరమపరా బాహునైకేన హర్షాదాలిఙ్గన్తీ తదుపరి దృఢస్థాపితైకస్తనాగ్రా । వారం వారం సరసిజముఖీ చారులీలారవిన్దం వ్యాజభ్రాన్తిలలితలలితం వీక్షమాణావతస్థే ॥ ౭౦ ॥ కామాగమేషు కథితైః కరణప్రభేదైరాశ్లేషచుమ్బనవిశేషవిశోభమానైః । స్త్రీపుంసరూపమభిరూపనివేశమన్యా భూర్జత్వచి స్ఫుటతరం చతురాలిలేఖ ॥ ౭౧ ॥ గీతం సమారభత కాచన కీరవాణీ కర్ణామృతం కిమపి కల్పితరోమహర్షమ్ । శుష్కాణి పల్లవయితుం విపినాని యేన జాతో మధుఃకృతకరః

మతీవ కామోత్పాదకా ఇతి చార్థః (౧) నవస్య రతస్య సమ్భోగాదిక్రీడాయా ఉపభోగోఽనుభవః తద్విషయక కౌతుకం ఇచ్ఛా తత్ప్రదాః పితన్నాఇతి అనవరతం సతతముపభోగే సమ్భోగాదావితి చార్థః ॥

ప్రహితో మఘోనా ॥ ౭౨ ॥ ఝణం ఝణత్క్వణనమనోజ్ఞనూపురం ఘుళంఘుళధ్వనిమధులోలమేఖలమ్ । స్ఫుటంస్ఫుటత్కుచవిలసత్స్తనీ సగంముహుర్ముహుర్ననృతురమర్త్యయోషితః ॥ ౭౩ ॥ గ ॥ ఏవం దేవలోకసారంగలోచనా నానావిధాన్ స్వకృతాన్ శృఙ్గారవ్యాపారానగణయన్తం నిర్వికారస్వాన్తం మహాశాన్తం నిశామయన్త్యః పరస్పరార్థాభిశ్చాటూక్తిభిస్తం పంచశరచాపచాపలం నేతుం ప్రచక్రమిరే ॥ తత్ర కాచిత్ కాంచిదేవమవోచత ॥ ప ॥ ఆకృష్య వ్రీమదామణౌ తవ కచానాశ్లిష్య గాఢం స్తనౌ పాలమ్బ్యాంసవివర్తి వక్త్రం చిరాదాచుమ్బ్య బిమ్బాధరమ్ । తత్తాదృగ్భిరనేకజన్మవిహితైర్ధన్యైస్తపోభిః పుమానీనీబన్ధనమోక్షనిర్వృతిమయం నిశ్శ్రేయసం విన్దతి ॥ ౭౪ ॥ అన్యా చ ॥ నాళీకం కబళీకరోతి నయనం నాసాతవాసంపహో వంశం భ్రంశయతే మదాధ్వ్యధయతే వాచామమోచారసం । ఆస్యం హాస్యపదీకరోతి శశినం హంసాళిహింసావహం యానం కోనల్లి నేతః ణే వదయువా సేవాం న తే వాఞ్ఛతి ॥ ౭౫ ॥ అపరా చ ॥ (౧) ఫుల్లం పల్లవమాశ్రితో మధురసః ప్రాలేయదీప్తేరహో బిమ్బస్యోపరిలమ్బతే చ తిమిరం భాతో త్రచన్ద్రారుణౌ । మత్తం చమ్పకసన్నిధౌ మధుకరీయుగ్మం దరీదృశ్యతే ప్రాయః కోణమణావధరి త్వయి రసః ప్రత్యుద్భవత్యద్భుతః ॥ ౭౬ ॥ ఇతరా చ ॥ (౨) ఆశ్లిష్టం త్వమరోజకోకమిథునం

---

(౧) మధురసః పుష్పాశ్రితత్వేన ప్రసిద్ధోఽపి పల్లవమాశ్రిత ఇత్యాశ్చర్యం । విషయనిగరణేన ఆరోపితపల్లవత్వాశ్రియమధరమితి వాస్తవార్థః । ఏవముత్తరత్రాపి । ప్రాలేయదీప్తేశ్చన్ద్రస్య బిమ్బస్య మండలస్యోపరి తిమిరమిత్యానేన చన్ద్రమండలసదృశాననాంతరికేశపాశో లమ్బిత ఇత్యర్థః । చన్ద్రారుణౌ-తత్సదృశాభరణవిశేషౌ । మత్తం మధుకరీయుగ్మం-నేత్రయుగ్మం చమ్పకసమానా నాసాసన్నిధౌ మత్తం సద్దరీదృశ్యతే పునఃపునరతిశయేనవా దృశ్యనవిషయో భవతీత్యర్థః (౨) తవ ఉరోజా-

సత్యర్ధచన్ద్రేప్యహో ప్రేయోదత్తనఖక్షతే పరిగత శ్రీహారతారావ
ళౌ । చంచత్కుండలభానుమండలమహస్సంగేపి నేత్రోత్పలం సా
మోదం చవికాసీతితదసి త్వం విస్మయానాం పదం ॥ ౭౭ ॥ పరాచ॥
చారంచారం సున్దరి తేను స్తలదేశే వారంవారం హస్తవిహృత్యస్తనశైలే
స్నాయంస్నాయం నాభిసరస్యాం శ్రమహన్త్యై కాంచీదేశే విన్దతి వా
సం యువచేతః ॥ ౭౮ ॥ గ ॥ ఏవం నానావిధైరపి సురాఙ్గనానాం
శృఙ్గారవ్యాపారైః శ్రీకాన్తైకాన్తస్వాన్తో మహాశాన్త శ్చండమారుతై
రివ రత్నదీపః క్షోభయితుం న శేకే ॥ తథాహి ॥ వ ॥ మోఘారం
భాథరంభాముఖజితనళినామేనకా మ్లానకాన్తిర్విశ్వాచీ పన్థ్యరోచీ రు
చినిధిరజహాదూర్వశీగర్వశీలమ్ । నిశ్చక్తిః పూర్వచిత్తిస్త్వదధనసహజ
న్యాదయో దైన్యమన్యాధన్యా మున్యగ్రగణ్యే శరణవరణతో నిర్వికారే
మురారేః ॥ ౭౯ ॥ అథ విసృజ్య సలజ్జహృదో మునిం హృతమితా శనము
గ్రరుచం భువః । త్రిదివమప్సరసః పునరేవ నిస్పృహతమాహతమాన
మదాయయుః ॥ ౮౦ ॥ గ ॥ అనన్తరం మహేన్ద్రో మహాశాన్తమశ
క్యతపోన్తరాయమప్సరోముఖాదవధార్య పునర్విచార్య స్వయమేవ
మాయయాతం వ్యామోహయితుకామో గజయూథపరూపమాసాద్య
నస్యాపవ వివిధమన్మథవిలాసకారిణీభిః కరిణీభిస్సహ విహరమాణ స్త

స్తనావేవ కోకౌ తయోర్యుగం పరిగతః సమీపగతః శ్రీహారః - ము
క్తాహార ఏవ తారావళిర్నక్షత్రపఙ్క్తిర్యస్య తస్మిన్ ప్రియసావల్లభే
న దత్తం యన్నఖక్షతం తస్మిన్నేవార్ధచన్ద్రే ఇతి వ్యస్తరూపకం తస్మిన్
సత్యపి ఆశ్లిక్షత్ -ఆలిఙ్గనమకార్షీత్ । చంచత్ దీవ్యత్ కుండలం తా
టంకమేవ సూర్యమండలం తన్మహస్సమ్పర్కేసత్యపి నేత్రమేవోత్పలం
వికాసీతి పునఃపునరతిశయేన వా వికసతి । తత్ తస్మాత్ త్వం విస్మ
యానామాశ్చర్యాణాం పదం అర్ధచన్ద్రప్రకాశే రాత్రౌ కోకసంశ్లే
షాత్ సూర్యతేజస్యపి ఉత్పలవికాసాచ్చ చిత్రత్వమ్ ॥

దాశ్రమోద్దేశమాసాద్య తస్య తపస్యతః పురతశ్చిరమచీచరత్ ॥ ౫ ॥
స్మేరం వికారం బత దర్శ్నివారం విధాతుమేతస్య సుధాశనాథః । క
రీన్ద్రవేషం కలయన్ సతోషం కరేణుభిస్తత్ర చిరేణ గేహే ॥ ౬౧ ॥
గ ॥ అథ కదాచిద్యదృచ్ఛయా స్వచ్ఛమతిరపి సమునిరనువనమనోకహ
శాఖాకర్షణదశాస్వఙ్గలగ్నవివిధస్తబకకరేణుభిః కరేణుభిస్సహ విహ
రమాణం తం వారణరాజమవలోక్య విక్రియమాణమానసస్స్వయమ
ప్యేవముపలబ్ధ్యేయస్తస్మ్యేరమణాం రమయచ కరేణుభిరితి సమీహాం
బభూవ ॥ బభూవచ శస్త్రశ్రైనైన తదాస్థా ॥ తతశ్చ ॥ ప ॥ ఆనజ్జబా
ణరభసాదభసార్వభౌమో మానం విహాయ సుహిమానసపాస్యదూ
రే । ముక్త్వావివేకమనఘం చ తపోవ్యపోహ్యాముగ్ధకరేణుభిరరంస్త ది
రం త్వరణ్యే ॥ ౬౨ ॥ గ ॥ తతః ॥ స్తమ్బేరమోయమిత స్తతస్తాభిరేవ
కరేణుభిః ప్రియసీభిః పరిక్రీడమానః కదాచన సాలిగ్రామగిరిపరిస
రముపసర్పన్ చక్రసరిత్కృతమజ్జనో (౧) జాతిస్మరత్వం యాతిస్మ ॥
ప ॥ జాతస్మరశ్చిరాదాసీద్యోయం శక్రస్య మాయయా । జాతిస్మ
రస్సమభవచ్చక్రసరిదాప్లవాత్ ॥ ౬౩ ॥ తతశ్చ ॥ పూర్వజన్మార్జి
తం రమాపతేః పూజనం పునరసావనుస్మరన్ । పుణ్యశాఖికుసుమైస్మ
నోరమైః పుష్కరేక్షణమపూజయద్గజః ॥ ౬౪ ॥ గ ॥ తతస్తత్ర తత్ర
పుణ్యస్థలేషు కమలాదిభిః కమలారమణచరణకమలార్చనం కలయన్
కాలక్రమేణ గోదావరీరోధసి మృకండోరాశ్రమం ప్రవిశ్య తేనపూ
జితో ముదితోఽవతస్థే ॥ ప॥ వేతండశ్చ మృకండుశ్చ వైకుంఠచరణా
ర్చనమ్ । తత్రైవ తటినీతీరే తన్వానౌ సుఖమూషతుః ॥ ౬౫ ॥అథచ॥
గ ॥ వ్యతీతేషు బహుషు సమయేషు కదాచన మదావళేన్ద్రే పృథి
వ్యాం కేనామ పుణ్యానగానగర్యశ్చ కా ఇతిస్పృష్టం పృష్టవతి విష్టరశ్రి

(౧) జాతిం-ప్రాగ్భవీయనిజజాతిం స్మరతి జన్మాన్తరసంస్కారోద్బో
ధేనేతి జాతిస్మరః॥

వశ కథాం కథయని స్కందో మునీన్ద్రాన్ గజేన్ద్రమామన్త్ర్య సాదరమిద మవదత్ ॥ ౫ ॥ బుధాగాధ్యాయోధ్యాపద్మనవిధురాకాపి మధుగా ధునా పాయామాయా పశ్యఖిరత కాశీ కాశ్యసదృశీ । అవన్తీకాంచీచ త్రి జగదధికా ద్వారవతికాపుర్యక్షస్తాస్సప్తాప్యధిధరణిముఖ్యాః పరమికాః ॥ మన్దరో రైవతస్సింహో మహేంద్రో గన్ధమాదనః । హిమవాన్ హస్తి శైలశ్చ సప్తైతే గిరయస్స్మృతాః ॥ ౭౭ ॥ పురీణాముత్తమా కాంచీగిరీ ణాంచ గజాచలః । యత్ర ప్రత్యక్షతాం యాతో యజ్వనే బ్రహ్మ ణే హరిః ॥ ౭౮ ॥ వందో భుజగప్రౌఢిహారిదోర్మండలో హరిః । ద్విర దోర్విభృతశ్శృంగె స్ఫురదోజాపి రాజతే ॥ ౭౯ ॥ స్పృహయదినహో సితుం తనహారెగపదే సూరిభిర్గదావళతదావ్రజద్విరదశైలమాళిం ము దా । తదాశ్రితముదారధీస్త్రిజగతార్తిపూర్తిచ్ఛిదా నిదానకరుణం గదాధరమధార్చయే ధాస్పదా ॥ ౮౦ ॥ ౫ ॥ ఏతాం మునీన్ద్రఫణితిమా కర్ణ్య తూర్ణమేస కరటిగిరిమకుటీతటీమాటీకమానః పుణ్యకోటినిల యం వరదరాజం ద్విరదరాజః కహ్లారకుముదకువలయరాజీవప్రభృతి దివ్యకుసుమరాజీభిర్భక్త్యా నిర్వ్యాజయా పూజయామాస ॥ తతశ్చ । ౫ ॥ కమలైశ్చతుర్దశసహస్రసఙ్ఖ్యాకైరభిపూజయేయమహమన్వహం హరిమ్ । తదిదం నచెదుపవసెయమిత్యసౌవ్రతమత్రహస్తిసతిరుగ్రమ గ్రహీత్ ॥ ౮౧ ॥ అమ్భోరుహాణ్యనుదినం హరిమాహృతానామా రాధయంత్సతుచతుర్దశభిస్సహస్రైః । ఏవం గతేషు దివసేషు బహు ష్వవన్యాం దైవాత్కదాచనచిరం నవవర్ష దేవః ॥ ౮౨ ॥ (౧) సరసా మరుతా వాపీశ్వరమన్నెనవ్యశోషిమరుతా వాపీ। ఆశ్యానతటాకానా

---

(౧) సస్వరవ్యంజనద్వన్ద్వావ్యావృత్తిర్యమకం మతమితి లక్షణలక్షిత యమకాన్యాహ । సరసేత్యాదినా సరసా-కాసారెణ । మరుతా-నిర్జ లభావః । అవాపి-ప్రాప్తా । ఈశ్వరమన్నెన-దైవప్రేరితేన । మరు తా-వాయునా వాపీ వ్యశోషి-శోషితా । కానాం జలానాం । క్షయా

క్షయాత్తటిన్యార్ద్రతాపి న తటాకానాం ॥ ౯౩ ॥ (౧) శోభా నీరస
యా ప్రాప్తా శుష్యన్మహీరుహ నీరసయా । జగదరోఽపి తతాప యస్మిన్వరం
దేశోఽస్తి దాహి కోపితతాపః ॥ ౯౪ ॥ (౨) తదను తతామ రసానాం విల
యాత్ప్రకరస్సరస్సు తామరసానామ్ । అజని సదావలనేతావసత్తిరథా
ప్యయం మదావలనేతా ॥ ౯౫ ॥ (౩) స్పృష్ట్వా సారసమన్తాద్గిరేస్త్రి
కూటస్య యస్ససార సమన్తాత్ । కర్యనిలం తం సరసస్థిరగన్ధమవైత్స

త్-నాశాత్ । తటినీ-నదీ । ఆశ్యానతటా-శుష్కతీరా । అభూదితి శే
షః । అతః తటాకానాం ఆర్ద్రతాపి న (౧) నిర్గతో రసః జలం య
స్యాస్తథా । అతఏవ శుష్యన్తో మహీరుహో వృక్షా యస్యాం త
యా రసయా భువా శోభాయాః కాన్తేర్హానిః-నాశః ప్రాప్తా । అ
రోఽపి జగల్లోకం । తతాప-దదాహ । తదా దేశః జనపదః జాత్యే
కవచనం । కోపితః-ఉద్బోధితః తాపః సంజ్వరః యస్య తాదృశో భూ
త్ । తదా నకోపి తతాప ఇతి పాఠే కోపి దేశః తతా విస్తృతా ఆపో
యస్మిన్ స తతాపః । ఋక్పూరబ్ధూరిత్యాదినా సమాసాన్తో ప్రత్య
యః విస్తృతజలో నాభూదిత్యర్థః ప్రతీయతే । తదా నీరసయేత్యనేనైవ
భూమావుదకాభావప్రతిపాదనేన సర్వదేశవ్యాపిజలాభావస్యోక్తప్రా
యత్వాత్పునరుక్త్యాపత్తిర్భవేత్ (౨) సరస్సు రసానాం జలానాం వి
లయాన్నాశాత్ । తామరసానాం-పద్మానాం ప్రకరస్సమూహః । త
తామ-మ్లానః । అయం మదావలనేతా-గజరాజః । అబ్జేషు విషయే
తద్దేశేనేత్యర్థః । సదా-సర్వదా । వలనేన-సంచారేణ । ఇతా-ప్రా
ప్తా । అవసత్తిః-అవసాదః కార్శ్యం యేన తాదృశోఽజని (౩) యః
వాయుః । త్రికూటస్య గిరేః అన్తాత్-ప్రాన్తాత్ । సారసం-పద్మం ।
స్పృష్ట్వా సమన్తాత్-సర్వతః ససార-వవౌ । తం సరసః స్థిరః గన్ధో
యస్య తం అనిలం । కరీ గజః । సరసః-కాసారాత్ । సముచ్ఛలన్తం
ఉద్గచ్ఛన్తం అవైత్-జ్ఞాతవాన్ ॥

ముచ్ఛలంతం సరసః ॥ ౯౬ ॥ (౧) అచలభువా తోయేనచ్ఛురితఉపా
గాత్పథాసవాతో యేన॥ నారాదుపలేభేన త్రాక్తేనసరస్తటీసముపలే
భేన ॥ ౯౭ ॥ (౨) కుముదే కాసారమయన్నాగో౽మృతవర్షి కాళికాసా
రమయం । ప్రాప్తవికాసారమయంత్యబ్జాళీయత్రహృదధికాసారమ
యం ॥౯౮॥(౩) మదాపగత్యానళినాకరేణు యుక్తో గజేన్ద్రో నళీనాకరే
ణ । ప్రపుష్టతా౽గో౽పరిగాహితేన తత్యాజతాపం పరిగాహితేన ॥
(౪) శ్రేణ్యాకరే యా శుశుభే మనోజ్ఞైహసారసానామిహ సారసా
నామ్ । హస్తిగృహీత్వాహరిమంచితుం తా మరందధారా ప్తసరం

---

(౧)అచలభువా-పర్వతోత్పన్నేన తోయేన జలేన చ్ఛురితః వ్యాప్తః
సః వాతః యేన పథా ఉపాగాత్ । తేన పథా । ఇభేన గజేన । స
[illegible] । సరస్తటీ ద్రాక్ శీఘ్రం ఆరాత్ సమీపే
నోపలేభే ఇతి న లబ్ధైవేత్యర్థః (౨) యత్ర అధికాసారం యత్కాసా
రే విభక్త్యర్థే౽వ్యయీభావః । హృత్ మనః రమయన్తీతి తోషయిత్రీ
ప్రాప్తవికాసా అబ్జాళీ పద్మపఙ్క్తిః ఆసీదితి శేషః। అమృతవర్షిణ్యాః కా
ళికాయాః మేఘజాలస్య ఆసారమయం ధారాసమ్పాతప్రచురం త
త్కాసారం అయన్ ప్రాప్నువన్ అయం నాగః। ముముదే తుతోష
(౩) మదస్య మదోదకస్య । అపగత్యా అపగమనేన నాశేన హేతు
నా నసన్తి అళయో యస్మిన్నిత్యనళిః తేన భృంగరహితేన కరేణుశు
ణ్డాయా యుక్తః గజేన్ద్రః అగస్త్య గిరేరుపరి ఊర్ధ్వభాగే గాఃఉదకాని,
స్వర్గేషుపశువాగ్వజ్రదిఙ్నేత్రఘృణిభూజలే। లక్ష్యదృష్ట్యోః స్త్రియాం
పుంసి గౌరిత్యమరః ।పుష్టతా రక్షతా అతఏవ హితేన పరిగాహితే
అవగాఢేన నళినాకరేణ సరసా తాపం తత్యాజ జహౌ (౪) ఇహ అ
కరే పద్మాకరే । మనోజ్ఞా రమ్యా ఈహా చేష్టా యేషాం తే సారసాఃపక్షి
[illegible] తేషాం సారసానాం-కమలానాం యా శ్రేణిః శుశుభే ।
ఆప్తమరందధారాం- ప్రాప్తమకరందాం తాం పద్మపఙ్క్తిం హస్తి

దధారాం॥ ౧౦౦ ॥ (౧) నీతసమగ్రాహస్య ప్రాణిక్షపణేన నిస్సమ
గ్రాహస్య । గ్రస్తావదనేనాహిహారిరస్య గజోలసోభవదనేవాహి ॥
(౨) చక్షక్షతవ్యసనక్రమం తం సనక్రమంతం సరసో నినీషుః । గ్రా
హేణహస్తీవసతోదకేషు సతోదకేషూగ్రదతా వ్యకర్షి ॥ ౧౦౨ ॥ ప
రస్పరేణ పరికృష్యమాణౌ స్వంస్వంపదం గ్రాహగజౌ నినీషూ । స
రస్తదక్ష్ణోభయతాం సమస్తాన్స్వనస్తమస్త్వగుణా వివోఢ్చైః ॥ ౧౦౪
॥ ౫ ॥ అథ జలమధ్యే బలవదాకర్షితా స్వాపహరలాభలాభసంధుక్షితో
త్సాహేన గ్రాహేణనివర్తితశక్తిరనన్యశరణో వారణో నారాయణచర
ణౌ శరణం వరయామాస ॥ ౬ ॥ వరద శరణంత్వామిన్యామిత్వాదియ
పదే (౩) ఖిలాన్తధనచరణామ్భోజాన్నజాతు మే శరణం పరమ్ । అపిమ
ముభయక్లాన్తం స్వాంతం పునః కనకామ్బుజైః శ్రితజనఘనశ్రీదాపాదా
తవార్చితుమీహతే ॥ ౧౦౪ ॥ వ్యసననిచయాద్భీతః ప్రాతః పయోజవిడ
మ్బినో శ్చరణసరణం కుర్వే సర్వేశ తేపదయోరహం । (౪) త్రిజగదవన

హారిమంచితుం-పూజయితుం గృహీత్వా అరందుర్గ్రితం దధారదధే (౧)
ప్రాణినాం క్షపణేన-నాశనేన । నీతః గమితః సమగ్రాహః- సమ్పూర్ణ
దినం యేన తస్య । సమగ్రం చ తదహశ్చేతి కర్మధారయే రాజాహ
స్సఖిభ్యష్టజితి టచి రాత్రాహ్నాహాః పుంసీతి పుల్లిఙ్గతా । అహిహారిర
స్య-సర్పవత్కుటిలహృదయస్య । నిస్సమస్య-అసదృశస్య గ్రాహస్య న
క్రస్య వదనేన గ్రస్తః వాస్తేయ్యనోయస్యాసౌ నేనాః నిరపరాధః గ
జః అలసః చింతాజన్యమాధ్యాన్నిశ్చేష్టోఽభవదిత్యర్థః (౨) క్షతః స్వ
స్య వ్యసనక్రమో యేన తం నక్రం గ్రాహం సరసః అన్తం సమీపం
తటప్రదేశం నేతుమిచ్ఛుః నినీషుః సః హస్తీ । తుడ వ్యథనే । తుదన్తీతి
తోదకాః ప్రాణిపీడాకరజన్తవః తత్సహితేషు ఉదకేషు వసతా । ఉగ్రద
తా-తీక్ష్ణదన్తేన తోదకాః వ్యథాకారిణః యే ఇవ బాణాస్తద్వదుగ్రాః
దన్తాః యస్య తేనేతి వార్థః గ్రాహేణ వ్యకర్షి-ఆచకృషే (౩) ఖిలాన్త
ధనమష్టనిగ్రాహకేతి భగవతిస్తుమ్మోగ్నగమ్ (౪) త్రిజగదవనే లోకత్ర

శ్రద్ధాబద్ధాసినా భవతా వినా విపదపనయం కేవా దేవా విధాతుమిహ
క్షమాః ॥ ౧౦౫ ॥ (౧) ఝుడితిఘుటితైర్వారంవారం ముకున్దశుభాశు
భైస్సుఖ తదితరేజంతౌజంతౌచ యద్యపిజాగృతః । తదపికరుణాధా
రాధాగావలోకబలోద్ధృతప్రణతజనదుష్కర్మా కిం మామనాథముపే
క్షసే ॥ ౧౦౬ ॥ ఇతి కృతమనఃఖేదం నాదం గజేన్ద్రగళోద్గతం ప్రక
టితభయోద్రేకాదాకర్ణ్య సమ్భ్రమమీయుషః ।(౨) కరిగిరితటీధామ్నో
ధామ్నో దయాళుతయా చ యా జనినవనవోన్మేషోన్మేషాత్వరా న గిరాం
పదమ్॥౧౦౭॥ తథాహి ॥ అనాపృచ్ఛ్య క్రీడాముదితవదనాం పఙ్కజసదనామ
నవలోక్య స్వీయానుదితజయశబ్దానపి పురః అనాదృత్య ప్రేష్యాన్స్వాహమి
తివాచం బలపరితస్సాముత్థావగ్గరుడమారుహ్యావరదః॥౧౦౮॥ గ॥ త
దను తార్క్ష్యమారుహ్య తత్క్షణేనైవ దన్తావళేన్ద్రస్య గ్రాహగ్రసన
స్థానం (౩) కాసారవరం సమయా నిస్సమయా త్వరయా ప్రయాన్తం
శ్రియః కాన్తం నిర్వర్ణ్య కిన్నరాదయో విస్మయావిష్టహృదయా ఇత్థమ
వర్ణయన్ ॥ ప ॥ (౪) న కేవలం క్రోశతి నాగరాజో నాథస్య చైత
ద్వ్యసనాసహస్య । ప్రధావతోఽయం బహుయోజనాత్మా పన్థా అపి

యరక్షణే । శ్రద్ధయా-అత్యాదరేణ బద్ధాసినా ధృతఖడ్గేన తదర్థం దీ
క్షితేనేతి యావత్ (౧) హేముకున్ద శుభాశుభైః-సుకృతదుష్కృతైః
సుఖం తదితరత్ దుఃఖంచ జన్తౌజన్తౌ ప్రతిజంతు జాగృతః జాగరూ
కేసతి । కరుణాయా ధారా ప్రవాహస్తస్యా ఆధారః ఆశ్రయో యోవ
లోకః తద్బలేన ఉద్ధృతం పరిహృతం ప్రణతానాం భక్తానాం దు
ష్కర్మ యేనసః (౨) కరిగిరేః తటీ ప్రదేశః ధామ స్థానం యస్య
తస్య ధామ్నః-తేజసః శ్రీవరదరూపతేజసః (౩) కాసారవరం సమ
యా సరోవరస్య సమీపే । అభితఃపరితస్సమయానికషాహా ప్రతియో
గేపీతి సమ్బన్ధాద్ద్వితీయా (౪) నాగరాజః కేవలం గజేన్ద్ర ఏవ నక్రోశ
తి-నరోదితి । అపితు పన్థా అపి క్రోశతి-క్రోశవదాచరతి॥

కోశతి దీనబన్ధోః ॥౧౦౯॥ కించ॥మహాంతమపి కాణవన్నభసి(౧)బన్ధురై కన్ధరైః నహాంతబహుమన్యతే ననుశకుంతకల చ్ఛాన్దసం । నవానవనవా స్తుతిర్నిశమయత్యసౌ స్వర్గిణాం హరిఃకరివిపద్భిదా కుతుకనత్వరో జి త్వరః ॥ ౧౧౦ ॥ (౨) అయం పురాణఃపురుషః ప్రసిద్ధో వయోధికం త్వస్య వదన్తివాహమ్ । కాచిత్త్వరేయం కరిరాజరక్షా కౌతూహ లాదున్మిషితా తథాపి ॥ ౧౧౧ ॥ ఇతి ॥ తతశ్చ ॥ సదకరిమకర ప్ర తిమంత్రివిక్రమో గజాధిపం గ్రాహవరస్త్వసూనపి । ముమోచ తా దృగ్వ్యసనంచ కుంజరో ముపశ్రుధారాం యుగపత్తదక్షిచ ॥ ౧౧౨॥ అనన్తరంతు ॥ కృథార్జితాని కమలాని కృపాపరోఘఃపద్మాసఖస్య కరటీపదయోరవర్షత్ । పశ్చాత్తు తస్యమఘవాసహ దేవబృంన్దైర్మం దారదివ్యకుసుమాని వవర్ష హర్షాత్ ॥ ౧౧౩ ॥ కింబహునా ॥ శ్రు త్వాకౌంజరమార్తనాదమచిరాద్గత్వాచ మారం తతో ముక్త్వా చక్ర మిభోత్తమవ్యసనదం హత్వాచనక్రంరుషా । కృత్వా తం కరిణం కృతార్థమతులం దత్వాచ తస్మైపదం పద్మాక్షస్సపునర్గజాద్రిశిఖరప్రా సాదమాపాదయత్ ॥ ****************************

ఇతి శ్రీ వేఙ్కటార్యయజ్వనః కృతౌ వరదాభ్యుదయే
చమ్పూప్రబన్ధే చతుర్థోవిలాసః

శ్రీమతే హయవదనాయ నమః

అథ పఞ్చమో విలాసః

త్రేతాయాం సమతీతాయాముదితే ద్వాపరే యుగే । శ్రియః పతిం కరిగిరౌ బృహస్పతిరపూజయత్ ॥ ౧ ॥ గ ॥ అథ కథం తత్ర మధుసూదనారాధనభాగ్యం బృహస్పతేరాసీదితి పృచ్ఛతి భార్గవేసి

(౧) కన్ధరైః-మేఘైః బంధురే-నిమ్నోన్నతే (౨) అయం పురుషః హ రిః పురాణః-వృద్ధః-అనాదిశ్చ వయసా జీవనకాలేనాధికం వృద్ధం ,వ యస్సు పక్షిషు అధికం-శ్రేష్ఠంచ ॥

వేదయామాస తముదన్తమఖిలవృత్తాన్తప్రతిపాదనవిశారదో వార
దః ॥ప॥ త్రేతాయాం విరతాయామంపరతి ద్వాపరేపురే జిష్ణోః। సమ
వమమర ప్రజానాం సహామహరంస్త్రైకదందితం ఘోరమ్ ॥ ౨ ॥ త
థా హి ॥ భుకేషునిశితేషుఘుఘమితెకృపాణేషు లే గదాసు విగత సు
చ తుయుయుతేన కున్తాయుతే। (౧) భుజాభుజిక చాకచిక్వచిదమర్త్య
తద్వైవరిణాం నభూనభుంలాంతలీత్యజనిసంగరో౽భంసురః॥౩॥ తా న్తైకకా
మంకృతాన్తసగృతిరపభృశంకస్ప్రిచేతాః ప్రచెతాఃమార్తండో ముూ
ర్తిమాంస్త్రామధితయుధిశతక్రకృష్ణపత్మాకృశాత్మా। జాతో వాతోపి భీ
తో ధృతిమపహాజహాజంభహం తాప్యహం తాం దృష్ట్వానాం (౨)దా
నవానామరివిజయజయాగర్జయా దుర్జయానామ్ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ఏవం దే
వప్రవరా అసురాదిభిః ప్రాప్తపరిభవా రాజీవసమ్భవాభ్యర్ణం ప్రప
న్నాః కింనామాస్మాకమరిభవపరిభవానుభవనిమిత్తమిత్యనుయుక్తవం
తో వ్యక్తమిత్థం తేన ప్రత్యూచిరే ॥ ప ॥ శాపతస్తాపసేన్ద్రాణాంస్వ
గ్గతో నిర్గతో యతః । (౩) పురోధావస్తతశ్శక్రః పురోధావజ్జితో రణా
త్ ॥ ౫ ॥ ఇత్థంహి నీతివిదో నిగదన్తి॥ హతం పురహరాజకం హతమ
విద్యమహామర్ద్వజం హతంగృహమదైవతం హతమపండితం యత్పదః।
హతం శుక్రమధర్మకం హతమవిష్ణుచింతంమనోప్యశేషమపురోహితం
హతమునైతరాజ్యం బుధాః ॥౬॥ ౯ ॥ తస్మాద్యుష్మాభిర్వరదం చిత్రా

(౧) భుజైశ్చభుజైశ్చప్రహృత్యేదం యుద్ధం ప్రవృత్తం భుజాభుజి ।
కచెషుకచేషు గృహీత్వేదం యుద్ధం ప్రవృత్తంకచాకచి । ఉభయత్రి
తత్ర తేనేదమితి సరూపఇతి సూత్రేణ బహువ్రీహిః ఇచ్కర్మవ్య
తిహారఇతిచి అన్యేషామపి దృశ్యతఇతి పూర్వపదస్య దీర్ఘః । ఏవము
త్తరత్రాపి (౨) దుర్జయానాం-దానవానాం । అరివిజయజయా । శ
త్రుజయజన్యయాగర్జయా-గర్జనేన (౩) నః పురోధాః-పురోహితః జి
తశ్శక్రః రణాత్ యుద్ధభూమేః పురః అగ్రే అధావత్ పలాయత ॥

పౌర్ణమాస్యామూర్జమాసే సేవితుం (౧) ప్రయాతా మయా తావ
త్పుహాసత్యావ్రతమాగత్య తత్రత్యం దైత్యరిపుం ప్రణిపత్య స్తుత్యాది
భిః ప్రసాద్య సద్యోపన తాపనశాపశరణాగతప్రహాణజదోషేభ్యో
వాచస్పతిర్మోచనీయస్స్థాపనీయశ్చ పునః పౌరోహిత్యఇతి ॥ ౭ ॥ ఆక
ర్ణ్య వాణీమనవిన్దమానే రథాఙ్గపాణౌ తత్రైవ సమం సుధాశాః । అగస్త్యాశా
శ్రీశం ప్రణిపత్య శౌరిం యయాచిరే తం గురుశాపమోక్షం ॥౬॥౯॥
అథ విబుధసార్థప్రార్థనాసార్థీకరణసాదరవరదరాజకృపాకటాక్షసుధా
ధారాసంక్షాళితాశేషదోషనిషద్వరోటవిశద్వారాచార్యోజ్ఝితమాన
సకళేబరఉపాత్తదివ్యమూర్తిః హస్తిగిరిమస్తవాస్తవ్యం పురుషోత్తమ
మిత్థం విజ్ఞాపయామాస ॥ ౭ ॥ శాపం వ్యపోహయతి పాపమపాకరోతి
తాపం విలోపయతి చాపలముద్ధునోతి । మోదానుదంచయతి కించము
కున్దహాస్తసన్దర్శనం తవ నసంతనుతే కిమిష్టమ్ ॥ ౮ ॥ అపిచ ॥ అమన్దా
నానన్దాననకిరణి చిత్తే నయనయోర్వికాసాపాదత్రే వపుషి పుళకానం
కురయతి । ముకున్దస్వచ్ఛన్దం ముఖమపిచ వాచాలయతి మే వదాన్యా
గ్రణ్యాస్తేవరదవదనామ్భోజకలనా ॥ ౯ ॥ పిపాతు మమాభ్యర్థనా ॥
(౨)పీతామ్బరామ్భోరుహసమ్భవీవ స్తాంబేరమేశీవ చ సాదరేణ । పూ
జామదీయాపిచ పుండరీకనేత్రిత్వయా స్వీక్రియతాం దయాళో ॥౧౦॥
వాచస్పతేర్వాచమిమాం సమాకర్ణ్య వరదస్సుప్రసన్న ఇదముదైరయ
త్ । (౩) ద్వాపరస్తవతు చేతసి మాఘూర్ద్ధ్వాపరేకరిగిరేశ్శిఖరేస్మిన్ ॥
అంజసా సురగురో మమపూజామాకలయ్య తమాకలయేతి ॥ ౧౧ ॥ వ
చోమాధ్వీకం తద్వరదవదనామ్భోజగళితం సమాసాద్య ప్రీత్యా సరసిజ
భవాద్యాస్సుమనసః । పరం హృష్టాః పద్మాపతిముపసమస్తకరిగిరావప

(౧) ప్రయాతీతి ప్రయాణ్ తేన ప్రయాతా గచ్ఛతా వర్తమానసామీ
ప్యేలట్ (౨) అంభోరుహసమ్భవీ-బ్రహ్మసమ్బన్ధినీ । స్తాంబేరమేశీ గజేన్ద్ర
సమ్బన్ధినీ (౩) ద్వాపరః-సంశయః । ఆకలేః-కలియుగప్రాప్తిపర్యంతం ॥

జానుజ్ఞాతో౽గపునరపి పదం స్వం స్వమగమత్ ॥ ౧౨ ॥ (౧) చిత్రం
హారైఃకటాక్షాదణురపిజీవో౽గురుత్వమాపన్నః । ఆకలికాలాపాగమమ
చ్యుతమానర్చసకుసుమైర్యుక్తమ్ ॥ ౧౩ ॥ తతశ్చ॥ మహస్విని బృహ
స్పతౌ ప్రకృతిసిద్ధయాశ్రద్ధయా సమర్చతి తమచ్యుతం త్వజని మోదినీ
మేదినీ । త్రివిష్టపనివిష్టపత్ర్యధిపకేతనధ్యానకృచ్ఛత క్రతుతిరస్కృ
తస్వబలమాసరత్నకులమ్ ॥ ౧౪ ॥ (౨) ధరాసురవరాముహుర్యజన
జాతమాజహ్రిరే జనా భువి ధనాన్వితా౽గ ప్రియకృతస్సతామాసత ।
సదానవమదానవస్థితిమవాప్యనాకేనదన్ననన్దచ పురన్దరస్సహనయావ
తైర్దైవతైః ॥ ౧౫ ॥ ౫ ॥ తదానీం ధరణీపాలమణివరఆయోధ్యకః
కశ్చిదిక్ష్వాకుకులజయధ్వజః కుశధ్వజనామా కామనామాత్మజవిష
యాముపగమ్య సమ్యగనుష్ఠితైరపి పుత్రియేష్ట్యాదికర్మభిరలబ్ధసమీహిత
తయా సమ్ప్రాప్తచిన్తాసన్తాపః సత్యవ్రతమేత్య తత్రత్య దైత్యారిపు
శక్త్యాత్మోపపన్న్యాన్యప్లుష్టితి సత్యవత్యాత్మజేన మునినా స్పష్టము

(౧) జీవః-ధిషణః అణురపి-మునిశాపాత్ కృశో౽పి గురుః మహాన్ దేవపూ
జ్యశ్చేతద్భావస్తత్త్వం। అణుః అతిసూక్ష్మోపిజీవః జీవాత్మా గురుత్వం స్థూ
లత్వమాపన్న ఇతి చిత్రం । కలికానాం-కుట్మలానాం లోపో నాశః త
స్యాగమః ప్రాప్తిః । కలికాలస్య-కలియుగస్య ఉపాగమః ప్రాప్తిశ్చ త
త్పర్యన్తమిత్యవ్యయీభావః । అచ్యుతం వరదం సగురుః కుసుమైః-పు
ష్పైరానర్చ-పూజయామాస॥ ఇదం యుక్తం । ఆకలికాలోపాగమం
కుసుమైః కర్తవ్యారాధనస్యాకలికాలోపాగమం కరణేవివ యుక్తతా
నాన్యథేతి భావః కలియుగారమ్భావధికోరకా అపియథా నావశిష్యే
రన్ తథా౽రాధితవానితి యావత్ (౨) యజనజాతం-యాగసమూహం ఆ
జహ్రిరే-చక్రిరే । ఫలద్వారా గృహీతవన్త ఇతివా తజ్జన్యాపూర్వం
గృహీతవన్త ఇతివార్థః ॥ ధనాన్వితాః-ధనసమ్పన్నా జనాభువి సతాం
సజ్జనానాం ప్రియకృత ఇష్టకారిణస్సన్త ఆసత-అవర్తన్త । నాకే నవం

పదిష్టః తద్దైవతక్షేత్రమధిగత్య ప్రత్యపద్యత హస్తిశిఖరిశిఖరం ప్రాప
ద్యత చ తదుత్తంసం కంసహింసనం ॥ తతశ్చ ॥ వ ॥ కుశధ్వజస్య నృపతేః
కోఽపి చన్ద్ర ఇవామ్బుధేః । విశ్వజిన్నామపుత్రోఽభూద్విశ్వంభరకటాక్ష
తః ॥ ౧౭ ॥ (౧) కృతదేవరాజతుష్టిస్సోమలతాశోభితశ్శుభాంగో హా
త్ । విశ్వజిదద్భుతశీలస్సఫలశ్రవణో హరేః కథాకలనాత్ ॥ ౧౮ ॥ అ
రణ్యానీం ఛిన్దన్నమితమరితః క్ష్మీమపి తదాసిజాం రాజాకాంచీమపి నిర
మిమీతాచ్యుతపురీమ్ । ఘనారామాన్ గ్రామానవనిపతిరాత్మానమపి
చ ప్రణమ్రః ప్రాదత్తద్వరదగిరిధామ్నే మధుజితే ॥ ౧౯ ॥ హరిదే
వగజక్ష్మాధరే హయమేధేన పురాహిరాధితః । వలభిద్గురుపూ
జనాశ్రియాదుచితం విశ్వజితాపి పూజితః ॥ ౨౦ ॥ గ ॥ తదను తత్పు
త్రపౌత్రాదయస్సత్యసన్ధాముచుకున్దసన్తాపనసహస్రాశ్వమరీచిధను
ర్ధ్వజప్రత్యాజిత్సుజనప్రభృతయో ధరాధిపా దేవరాజచరణనలినన్యస్త
భరా నిష్పాపా నిష్పన్నసమ్పదోఽన్యకృతపురన్దరాస్సర్వం దేశం మహ
త్యా శక్త్యా పర్యపాలయన్నాద్యాపరవిరామమ్ ॥ తతశ్చ ॥ వ ॥

నూతనం యథాతథా అదానవస్థితిం దైత్యసత్తాభావమవాప్య సదర్
గర్జస్సురన్దర ఇన్ద్రః సయావత్రైః-యువతీసఙ్ఘయుక్తైర్దైవైస్సహ నన
న్ద-జహర్ష (౧) కృతా దేవరాజస్య ఇన్ద్రస్య వరదరాజస్య చ తుష్టిః-
తోషణం యేన సః । సోమసంజ్ఞయా లతయా వల్ల్యా శోభితః - ప్ర
కాశితః సః అమలతయా-నైర్మల్యేనచ శుభాని అఙ్గాని యాగాఙ్గాని
కరచరణాదీని చ యస్యసః । హరేః కథా కలనాత్ ఇన్ద్రిగాధాశ్రవ
ణాద్విష్ణుకథాశ్రవణాచ్చ సఫలే శ్రోత్రే యస్మిన్ యస్యేతి చార్థః ॥
ప్రసిద్ధవిశ్వజిద్యాగవిధాయకే విశ్వజితా యజేతేతి వాక్యే ఫలశ్రవ
ణాభావేన సస్వర్గస్స్యాత్సర్వాన్ ప్రత్యవిశిష్టత్వాదితి సూత్రేణ స్వర్గ
రూపసామాన్యఫలకల్పనం బోధితం । అత్రతు సఫలశ్రవణ ఇత్యనేన ఫ
లస్య స్వర్గాదేః శ్రవణం శ్రుతివాక్యజన్యశ్రావణప్రత్యక్షం తత్సహి

(౧)తమోమూలే తిష్యేవతరతి సురజ్యేష్ఠముఖభూస్సూరిగ్గురుర్ణో వ్యర్ధ
స్త్రిదశభరణీయాక్షి కమలః। స్వహస్తాంచచ్చక్రః (౨) ప్రణతబు
ధనిష్పాదితభరో విచిత్రార్థం వాక్యం శ్రవణసుఖమాచష్టగురవే ॥ ౨౦ ॥
(౩)తవపూజాతో భూమా వమరగురో మమముదాం హి జాతో భూమా।
సాధయ నాకం చేతః కురు చ సురాణాం హవేదనాకం చేతః ॥ ౨౧॥ (౪) శు
భమతికలికాలస్య ప్రద్యోజని ప్రక్రమోఽద్య కలికాలస్య। మాం పూజ
యతాం నాగస్థిరాభృతి పరో విషేణ జయతాం నాగః ॥ ౨౨ ॥ (౫)ఇ
తిరవిభా వరదస్య శుశ్రావ కున్దాంచితస్వభావ వరదస్య। వాణీమాయత

తఇత్యర్థప్రతీతే గమ్భీరతశీల ఇత్యుక్తం (౧) తిష్యః-పుష్యే కలియుగే। బ్ర
హ్మాత్మభూస్సురజ్యేష్ఠ ఇతి చామరః అత్ర ముద్రాలంకారరీత్యా సన్ద
ర్భవిశేషేణ కతిపయనక్షత్రనామాని ప్రతీయంతే (౨) ప్రణతైర్బుధై
ర్జ్ఞానిభిః నిష్పాదితః ఉత్పాదితః భరః ఆత్మరక్షణభారో యస్మిన్ సః।
నిస్సఙ్గత్వేన భారాదిరహితే భగవతి॥——అహం మద్రక్షణభరో మద్రక్ష
ణఫలం తథా ॥ న మమ శ్రీపతేరేవేత్యాత్మానం నిక్షిపేద్బుధ ఇత్యుక్తరీ
త్యా స్వరక్షణభారస్య సమర్పితత్వాదితి భావః(౩) హే అమరగురో భూ
మా తవపూజాతః-త్వత్కర్తృకపూజనాత్ మమముదాం భూమా సన్తో
షబాహుళ్యం జాతః। ఇతః అస్మాద్దేశాన్నాకం స్వర్గం ప్రతి సాధయ-
గచ్ఛ। సురాణాం చేతః స్వాన్తం అవేదనాకం దుఃఖపీడారహితం
కురు (౪) శుభా మతిరేవ కలికా-కోరకః తస్య ఆలస్యం-మాన్ద్యం త
త్ప్రదః కలికాలస్య ప్రక్రమో రీతిః అద్యాజని-ఇదానీముత్పన్నః।
విషేణ-గరళేన జయతాం పరానభిభవతాం సర్పాణాం వరః శ్రేష్ఠః
నాగఆదిశేషః నాగస్థిరాభృతి హస్తిభూధరే మాం పూజయతాం అ
స్తు (౫) రవిభాస్సూర్యతేజా గురుర్బృహస్పతిః। నంతుః నమస్యతః భక్త
స్య శ్రియోదాతుః శుభదాయినః। కుందైః-కున్దకుసుమైరంచితః పూ
జితః స్వభావః రీతిర్యేషాం తే దంతా యస్య తస్య వరదస్య ఇతి వాణీం

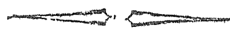
నంతుశ్శ్రీమోదాతుర్గురుః స్వమాయతనంతు ॥ ౨౩ ॥ ౪ ॥ అనన్త రం చిరన్తనపురుషమనంతో దన్తావళవసున్ధరాధరే నిరంతరముద్యదవ ధానః వివిధానోకహప్రసూనైరత్యన్తభక్తిశ్రద్ధావినయోపపన్నశ్చిర మారాధితవాన్ ॥ ౫ ॥ (౧) శ్రితసంతానంతేన ద్విరదాద్రిపతిం త మర్చితానంతేన । దేశోఽకలితోపచయస్సోఽభూద్ధర్మస్య నాత్రకలితోపచ యః ॥ ౨౪ ॥ కించ ॥ (౨) కాంచ్యామంచతి కంజనాభమనఘే కా కోదరాధీశ్వరే కామం క్షేమరుచిఃకలావపి యుగె కాపి ప్రజానా మభూత్ । కాలె వర్షతి కాళికాకృతబహూకృత్యధ్వరాభూసురాః క ల్యాణేన పథైవశాస్త్రిధరణీం కారుణ్యపూర్ణో నృపః ॥ ౨౫ ॥ యెశ్శృణ్వ న్తిపఠంతివా దృఢతరాశంసం ప్రశంసన్తివా మాహాత్మ్యం మధురంమ దావళగిరేస్తెషామదోషాత్మనామ్ । చెతస్యచ్ఛుతమేరమెతవరద (౩) స్తత్సున్దరీమన్దిరె తత్పద్మోత్థవధూర్ముఖాదిశిబిరం తద్గెహగౌరం యశః ॥ ఇతిమహిమనిహార్దాదీరితె వారణాద్రే (౪)స్సమధికమతిసమ్పత్సారచె

శుశ్రిత్వా స్వమాయతనం స్వవాసస్థానం ఆయత - అగచ్ఛత్ ॥ (౧) శ్రితానాం సంతానం కల్పవృక్షం ద్విరదాద్రిపతిం-కరిగిరీశంతం వరదం అర్చితా-పూజయతా తేనానన్తేన-ఆదిశేషెణ దేశః కలితఉ త్పాదితఉపచయోవృద్ధిర్యస్యసోఽభూత్ । కలితః కలియుగాద్ధర్మస్యో పచయోహానిరత్రదేశేనాభూత్ (౨) కాకోదరాణాం-సర్పాణామ ధీశ్వరే ఆదిశెషె కంజనాభం పద్మనాభంవరదమంచతిపూజయతిసతిక లావపి ప్రజానాం క్షేమజన్యా రుచిః ప్రీతిరభూత్ । కాళికా-మె ఘజాలం । కృతా బహూకృతిః బహూకరణం యెషాం తె అధ్వరా- యాగా యెషాంతె భూసురా అనేకధా అనెకయాగప్రవృత్తా ఇత్యర్థః । కల్యాణేన పథైవ సన్మార్గెణైవ॥శా స్త్రిపక్షతీత్యుభయత్రాపి స్థైత్య ర్థ్యాహారేణ భూతార్థకత్వముపపాద్యం(౩) తస్య వరదస్యసున్దరీ-ల క్ష్మీః॥తస్య నాభీపద్మాదుత్థః బ్రహ్మా॥తద్వధూర్వాణీ। తస్యగెహంక్షీరా బ్ధిః తద్వద్గౌరం శుభ్రంయశః (౪) సమధికె-ఉత్కృష్టధికే మతిర్బుద్ధిః స

సారదేన । భృగురుపగతహర్షః కోత్రనశ్రోత్రసౌఖ్యం సపది భజతి సాధోస్సఙ్గమేనేతి మేనే ॥ ౨౭ ॥ పృష్టేనతేనపునరాననమన్తవాప్తైః స్తుష్టేనవిశ్వగృహిణాద్రుహిణాత్మజేన । అష్టాఙ్గయోగముపదిష్టమిహాధిగచ్ఛన్నచ్ఛాశయోభృగురనన్తరమాననన్ద ॥ ౨౮ ॥ మత్తఃక్షుద్రతమాత్సముత్థితమపి గ్రస్తంహిదోషైరపగ్రన్థం శౌరిపదామ్బుజాగ్రణశుచిం గృహ్ణన్త్వముం పణ్డితాః(౧) సచ్ఛిన్నం భ్రమరైర్నిసర్గమలినైర్జమ్బాలసముద్భవమప్యమ్భోజం హరిపాదచుమ్బివహతే కింభోనదమ్భోళిభృత్ ॥ ౨౯ ॥ విధాతుంచేద్వాఞ్ఛావరదవదనోల్లాసఘటనాం వివేక్తుంచేదాశావివిధపదసన్దర్భపదవీమ్ । సమీహాచేద్బోద్ధుం సహృదయసభారంజనధురాం ప్రబన్ధోయం గ్రాహ్యః (౨) పటుచటుగిరోవేఙ్కటకవేః ॥ ౩౦ ॥ (౩) వరదశ్శరదశ్శతం ప్రబన్ధాన్ స్వగుణాఖ్యాయినఏవ కారయేన్మామ్ । వహతాం స్వపదామ్బుజైకదాస్యం మహతామేధయతాం మయి ప్రసాదమ్ ॥ ౩౧ ॥ ************

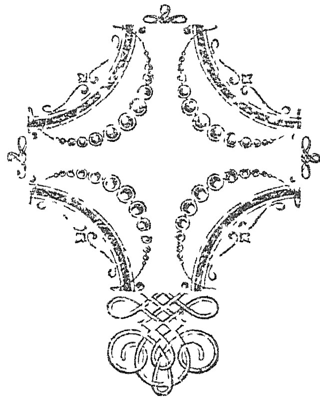
మప్యుత్సమృద్ధిశ్చ తయోస్సారం స్థిరాంశం దదాతీతి సారదః తస్మిన్ మహిమనిర్హ్రాత్ ప్రేమ్నా ఊరితేనేతి భృగుః సాధోస్సఙ్గమేనకః శ్రోత్రసుఖంనభజతి సర్వోపి భజత్యేవేతి మేనే(౧) సచ్ఛిన్నం-మిశ్రం । భిన్నస్స్యాత్త్రిషుదారితే ।సఙ్గతేన్యత్రిఫుల్లచేతి మేదినీ(౨)పటవః తత్తదర్థబోధనసమర్థాః చటవః ప్రియహితాశ్చగిరోయస్యతస్య(౩)శతం-శతసఙ్ఖ్యాకాఃవింశత్యాద్యాస్సదైకత్వే ఇత్యేకవచనం । శరదః సంవత్సరాన్ । కాలాధ్వనోరత్యన్తసంయోగే ఇతిద్వితీయా । శరత్స్వేత్యర్థః । స్వగుణానాఖ్యాన్తీతి తాన్ ప్రబన్ధాన్ మాం మయాకారయేత్ హృక్రోరన్యతరస్యామిత్యణౌ కర్తుర్వా వైకల్పికకర్తృత్వాద్ద్వితీయా । స్వపదామ్బుజమాత్రకైఙ్కర్యం వహతాం ప్రాపయతాం । మహతాం సజ్జనానాం మయివిషయే ప్రసాదమనుగ్రహం ఏధయతాం-వర్ధయతాం సర్వత్ర కర్తాశ్రీవరదరాజః ।************

ఇతి శ్రీకాఞ్చీనగరనాయక తాతాచార్యభాగినేయ వాజపేయ
సర్వపృష్ఠాప్తోర్యామాదియాజి శ్రీ శ్రీనివాసాచార్యతనూ
భవస్యాశ్లేషయమకచక్రవర్తినో రఘునాథార్య యజ్వ
నస్తనయేన శ్రీ శ్రీనివాసకృపాతిశయసువిదితనయేన సీతామ్బాగర్భ
సమ్భవేన శ్రీమదాత్రేయ వేఙ్కటార్య
యజ్వనా విరచితే వరదాభ్యుదయా
భిఖ్యే చమ్పూప్రబన్ధే
పఞ్చమో విలాసః



శ్రీనల్లాంచక్రవర్త్యాఖ్య మహావంశసముద్భవా । సాహిత్యశబ్దతన్త్రాది పరిశీలనశాలినా ॥ ౧ ॥ మహీశూరపురాధీశచామరాజేన్ద్రమియుషా । ధర్మాధికారిశ్రీచక్రవర్త్యయ్యఙ్గార్యధీమతా ॥ ౨ ॥ వరదాభ్యుదయాభిఖ్యచమ్పూగూఢార్థదీపికా । కృతాసమ్ముద్రితాజీయాట్టీకా హరిపదార్పితా ॥ ౩ ॥ భావోబుధోత్తమజ్ఞైర్యోగభినవసఙ్కవేః । మన్దప్రజ్ఞైనాత్రమయాదిర్జ్ఞాత ఉపదర్శితః ॥ ౪ ॥ ****************

శ్రీదేవాధిరాజపరబ్రహ్మణే నమః



పుట పఙ్క్తి అశుద్ధ శుద్ధ
౨ ౨౫ సకచి సక్తచి
౩ ౬ ర్వ్యాణ్యా ర్వాణ్యా
౫ ౨౪ యేషాంతానీత్యుత్త
రంఅభిజాతానిసత్కులప్రసూతా
నిచ నీరార్ధమాగతానిచేతి విశేష
ణోభయపదకర్మధారయోవా॥చా
రౌకుల్యేభిజాతస్స్యాదితిభాస్కరః
౮ ౫ భవన్తీత్యర్థఇత్యుత్తరం
అసౌహస్తిమహీభృత్
గజరాజః సమ్పాదితా దన్తస్యే
యం దాన్తిదీప్తిర్యేన తస్యాస్య
మూర్ధానంశిరఆసాద్య పుష్యరాగ
మణయః ముక్తాఫలానిభవన్తీత్యా
శ్చర్యమిత్యపి ప్రతీయతే । తతశ్చ
పుష్యరాగాణామప్యేతచ్ఛిరోదే
శారోహేమాక్తికతాభతతీత్యద్భు
తోయం గజరాజఇత్యప్రకృతార్ధే
ప్రకృతార్థేతుదేవాభిమానినోప్యే
తచ్ఛిఖరమారుహ్య సంసారముక్తా
భవన్తీతిసర్వక్షేత్రాపేక్షయావిస్మ
యనీయోయంహస్తిగిరిరితిభావః
౯ ౧౮ సంజ్ఞయేత్యుత్తరంవా
గః అగోనభవతీతి విరోధప్రతీతిః
౨౩ యజ్ఞానర్హాఇత్యుత్తరం
యః యజ్ఞః అసామా
సామవేదరహితః ఏషః అయజ్ఞః
యజ్ఞఏవ నభవతి । నఞ్రాత్రిస్వస
మభివ్యాహృత పదార్థాప్రశస్త్య
బోధకత్వం అపశవోవా అన్యే గో
అశ్వేభ్యఇతివత్ । అతో ప్రశస్త
యజ్ఞఇత్యర్థఃఫలతి అయజ్ఞోవాఏ
షయోసామేతిశ్రుతేః
౧౨ ౧౪ యయోస్మరంతోపీత్యే
త్ర అధిగర్ధదయేశాంకర్మణీతిపష్ఠీ
౧౩ ౬ కాననేషుఇత్యస్య కా
ననేషు వనేషు కస్యాపి
ధైరానేషు ముఖేషుచేత్యర్థః
౧౪ ౧౦ ఝూఢీత్య ఝూడీత్య
౧౮ ౪ సత్యంవ్రతంసత్యవ్రతం
౨౦ ఇత్యుక్తైరిత్యుత్తరంయ
ద్వాపాత్రేఇతి చతు
ర్థ్యన్తం పదం సురాపానకర్త్రే ఇ
త్యర్థః నిరుపపదకపాధాతోఃపా
యేణమద్యపానార్థకత్వప్రసిద్ధేః
౨౦ ౧ ౧విలాసేల { ౨విలాసే
క్ష్మీవాణీభక్తవివాదః { విరోచనో
పాయకథం
౨౧ ౧౨ మర్హాతి మర్హాసి
౨౩ ౮ వచవం వచనం
౨౩ యస్యాం సేత్యుత్తరం
గమ్యతఇతిగతిః । భక్తిరితి సూత్ర
ఇవబాహులకాత్కర్మణిక్తిన్ రాజ
హంసానాం గతిఃప్రాప్యేతివా
౨౪ ౨౪ తస్మిన్నిత్యుత్తరంఉద్వే
గేన అవర్జితే తత్సహితేఇతివార్థః
౨౫ ౧ చికితా చకితా

౨౬ ౫ శ్రీవచ శ్రీవచచ
౨౧ సముద్రాదిత్యుత్తరం
కాననసమూహాచ్ఛ
౨౭ ౫ ప్రాసర్షి ప్రాహర్షి
౧౫ ప్రతిభటానామిత్యత్ర
నిజగర్జనాసహనేన అభిముఖం గ
ర్జనం కుర్వతాం ఆరణ్యానాం సత్వానాం
రాజ్ఞాంచ రక్తస్య పానం ఆస్వా
దనం లేపనంచ తేన దృప్తేన పరే
ణశునావిశ్వకద్రుణా పరశ్వథేనచ
౨౯ ౧౫ లెక్కృతా | లెనకృతాస్థితి
స్థితిగ్యేన | స్నత్త్రాయస్య
౧౬ జైరాప్తా { జైగపర్వతే ర్వ్యాఆప్తా
౩౦ ౮ విరోధ నిరోధ
౩౩ ౧౬ ఖ్యాకృతా-ఖ్యాతత్ర్యతా
౩౬ ౧౮ యాగె యోగె
౨౫ ప్రసిద్ధమిత్యుత్తరంమా
తాపితాభ్రాతా నివాసశ్శరణం సు
హృద్గతిర్నారాయణ ఇత్యాది
౩౭ ౮ నువృత్తాం సువృత్తాం
౧౬ భావ ఇత్యుత్తరం తను
నా-సూక్ష్మేణ అఖిలప్రి
పంచాధారస్యాపి సూక్ష్మత్వమాశ్చ
ర్యమితిభావః
౩౮ ౧౩ హృద హృదయ
౩౯ ౫ కత్వోపి కృత్వోపి
౧౯ ల్యాదయ ఇత్యుత్తరంక
ల్యాణస్య సువర్ణస్య గు
ణా స్తంతవస్తన్నిర్మితమేఖలావా
కల్యాణగ జునంభూరిగైరికంవసు
చంగ్రికం । గుణాస్తావృత్తిశబ్దాది
జ్యేంద్రియాముఖ్యతంతుష్వితిచనై
ఘంటుకాః
౨౪ తిశ్పి తిశ్శి
౨౫ మంబుజంచేత్యుత్తరం
తన్మధ్యే ఏకమమ్బరం
సవిత్రా భానునా పిత్రాచ । అప
రం కమలం పితామహేన బ్రహ్మ
ణా పితుఃపిత్రాచఉపాశ్రితం అమ
నంతిఆమ్నాయైర్వదంతీతివ్యతిరేకః
౪౩ ౨౨ కార్త్స్నై కార్త్స్న్యే
౪౯ ౧౩ సమ్బద్ధెనెత్యుత్తరంభ
గవానర్చ్యాత్మనానన్తన
రోన్తర్వసతీతి హస్తిగిరిమాహాత్మ్యే
౧౮ కెజలె కేశిరసిజలేచ
౧౬ నాగరాజనర ఇత్యుత్త
రం నాగేంద్రహారశ్శి
వః అనంతసరశ్చ । ఇదం ప్రాన్తంక్లీ
బం । శివవాచ్యదంతం పుల్లిఙ్గం। నా
భ్యస్తాచ్ఛతురితి నుమ్ప్రతిషేధాద్ద
ధదిత్యుభయత్రతుల్యరూపం॥బభా
చకాశె । ప్రకృతాప్రకృతశ్లేషః
౫౨ ౧ ప్రార్థనం ప్రస్థానం
౫౩ ౧౧ తానక తానకం
౬౦ ౧౦ బృహస్పతి అతఏవ
౧౧ రూపమిత్యత్ర బృహ
స్పతిరితిరూపం సాధితం మం

త్రాణ జయతీతి మంత్రజన్ తస్య మంత్రిద్వేషిణ ఇతి ప్రతీయతే । తన్నామకస్యేతి వాస్తవార్థః
౬౩ ౧౦ ఏర్విణ్ణాః నిర్విణ్ణాః
౬౬ ౧౮ మియాంత్ మయాత్
౬౭ ౮ పస్ఫురిణ పస్ఫురిణ
౫ తతటి వతటి
౧౮ ప్రసిద్ధమిత్యుత్తరం యగ్వా పయోదవాహ ఇన్ద్రః కుపితస్సన్ తస్య శోషస్య అన్తరాయం వర్షణేన విఘ్నం విధాతుం ప్రయత్నంకృతవాన్ పయోదశబ్దేన మేఘానాం వర్షోన్ముఖత్వప్రతీత్యా । తర్పయిత్వా సహస్రాక్షస్సలిలేన వసున్ధరాం । ఏకఃకృతీశకున్తైఘయోన్యం శక్రోన్నయాచతే ఇత్యాదినా ఇన్ద్రస్య వర్షాధికృతస్య జగచ్ఛోషనివారకత్వం ప్రసిద్ధం

౭౦ ౨౫ చార్థఇత్యుత్తరం (౨) మఘోనా ఇన్ద్రేణ ప్రహితః మహాశాంతమానః షడ్భార్గం ప్రేరితః మధుః చైత్రమాసః యేన గీతేన కృతకరః దత్తహస్తావలమ్బో జాతః సగ్గీతమితిపూర్వేణాన్వయః
౭౩ ౭ లంబెయః లంబెయ
౧౨ సాలిగ్రా (౧)సాలగ్రా
౨౮ (౧) ఇత్యుత్తరం అరాణాం రేఖాణాం గ్రామస్సమూహః తత్సహితః సాలగ్రామ ఇత్యుచ్యతే రలయోరభేదాత్ (౨)
౭౬ ౫ నళీనా నళినా
౨౦ దృష్ట్వా దృష్ట్వా
౨౧ హితేనేత్యుత్తరం తాపవారణానుకూలేన
౮౧ ౨౮ అమ్భో అమ్భో

